

ΒΥΡΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΑΠΑΞ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΜΑΙΟΣ 1878

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 5

ΑΙ ΣΥΡΑΚΟΥΣΑΙ

[ἀπόσπασμα ἀναμνήσεων τῆς Ἰταλίας]

I

Ὁ ἀγαπῶν τὰ ταξείδια, τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως καὶ τὰς ἀρχαιότητας πρέπει νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Σικελίαν. Ὁ περιηγούμενος τὴν Ἰταλίαν θέλει ἡμιτελῶς γνωρίσει αὐτὴν, ἂν παραλείψῃ τὴν ὠραίαν καὶ ἀνήσχον νῆσον.

Ἡ πρὸς τὴν Τρινάκριαν ἐκδρομὴ ἔχει δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας διαφέρον τι γόητρον. Εὐρὺς ἀνοίγεται ἐκεῖ ὁ τοῦ παρελ-

θόντος ὀρίζων, καὶ βαθεῖα τὴν ψυχὴν καταλαμβάνει συγκίνησις. Ἐκεῖ ἦσαν ποτὲ τ' ἀκμαιότερα κέντρα τῆς μεγάλης Ἑλλάδος. Κατὰ πᾶν στάδιον ἀκούεις ὀνόματα πόλεων, ἅτινα οἱ Ἕλληνες ἔδωκαν καὶ συναντᾶς λείψανα οἰκοδομῶν καὶ πόλεων. Μεγάλαι ἐκτάσεις, κατοικοῦμεναί ποτε ὑπὸ δημοκρατιῶν εὐήμερουσῶν, δὲν εἶναι ἐπαρκῶς ἐξηρευνημένα ἀπὸ τὴν σκαπάνην καὶ τὸ σάρωθρον τοῦ ἀρχαιολογικοῦ. Οἱ ὄρμοι τῆς ἐχρησίμευσαν ἐστία ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τ' ἀκρωτήριά τῆς εἶδον τοὺς πολυπληθεστεροὺς ἑλληνικοὺς στόλους ἀνδραγαθοῦν-

τας, τὰς ἀκτὰς αὐτῆς ἐκάλλυναν ναοὶ καὶ θέατρα, ἑλληνικῶν δ' ὄχρωμάτων ἐρείπια ἐπὶ τῶν λόφων αὐτῆς σοὶ μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ πολιτισμὸς δὲν ἐμπνέεται πάντοτε. Ἐκεῖ ἐγεννήθησαν καὶ ἤκμασαν ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ὁ Ἀρχιμήδης, ὁ Νικέτας ὁ πρῶτος ἐνοήσας τὴν περὶ τὸν ἀκίνητον ἥλιον στροφὴν τῆς γῆς, καὶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσοκράτους Τισίας, ἐκεῖ εἶδον τὸ φῶς ὁ Γοργίας καὶ ὁ Λυσίας, ὁ Κόραξ, ὁ Ξενοφάνης, ὁ Θεόκριτος καὶ ὁ Στρησίχορος. Ἐκεῖ ἐδίδαξαν ὁ Φόρμις καὶ ὁ Ἐπίχαρμος, ὁ Σόφρων καὶ ὁ Ξέναρχος· ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ Αἰσχύλος καὶ ἔψαλλον ὁ Πίνδαρος· ἐκεῖ ἐφιλοξενήθησαν ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Ἀλκαίος, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Σιμωνίδης· ἐκεῖ τέλος ὁ Τιμολέων ἀνῶρθωσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ ὁ Νικίας ἐσφάγη.

Ποῦ εἶναι σήμερον ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησις ἐκείνη; Πῶς ἐξηρανίσθη ὁ ἑλληνισμὸς τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ἐνῶ δὲν ὑπέστη περιπετειᾶς πλείονας ἢ χειρόνας τῶν μαστισσῶν τὴν μικρὰν Ἑλλάδα; ἦτο φυτὸν μὴ ἐγκλιματισθῆναι; ἢ ἀφῆκε τῆς διαδόσεώς του ἴχνη εὐεργετικὰ τοῖς ἐπελθοῦσι;

Τὰς σκέψεις ταύτας γεννωμένας ἐν σοὶ διακόπτει ἡ ὥραία καὶ γόνιμος φύσις, ἣν ὑποθάλλει τῆς Αἴτης τὸ καταχθόνιον πῦρ, καὶ ἧτις σοὶ παρουσιάζει ἀνθούσας πεδιάδας καὶ τοπεῖα χαρίεντα, ἐξηγοῦντα διὰ τῆς φαιδρᾶς ὄψεώς των, πόθεν ὁ Θεόκριτος ἐνεπεύσθη τὴν Εἰδυλλιακὴν ποίησιν. Οἱ ὄρμίσκοι καὶ τὰ πολύσχημα μικρὰ ἀκρωτήρια τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, παρέχουσι τῷ ζωγράφῳ ἀφθονοὺς ἐκλογὴν γραφικῶν θέσεων. Οἱ ὄρμίσκοι οὗτοι καὶ τ' ἀκρωτήρια ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τὰ ρεύματα τῆς λάβας, ἅτινα ἐξήμεσεν ἡ Αἴτνα καὶ τὰ ὁποῖα ὀρμήσαντα ἐν τῇ θαλάσῃ εἰσέδυσαν ἐναυτῆ ἕως οὗ ἐπάγωσαν ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Τὸ ἡφαίστειον ἐξεργάγη πολλάκις. Ἡ λάβα τῶν παλαιότερων ἐκρήξεων εἶναι φαιοῦ βαθέως

χρώματος, ἡ δὲ τῶν ἐγγυτέρων εἶναι μελανοῦ· τὸ βρεστὸν ἐκεῖνο πῦρ, ποῦ μὲν ἐσχημάτισε βράχους ἀπορρώγας ἢ λόφους, ποῦ δὲ ἐπίπεδον ὀμαλόν· οἱ λόφοι, οἱ ὄρμοι καὶ τ' ἀκρωτήρια ταῦτα κοσμοῦνται ἐδῶ μὲν διὰ πύργων μεσαιωνικῶν ἐγκαταλελειμμένων καὶ κρεμαμμένων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου, ἐκεῖ διὰ κομφῶν ἐπαύλειων, ἀλλαχοῦ διὰ πολυτελοῦς βλαστήσεως ἢ ἀφθόνων κάκτων καὶ ἀλλαχοῦ ἀπὸ μικρᾶς καλύβας ἀλιέων ἢ κηπουρῶν. Τὸ θέαμα τοῦτο εἶναι οὕτω ποικίλον καὶ εὐάρεστον κατὰ τὴν ἀπὸ Μεσσήνης εἰς Κατάνην ὁδόν, ὥστε δυσφορεῖ ὁ διαβάτης διὰ τὴν ταχύτητα τοῦ σιδηροδρόμου, ἧτις δὲν ἀφίνει αὐτὸν ν' ἀπολαύσῃ ἐπαρκῶς τὰ ἀλλεπάλληλα πανοράμματα. Πανταχοῦ ἡ φαιδρότης, ἡ πλουσία τῆς γῆς γονή, ἡ ποικιλία, ἡ ἀφθονία, καὶ ὑπεράνω πάντων ὁ καπνίζων ἡσύχως κρατῆρ τῆς ἀπειλητικῆς εὐεργετίας, ἧτις ἐπὶ αἰῶνας δωρίζουσα ὄλην τὴν εὐδαιμονίαν ἐκείνην, ἐν μιᾷ ὥρᾳ ὀργῆς δύναται διὰ πυρὸς καὶ θεοῦ νὰ κατακλύσῃ καὶ καταστρέψῃ αὐτήν.

II

Ἀποσπῶ ἐκ τῶν ἐντυπώσεων ταξιδίου εἰς Ἰταλίαν πρῶτας τὰς ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τῶν Συρακουσῶν, διότι ἡ πύλις ἐκείνη ἢ κατὰ τὸν Θουκυδίδην «οὐδὲν ἐλάσσων αὐτῆ γε καθ'ἑαυτὴν τῆς Ἀθηναίων», ἢ «πλουσιωτάτη» κατὰ τὸν Στράβωνα, καὶ ἢ «ῥαισιωτάτη» τῶν τῆς Ἰταλίας, κατὰ Κικέρωνα, εἶναι ἡ πρωτίτως τὴν περιέργειαν ἐρεθίζουσα καὶ ἰδίως προσοχῆς καὶ μελέτης ἀξία. Ἐχει θεάτρων ἐρείπια καὶ ναῶν, κατακόμβας καὶ λατομεῖα ἱστορικὰ, ἴχνη τειχῶν, τάφων καὶ οἰκημάτων. Ὑπῆρξε τὸ στάδιον τοῦ μεγάλου δράματος τῆς λαμπροτάτης καὶ ὀλεθριωτάτης τῶν Ἀθηναίων κατὰ θάλασσαν ἐκστρατείας. Περὶ τὸ πά-

λαι ἐκεῖνο ἐν συντρίμμασι μεγαλείου ἢ σημερινῆ εὐτελῆς σχετικῶς αὐτῆς τύχῃ, πολλὴν ἐμπνέει μελαγχολίαν εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον αὐτὴν Ἑλληνα. Ἴσως διὰ τοῦτο οἱ συμπολιταὶ μου ἀποφεύγουσι προσεκτικῶς τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῆς.

III

Μετέβην εἰς Συρακούσας ἐκ Κατάνης κατὰ Αὐγούστον 1877· ἔλαβον τὴν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ὁδὸν καὶ ἐπανῆλθον διὰ θαλάσσης, ὅπως οὕτω ἐξ ἐκατέρας ὁδοῦ ἴδω κάλλιον τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Ὁ ἐξερχόμενος τῆς Κατάνης διέρχεται τὸ εἰς δημοτικὰς καρπούς γόνιμον πεδῖον, τὸ ὁποῖον εἰστίσει τοὺς πολιορκητὰς τῶν Συρακουσῶν Ἀθηναίους ἐπὶ πολὺ ὑπερβαίνει ἔπειτα τὸν Σύμηθον ποταμὸν, τὰ περὶ τοῦ ὁποῖου μέρη κατακλυζόμενα τὸν χειμῶνα, μεταβάλλονται εἰς ἔλη νοσώδη κατὰ τὸ θέρος. Ἐδῶ βλέπεις σπανίας ἀνθρώπων ὄψεις καὶ ταύτας ὠχρὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὸν τύπον τῆς καχεξίας παριστώσας. Νομίζεις, ὅτι εἶναι νόσοι περιπατοῦσαι. Κατόπιν διαβαίνει πλησίον τῆς λίμνης τῶν Λεοντίνων. Εἶναι ἡ ἀξιολογότερα τῶν λιμνῶν τῆς Σικελίας καὶ θέσις ἀφθόνου θήρας ὑδροθρεμμένων πτηνῶν. Ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ κοιμηθῇ ὁ διαβάτης καὶ τὴν καταλαμβάνουσαν αὐτὸν νάρκην πρέπει ν' ἀποδιώξῃ. Εἶναι τὸ δέλεαρ τοῦ ἀξένου μέρους, δέλεαρ, διὰ τοῦ ὁποῖου δίδει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας του ὀλεθρίους πυρετούς. Συνήθως μεταχειρίζονται κατὰ τῆς νάρκης ταύτης ὄσφρησιν νικοτιανῆς κόνεως, ἧτις διὰ πταρτισμοῦ ἀποβάλλει τὸν ὕπνον. Ὄραν μακρὰν τῆς λίμνης ταύτης εἶναι ἡ θέσις τῆς πόλεως τῶν Λεοντίνων, ἡ ὁποία οἰκισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θουκυλέως, ἠλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Τιμολέοντος, ἐγέννησε τὸν μέγαν σοφιστὴν καὶ ῥή-

τορα Γοργίαν καὶ τὸν χαλκουργὸν Πυθαγόραν καὶ ἐβάφη δι' ἀφθόνου αἵματος μαρτύρων τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐν Σικελίᾳ διαδόσεως αὐτοῦ ἔτη. Ἡ σημερινὴ πόλις, ἧτις ὀνομάζεται Lentini κεῖται ὀλίγον ἀπωτέρω τῆς παλαιᾶς, τῆς ὁποίας τὴν θέσιν ὀρίζει ὁ Πολύβιος.

Μετ' αὐτὴν καὶ μετὰ τὸν ποταμὸν Πανταχῶν (σήμερον Ἀγιον Λεονάρδον) ὑπὲρ τὸν ὁποῖον ἦτο ποτὲ τὸ Τρώπιλον, διέρχεται ἔξωθεν τῆς Αὐγούστης, πόλεως παραλίου κειμένης ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Ευφονίας καὶ ἧτις ἔχει μεγάλας ἀλυκᾶς. Ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης ἀρχεῖται κόλπος εὐρύς, ὁ ἄλλοτε κόλπος τῶν Μεγαρέων, ὅστις τότε ἐκλείειν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ τῆν Ὑβλαν, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Ευφονίαν. Πλησίον τοῦ κόλπου τούτου εὐρίσκονται ἴχνη κατοικιῶν ἐξεσμένων ἐν τοῖς βράχοις, ὡς ἐν Ἀθήναις ὄπισθεν τοῦ ἀστεροσκοπείου ἐν τῇ θέσει ἣν τινες ὀνόμασαν Πόλις τῶν Κραναῶν. Πλησίον ἐπίσης εἶναι τὸ ὄρος, ὅπου ἐγένετο τὸ περίφημον ὕβλαιον μέλι, τὸ ὁποῖον ὕμνησαν οἱ ἀρχαῖοι ποιηταί, ὅσον καὶ τὸ τοῦ Ὑμηττοῦ.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου εἶναι σήμερον πόλις μικρὰ ὀνομαζομένη Mellili, ὑψηλὰ εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους. Διατὶ νὰ μὴ ὑποθέσῃ τις ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῆς παράγεται ἀπὸ τὸ μέλι; Δώδεκα περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης βλέπεις πρὸς δεξιὰ τὴν νῆσον Θάψον, ἧτις ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς σκηνὴ τοσοῦτων πολεμικῶν ἔργων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν. Σήμερον ἐπ' αὐτῆς εἶναι μόνον ἀλυκαί!

Μετ' ὀλίγον ἀρχεῖται ὁ κόλπος τοῦ Τρωγγύλλου, παρὰ τὸν ὁποῖον βαδίζων διέρχεται διὰ τῶν διαμερισμάτων τῶν πάλαι Συρακουσῶν Τύχης καὶ Ἀχαδίνης καὶ φθάσεις εἰς τὰς σημερινὰς Συρακούσας. Ὁ σταθ-

μός του σιδηροδρόμου απέχει της σημερινής πόλεως περί τὰ 5 λεπτά της ώρας.

IV

Αἱ Συρακοῦσαι ἔχουσιν οὐκ εὐάριθμον κλάδον Κικερώνων, τῶν ὁποίων τὸν ἀριθμὸν ἐπλήθυνεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς Ἰταλίας ἢ πενία, ὅσον ἴσως ἐπλήθυνε τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς ἢ εὐχῆ τοῦ Ὑψίστου. Ἐδῶ οἱ ξεναγοὶ οὗτοι σὲ περιμένουσιν εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ οὐχὶ ὡς εἰς ἄλλας τῆς Ἰταλίας πόλεις, πρὸ τῶν ἀξιοθεάτων μερῶν.

Ἦτο καύσων καὶ ἤθελον κοπιᾶσαι πολὺ ζητῶν διὰ τοῦ βιβλίου μου τὰ διάφορα ἄξια ἐπισκέψεως μέρη, ἐν τῇ ἀπεράντῳ ἐκτάσει τῆς παλαιᾶς πόλεως. Δὲν ἐλησμόνουν δὲ ὀπωσοῦν καὶ τὴν ἐνδεχομένην συνάντησιν τοῦ τότε κρατοῦντος μεγάλου κόμητος τῆς Σικελίας Leonī, τοῦ συναδέλφου τῶν ποτὲ κομήτων τῆς Ἀπτικῆς Κίτσου ἢ Σπανοῦ, συναδέλφου ὁμῶς ἀρχαιότερου τούτων. Ἐζήτησα διὰ ταῦτα μεταξὺ τῶν συρρευσάντων περὶ τὸ ἐρυθροῦν βιβλίον μου (τὸ δεῖγμα τοῦτο τῶν ξένων) τὸν ὡς τὸν κάλλιστον συνιστώμενον ὀδηγὸν Πολίτην. Δὲν ἦτο μεταξὺ τοῦ σμήνους ἐκείνου, καὶ μοὶ ὑπεσχέθησαν νὰ μοὶ στείλωσιν αὐτὸν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Μόλις εἶχον φθάσει ἐκεῖ καὶ, ἀσθμαίνων καὶ κάθιδρος, ὀπωχὸς Πολίτης ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὰ ὀλίγα φράγκα, τὰ ὁποῖα ἢ πρόσκλησις μου τῷ ὑπέσχετο, καὶ δι' ὅσων ἠδύνατο εὐγενῶν τρόπων ἐχαιρέτισε καὶ προσηγόρευσε αὐτά.

Συναδοιπύρουν μετὰ φίλου εὐφροσθέντος, οὗτινος ἢ συντροφία καθίστα τερπνοτέρην τὴν ἄλλως τερπνὴν ἐκδρομὴν.

Ἀνεπαύθημεν ὀλίγον καὶ μισθώσαντες ἄμαξαν ἤρχισαμεν τὴν ἐπίσκεψιν τῶν παλαιῶν καὶ νέων Συρακοῦσων.

Ἄς γνωρίσωμεν ἐν πρώτοις τὴν θέσιν αὐτῶν.

Αἱ Συρακοῦσαι κεῖνται εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Σικελίας καὶ πρὸς τὸ νοτιώτερον αὐτῆς μέρος.

Ἴνα ὁ ἀναγνώστης ἐννοήσῃ ὀπωσοῦν τὴν τοποθεσίαν τῆς σημερινῆς καὶ τῆς παλαιᾶς πόλεως, ἄς ἀκολουθήσῃ τὴν ὀδηγίαν ταύτην. Ἄς ἐκτείνῃ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα μετὴν παλάμην πρὸς τὰ κάτω καὶ τοὺς δακτύλους τεταμένους· ἄς κάμψῃ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸν λειχανὸν πρὸς ἀλλήλους, χωρὶς νὰ ἐνώσῃ αὐτούς, σχηματίζων κύκλον ἀκλειστον καὶ ὑποθέτων τοὺς δύο τούτους δακτύλους εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τῶν τριῶν ἄλλων. Τὸ ἐμβαδὸν τοῦ κύκλου τούτου εἶναι ὁ εὐρὺς τῶν Συρακοῦσων λιμῆν, μικρότερος τοῦ τῆς Πύλου, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος ἀσφαλῆς καὶ ὠραῖος. Ὁ ὄνουξ τοῦ ἀντίχειρος εἶναι τὸ Πλημμύριον, καὶ ὁ ὄνουξ τοῦ λειχανοῦ εἶναι ἡ Νῆσος ἢ Νᾶσος, ἢ ἄλλοτε Ὁρτυγία καὶ ἡ σημερινὴ τῶν Συρακοῦσων πόλις. Οἱ τρεῖς ἄλλοι δάκτυλοι ἠνωμένοι ἀποτελοῦσι τὴν μεγάλην γῆν, τῆς ὁποίας ἡ παραλία εἶναι εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν τῆς Νήσου γραμμὴν ὀλίγονταύτης προέχουσα. ἠνωμένοι οἱ τρεῖς οὗτοι δάκτυλοι, οἵτινες ὁμῶς, εἶνα παραστήσωσι τὴν ἔκτασιν τῆς παραλίας, πρέπει νὰ ὑποθεθῇ διπλασίον πλάτους, ἀποτελοῦν κατὰ τὴν πρὸς τὸν καρπὸν ἔκτασιν τῶν τὴν ἀρχαίαν πόλιν. Τὸ κατώτατον μέρος, τὸ ἀπὸ τῶν ὀνύχων (παραλίας) μέχρι τῆς δευτέρας κλειδώσεως τῶν δακτύλων εἶναι τὸ διαμέρισμα τὸ λεγόμενον Ἀχραδίνη. Τὸ ἀπὸ τῆς δευτέρας κλειδώσεως πρὸς τὰ ἔξω τῆς χειρὸς, ὅπου παύει ἡ τρίχῳσις καὶ ἀρχίζει ἡ παλάμη, μέχρι τοῦ καρποῦ εἶναι τὸ διαμέρισμα Τύχη, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν μέρει παράλιον. Τὸ πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος πρὸς τὸν λειχανὸν καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας κλειδώσεως μέχρι τοῦ καρποῦ τὸ ὁποῖον ὁμῶς δὲν ἐκ-

τείνεται εἰμὴ μέχρι τοῦ μέσου τοῦ λιμένος, ἦτοι μεταξὺ τῶν τεσσάρων τῶν δακτύλων λειχανοῦ ἂντίχειρος εἶναι τὸ διάμερισμα Νεάπολις, καὶ τέλος τὸ ἀνώτατον μέρος τὸ πρὸς τὸ μετακάρπιον, ὅπερ καὶ ὑψηλότερον εἶναι αἱ Ἐπιπολαί. Οὕτω λοιπὸν τὸ ἀπὸ τῶν Ἐπιπολῶν πρὸς τὰ κάτω (τὴν Ἀχραδίνη) μέρος, ὅπου ἡ θάλασσα, εἶναι ἐπικλινὲς καὶ ἀνώμαλον.

Τὰ τέσσαρα μέρη ἀποτελοῦσι τρίγωνον ὀξυγώνιον οὗτινος κορυφὴ (δυσμαί) εἶναι ἡ ἄκρη τῶν Ἐπιπολῶν, τὸ φρούριον Εὐρύβαλον, βάσις δὲ (ἀνατολαί) ἡ ὑποτεινούσα, ἣτις εἶναι καμπύλη πρὸς τὰ ἔξω, ἡ Ἀχραδίνη. Τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἰς δύο καθέτως διαιρούμενον τετράγωνον εἶναι τὸ μὲν ἔνδον (μεσημβρία) ἡ Νεάπολις, τὸ δ' ἔξω (βορρᾶ) ἡ Τύχη.

Ὅλη ἡ ἔκτασις αὕτη περιτειχίζεται διὰ τείχους περιλαμβάνοντος καὶ τὰ τέσσαρα μέρη. Ὅθεν αἱ Συρακοῦσαι ἦτο πεντάπολις (Ὁρτυγία, Ἀχραδίνη, Τύχη, Νεάπολις καὶ Ἐπιπολαί), τὸ μέρος δὲ ὅπερ κυρίως κατῳκεῖτο, καὶ ἐπὶ Αὐγούστου συνφιλοσθη πυκνότερον εἶναι ἡ Ἀχραδίνη.

Ἡ πρώτη οἰκισθεῖσα εἶναι ἡ σήμερον κατοικουμένη νῆσος Ὁρτυγία. Αὕτη διὰ πέντε γαφυρῶν συνδέεται μετὰ τῆς μεγάλης νήσου, ἔχουσα πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἀλληλοδιαδόχους προμαχῶνας ἰσπανικῆς κατασκευῆς, ὁμοίους πρὸς τοὺς τῶν Ἐνετικῶν φρουρίων μὲ μικρὰν διαφορὰν ἀρχιτεκτονικῆς, ἰδίως ὡς πρὸς τὰς εἰσόδους, αἵτινες φέρουσιν ἀκόμη τὰ ἰσπανικὰ ἐμβλήματα.

Ἄλλοτε ἡ Ὁρτυγία ἠνοῦτο τῇ μεγάλῃ νήσῳ διὰ λαίμου γῆς τεχνητοῦ ἐκ λογαίου λίθου. Ὁ λαίμος οὗτος ἐκόπη κατόπιν, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Στράβων, καὶ ἀντ' αὐτοῦ κατασκευάσθη γέφυρα.

Αἱ Συρακοῦσαι εἶχον δύο λιμένας, τὸν μικρὸν τὸν πρὸς βορρᾶν τῆς Ὁρτυγίας μετα-

ξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀχραδίνης, τὸν λεγόμενον Τρώγυλον καὶ τὸν μεγάλον τὸν πρὸς νότον αὐτῆς μεταξὺ αὐτῆς καὶ Πλημμυρίου, ὅστις ἦν, κατὰ Στράβωνα, ὀγδοήκοντα σταδίων.

Τὸ δυτικὸν τεῖχος τῆς Ἀχραδίνης πρὸς τὴν ξηρὰν ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Γέλωνος καὶ διακρίνονται ἐτι τὰ ἴχνη του. Τὸ διάμερισμα τοῦτο ἦτον ἀπόρθητον καὶ περιελάμβανε τὴν Ἀγορὰν, τὸ Ἀρχεῖον, τὸ Πεντάπυλον, τὸ Πρυτανεῖον, τὸ Στάδιον, τὸν Ἰππόδρομον καὶ τὸν καιὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Ἡ Τύχη, ἣτις ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς ὁμωνύμου θεᾶς, ἔφερε τ' ὄνομα τοῦτο ἀνεκαθεν.

Ἡ Νεάπολις ἦτις ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηναίων ὠνομάζετο *Τεμερίτις*, ἐκ τοῦ τεμένου τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπερ ἔκειτο ἐκεῖ, περιελάμβανε τὸ ἑλληνικὸν θέατρον, τὸ Ῥωμαϊκὸν ἀμφιθέατρον, λουτρὰ, λατομεῖα κατακόμβας καὶ τὴν ὁδὸν τῶν τάφων.

Αἱ Ἐπιπολαί, λαβοῦσαι τ' ὄνομα, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν, ἣτις εἶναι ἡ ὑψηλότερα τῆς πόλεως, δὲν ἦσαν ἠνωμένοι κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηναίων, ἦσαν ὁμῶς ὠχυρωμένοι.

Διονύσιος ὁ Πρεσβύτερος ἔσχε τὴν ἰδέαν νὰ περιζώσῃ καὶ τὰ τέσσαρα μέρη διὰ μακροῦ τείχους ἐκ λαξευτῶν λίθων κατασκευασμένου. Ἱστορεῖται ὅτι εἰς διάστημα εἰκοσιν ἡμερῶν, δι' ἐξήκοντα χιλιάδων ἐργατῶν καὶ ἑξακισχιλίων ζευγῶν βοῶν ἐτοιχοδομήθη ἔκτασις τριάκοντα σταδίων. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἐτελείωσε τὸ 385, εἶχε δὲ κατὰ τὸν Στράβωνα περιφέρειαν 180 σταδίων ἢ 33 χιλιομέτρων.

Ὅλη ἡ μεγάλη αὕτη ἔκτασις δὲν κατῳκεῖτο ἴσως, ἀλλὰ τὸ μέγιστον αὐτῆς μέρος, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐρείπιων, κατεῖχον οἰκοδομαὶ καὶ ἄλλα κτίσματα.

Τὰ δύο μεγάλα ὑδραγωγεῖα, ἄτινα καὶ

σήμερον πορίζουσιν εἰς τὴν πόλιν ὕδωρ, διήρχοντο διὰ τῆς ἐκτάσεως ἐκείνης δαψιλεύοντα τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν δόξον. Τὸ ἕτερον τούτων, ἀρχόμενον ἀπὸ τὸ ὄρος Θύμβριν τοῦ Θεοκρίτου (τανῦν Crimiti) φθάνει εἰς τὴν νῆσον καὶ λήγει καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα εἰς τὴν Ἀρέθουσαν πηγὴν, περὶ ἧς τόσα οἱ ἀρχαῖοι ἐμυθολόγουν καὶ ἦν θέλωμεν ἐπισκεφθῆ βραδύτερον.

V

Ἦδη ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ προταχθῶσι βραχυτάτα τινες ἱστορικαὶ πληροφορίες περὶ τῆς μεγάλης πόλεως τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, πληροφορίες, αἵτινες δικαιολογοῦσιν ἔτι μᾶλλον τὸ διαφέρον, ὅπερ γενῶσι τὰ ἐρείπια πόλεως, κατοικηθείσης ποτὲ κατὰ τινὰς μὲν ὑφ' ἑνὸς ἑκατομμυρίου καὶ διακοσίων χιλιάδων κατοίκων, κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ μόνον 500,000.

Αἱ Συρακοῦσαι κατὰ τὴν σύμφωνον μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου καὶ Στράβωνος ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Κορινθίου Ἀρχίου, ἐξ Ἡρακλειδῶν ἔλκοντος τὸ γένος. Ὁ Ἀρχίας μετὰ τοῦ Μυσκέλλου ἀποφασίσαντες νὰ ζητήσωσι τύχην συνβουλευθῆσαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τὸ ὅποιον ἠρώτησεν αὐτοὺς τί ἐπιθυμοῦσι. Καὶ ὁ μὲν Ἀρχίας Ἡρακλείδου ἔχων πόθους διώκτου τύχης ὅμως θηλάκιον, ἐζήτησε πλοῦτον. Ὁ δὲ Μυσκέλλος, ὅστις δὲν εἶχεν ἴσως Ἡρακλέους σῶμα, ἐζήτησεν ὑγείαν· ὅθεν τὸ μαντεῖον συνβούλευσε τὸν μὲν Ἀρχίαν νὰ κτίσῃ τὰς Συρακοῦσας, τὸν δὲ Μυσκέλλον τὸν Κρότωνα.

Τῷ ὄντι δὲ τοσοῦτῃ πλουσία ἐγένετο ἡ πόλις τοῦ Ἀρχίου ὥστε παροιμιωδῶς περὶ τῶν πολυτελῶν ἐλέγετο ὅτι «οὐκ ἂν ἐκγένοιτο αὐτοῖς ἡ τῶν Συρακουσίων δεκάτη.»

Ἡ ἀποίκισις αὕτη ἐγένετο περὶ τὸ 734 π. Χ.

Πολλὰ ὅμως δεικνύουσιν, ὅτι πρὸ τούτου οἱ Φοίνικες εἶχον ἰδρύσει ἐκεῖ ἀποικίαν καὶ πάντων πλέον αἱ κατακόμβαι. Οὐχὶ δὲ ἀπίθανον φαίνεται, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους ἐν Σικελίᾳ ἔφθασαν Πελασγοί. Τὰ κυκλώπεια τείχη τοῦ Κεφαλαιδίου (Cephalì) ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς νήσου, τὰ τείχη τοῦ Ἐρυκος ἐπὶ τῆς δυτικῆς καὶ τοῦ Καμίκου ἐπὶ τῆς νοτίας ὑποστηρίζουσι τὴν γνώμην ταύτην.

Μετὰ τὰς ἐντεῦθεν ἀποικίας οἱ ἰθαγενεῖς ἐγένοντο δούλοι καὶ ἡ κυβέρνησις ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν ἀριστοκρατῶν γαιοκτημόνων. Ἡ πόλις οὕτω ταχέως προώδευσε διὰ τὴν «τὴν τῆς χώρας εὐδαιμονίαν» καὶ διὰ «τὴν τῶν λιμένων εὐφύιαν», ὥστε μετὰ ἐβδομήκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς οἰκίσεως ἰδρύσεν αὐτὴ ἰδίας ἀποικίας, ὧν πρώτη εἶναι αἱ Ἀκραι. Αἱ Κάσμεραι, ἡ μεσόγειος Ἐρρα καὶ ἡ Καμάρινα εἶναι θυγατέρες τῆς τῶν Συρακουσῶν ἀποικίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων δύο ἀριθμῶν περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως ταύτης ὁ μὲν πρῶτος δὲν φαίνεται μέγας ἀνζητήση τις νὰ τὸν ἐξελέγξῃ ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς περιτετειχισμένης πόλεως, ὁ δὲ δεύτερος φαίνεται δυσαναλόγως μικρὸς πρὸς τὴν ἔκτασιν.

Ὅπως δὴποτε ἐπὶ 15 περίπου αἰῶνας αἱ Συρακοῦσαι ἦσαν ἡ μεγαλειτέρα τῆς Σικελίας πόλις καὶ κατὰ τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν ἡ πρωτεύουσα αὕτης.

Αἱ μεταξὺ εὐγενῶν καὶ λαοῦ διαμάχαι ἔδωκαν ἀφομὴν τῷ ἐκ Γέλας Γέλωνι νὰ ἐκτείνῃ ἐπὶ τῶν Συρακουσῶν τὴν ἐξουσίαν του (484 π. Χ.) καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἔδραν τοῦ κράτους του. Ἡ πόλις ὑπέστη ὡς καὶ ἄλλαι τῆς Σικελίας πόλεις πολλὰς κατακτητικὰς ἀποπειράς τῶν Καρχηδονίων, ἕως οὗ ὁ Γέλων κατενίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὴν ἡμέραν τὸ 480. Τὸν Γέλωνα μετὰ

ἑπταετῇ ἡγεμονίαν, καθ' ἣν ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἔφθασεν ἐκεῖ τὸ ἀπόγειόν του, διεδέχθη, ἀποθανόντα, ὁ ἀξίος αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἰέρων ὁ πρῶτος. Οὗτος ἐνίκησε τοὺς Ἑτρούσκους καὶ κατέστησε τὴν αὐλὴν του ἐντευκτήριον τῶν λογίων τῆς ἐπιχῆς. Ὁ Λίσχυλος, ὁ Πίνδαρος, ὁ Ἐπίχαρμος, ὁ Σιμωνίδης, ὁ Βακχιλίδης, ὁ Σώφρων ἔτυχον παρ' αὐτῷ παντοίων τιμῶν.

Ὁ μετὰ δεκαετῇ ἡγεμονίαν διάδοχος τοῦ Ἰέρωνος, Θρασύβουλος, νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφός, μόλις ἐπὶ ἔτος ἐτυράνησε διότι ὁ λαὸς καὶ τοὶ ἔχοντα 15 χιλιάδας μισθίους στρατιώτας ἐξεδιώξεν αὐτὸν καὶ ἐνεκατέστησε τὴν δημοκρατίαν τὸ 466 π. Χ.

Ἡ δημοκρατία διήρκεσεν 61 ἔτη, ἀλλ' ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Ἀκραγαντίους, αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες τῶν παλαιῶν κατοίκων πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ Γέλωνος καὶ τοῦ Ἰέρωνος προσοικισθέντας νέους, ἔριδες, καθ' ἃς ὁ πεταλισμὸς ἐπαίξεν ἐκεῖ τὸ πικρινίδιον τοῦ ὀστρακισμοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τέλος ὁ ἀγωνιώδης πόλεμος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀφ' οὗ μόλις ἐσώθη ἡ μεγάλη πόλις, ἐξήντησαν αὐτὴν μεγάλως.

Τίς ἀναγνὸς τοῦ Θουκυδίδου τὴν σοφὴν καὶ ἀριστοτεχνικὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τούτου, τὴν κρατοῦσαν τὸν ἀναγνώστην ἐν ἀγωνίᾳ καὶ κινουσαν ὅλα τὰ πάθη αὐτοῦ, ἔχει ἀνάγκην ν' ἀκούσῃ παρ' ἄλλου, πῶς ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος ἐτελειώσε; Τίς θέλει ν' ἀκούσῃ παρὰ κοινοῦ τεχνίτου τοῦ λόγου ὅποιον «τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ἑλληνικόν, » τὸ μέγιστον γενέσθαι... καὶ τοῖς τε κρατήσασαι λαμπρότατον καὶ τοῖς διαφθαρεῖσι «δυστυχέστατον»; ὅποιος ὁ ἀγὼν τῆς «πανωλεθρίας» τοῦ πεζοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἐκστρατεία ἦν ὑπεκίνησε μὲν ὁ παράτολμος Ἀλκιβιάδης, ἤθελον δὲ καὶ ἐπεχείρησαν οἱ Ἀθηναῖοι, παρὰ τὰς σοφὰς τοῦ ἀτυχοῦς Νικίου ἀντιστάσεις; Τίς παρ' ἄλ-

λου πρέπει ν' ἀκούσῃ τὸν πόλεμον, ὃν ἐν μέθῃ ἐκήρυξαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀληθῶς μὲν σκοποῦντες «τῆς πάσης ἀρξείν Σικελίας» προφάσει δὲ «βοηθεῖν εὐπρεπῶς βουλόμενοι τοῖς ἑαυτῶν ξυγγενέσι καὶ τοῖς » προγεγεννημένοις ξυμμαχοῖς» καὶ πῶς ὁ πόλεμος οὗτος διεξήχθη, ἀρξάμενος μὲν διὰ τῆς πολυτελεστάτης τελετῆς τοῦ ἐκπλου τοῦ μεγάλου στόλου τῶν Ἀθηναίων ἐκ τοῦ Πειραιῶς, λήξας δὲ, μετὰ τὴν καταναυμαχίαν τοῦ ἐξ ἑκατὸν δέκα πλοίων στόλου τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς καταστρεπτικῆς ἐκείνης ὑποχωρήσεως τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ τοῦ Δημοσθένους καὶ Νικίου καὶ διὰ τοῦ οἰκτροῦ τέλους τῶν δύο στρατηγῶν καὶ τῶν ἐπτακισχιλίων αἰχμαλώτων; Τίς θὰ τολμήσῃ νὰ περιγράψῃ τὴν σειρὰν τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν μαχῶν, ἃς τόσον δραματικῶς εἰκόνισεν ὁ μέγας ἱστορικός; Τίς θὰ ὀμιλήσῃ τεχνικώτερον περὶ τῆς τακτικῆς, τῆς ναυμαχητικῆς, τῆς στρατηγικῆς, τῆς ὀχυρωτικῆς καὶ τῆς πολιορκητικῆς, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὴν ἐπίμονον ἐκείνην πάλην, ἧτις διὰ φοβερῶν ἀπωλειῶν ἀπέδειξε τοῦ ἑλληνισμοῦ τὴν ὑψηλὴν ἀνάπτυξιν; τίς βραχύτερον ἐκείνου καὶ παθητικώτερον θὰ περιγράψῃ τὴν τρομερὰν τύχην τῶν ἀπολειφθέντων ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν πλείονες ἀπέθανον ἐκ νόσων καὶ κακουχιῶν ἐν ταῖς λιθοτομίαις, οἱ δὲ δουλωθέντες ἐμαλάκουνον τῶν κυρίων τὴν σκληρότητα ἀπαγγέλλοντες στίχους τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἄλλοι τινὲς πλὴν Ἀθηναίων καὶ Σικελιωτῶν ἢ Ἰταλιωτῶν, συνεκστρατεύσαντων μετὰ ἐβδομήκοντα ἡμερῶν ὀδυνηρὸν βίον, ἀπεδόθησαν, ὥστε «ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν ἐπ' οἴκου ἀπενόστησαν».

Αἱ σελίδες αὗται τοῦ Θουκυδίδου μόναι ἤρκουν, ἂν οὐδὲν ἄλλο μνημεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς περιεσώζετο, νὰ δείξωσιν ἡμῖν

τρανώς τὴν καθ' ὅλας τὰς ἀνθρωπίνους ἐνεργείας ἀκμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἄς ἐπανεέλθῃ ὅμως ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐν σπουδῇ γραφομένων τούτων ἱστορικῶν πληροφοριῶν, ἃς παραίλκυσε, ἀκουσίως τοῦ γράφοντος, ἡ ἀνάμνησις τῶν κεφαλαίων τοῦ Θουκυδίδου.

Ὀλίγον μετὰ τὸ μέγα γεγονός τῆς ἀποτυχεύουσας ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων, Διονύσιος ὁ Πρεσβύτερος ὠφελούμενος τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου τῆς ἐπιθέσεως τῶν Καρχηδονίων, ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν τὸ 406 π. Χ. καὶ ἐπὶ 3 θετίας δεξιῶς διαχειρισθεὶς αὐτὴν, καὶ τὴν πολιορκίαν τῶν Καρχηδονίων ἔλυσε, ὠφελθεὶς τοῦ ἐπ' αὐτῶν ἐνσκήψαντος λοιμοῦ, καὶ τοὺς συμμαχίσαντας τοῖς ἐπιδρομεῦσιν ἐτιμώρησε καὶ τὴν πόλιν περιτειχίσας ἐκόσμησε μὲν διὰ ναῶν καὶ θεάτρων καὶ δημοσίων οἰκοδομῶν, ἐπλούτισε δὲ διὰ νεωρίων καὶ τοὺς κατοίκους ἠύξησεν αὐτῆς, δεύτερος ἰδρυτὴς αὐτῆς γενόμενος.

Οὗτος τὴν ἑδρὰν αὐτοῦ εἶχεν ἐν τῇ Ὀρτυγίᾳ. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς του, Διονύσιος ὁ νεώτερος, μόνον τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ ἐκληρονόμησε, διὸ καὶ ἐδιώχθη τῆς ἀρχῆς τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τοῦ Δίωνος (τὸ 356 π. Χ.) τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τοῦ Τιμολέοντος (τὸ 343). Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐτυράνησαν τῶν Συρακουσῶν ὁ Κάλλιππος ἐπὶ ἐν ἔτος (354), ὁ Ἰππαρίνος ἐπὶ δύο (353—351) καὶ ὁ Νύψιος ἐπὶ τέσσαρα (351—347).

Ὁ Τιμολέων, τὸ γνήσιον τῆς δημοκρατίας τέκνον, ἀνίδρυσεν αὐτὴν, ἐκάλεσε 40 χιλιάδας νέων κατοίκων καὶ ἐθήκεν ἀρχηγὸν μὲν τὸν Ἀμφίπολον ἱερέα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, συμπάρεδρον δὲ Γερουσίαν χιλιόμελῃ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐνδόξου Κορινθίου (336), τὸ πολίτευμα δὲν συ-

νετηρήθη ἐπὶ πολὺ καὶ ὁ πενθερὸς τοῦ Πύρρου Ἀγαθοκλῆς ἐμονάρχησεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἔτη (317—289). Τὸ δηλητήριον τῷ ἀπέσπασε μετὰ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀρχὴν, ἣν διετήρησεν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον διὰ τῶν πολλῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἰσαριθμῶν κακιῶν αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἐχαρκτηρίσθη ὡς τύπος τῆς ἠθικῆς παρακμῆς τῶν τότε Ἑλλήνων.

Ἡ δημοκρατία μετ' αὐτὸν ἐν μόνον ἔτος διαρκέσασα, κατηργήθη ὑπὸ τοῦ Ἰκέτου ἀρπάζαντος τὴν τυραννίαν, ἀλλ' οἱ φίλοι τοῦ Ἀγαθοκλέους, φονεύσαντες αὐτὸν, ἐκάλεσαν τὸν γαμβρὸν τοῦ πρόην τυράννου, Πύρρον, εὐρισκόμενον τότε εἰς Ἰταλίαν. Δύο ἔτη ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύρρου, Ἰέρων ὁ στρατηγὸς ἐκηρύχθη βασιλεὺς ὀνομασθεὶς Ἰέρων Β΄.

Αἱ ταραχαὶ αὗται δὲν κατέβαλον τὰς Συρακούσας αἵτινες διετηροῦντο ἀκόμη ἀκμαῖαι. Ἰέρων ὁ Β΄ ἦν σύμμαχος τῶν Καρχηδονίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐβίαζον αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν συμμαχίαν ἐκείνων καὶ συμμαχήσῃ πρὸς αὐτούς. Τὴν νέαν ταύτην συμμαχίαν, ἣν ἐπέσφραγισεν ὁ Ἰέρων πέμψας εἰς Ῥώμην ἄγαλμα νίκης χρυσοῦν, ζυγίζον 320 λίτρας, συνῆψε χωρὶς νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τῶν Καρχηδονίων φιλίαν. Ἡ ἡγεμονία αὐτοῦ, διαρκέσασα πλέον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος, ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ εἰς τὰς Συρακούσας. Ἐδῶκε τῷ λαῷ κώδικα χρησιμεύσαντα ἐπὶ πολὺ ὡς νόμος ὅλης τῆς Σικελίας, καὶ ὃν ὑπερεπήνει ὁ Κικέρων. Ἐδιπλασίασε τὰς προσόδους ἐκ τῆς γεωργίας. Ἐπροστάτευσεν τὸν Ἀρχιμήδην ἐπεμψε, λόγῳ βοήθηματος, εἰς Αἴγυπτον φορτίον σίτου διὰ μεγίστου πλοίου, ὑπερκατεσκεύασεν ὁ Ἀθήναιος καὶ συνέδραμε τοὺς Ῥοδίους ἐκ τοῦ σεισμοῦ παθόντας δι' ἑκατὸν ταλάντων! Ἐπ' αὐτοῦ ἐγεννήθη ἡ βουκολικὴ ποίησις καὶ ἤκμασεν ὁ Θεόκριτος.

Τούτου ἀποβιώσαντος διεδέχθη τὸν θρόνον

ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Ἰερώνυμος (τὸ 215), ὅστις σχίσας τὴν μετὰ τῶν Ῥωμαίων συμμαχίαν συνέσφιξε τὴν μετὰ τῶν Καρχηδονίων ἀλλά, μετὰ ἔτους περίπου τυραννίαν, ἐφονεύθη μετ' ὅλης του τῆς οἰκογενείας, ἕνεκα τῶν σκληροτήτων καὶ τῆς διαφθορᾶς του. Τὰ μετάλλια αὐτοῦ εἶναι τὰ πρῶτα παριστῶντα τὸ ὁμοίωμα βασιλέως φέροντος στέμμα.

Ἡ δημοκρατία, ἣτις διεδέχθη αὐτὸν ἐπεκύρωσε τὴν μετὰ τῶν Καρχηδονίων φιλίαν, δι' ὃ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψαν τὸν νικητὴν τοῦ Ἀννίβα, Μάρκελλον, τὸν λεγόμενον «ξίφος τῆς Ῥώμης», ὅστις μετὰ διετῆ πολιορκίαν, καθ' ἣν ὁ Ἀρχιμήδης ὑπερησπίσθη τὴν πόλιν θαυμασίως διὰ μηχανημάτων, κατῴρωσε νὰ εἰσαγάγῃ 1000 Ῥωμαίους εἰς τὴν Τύχην, οἵτινες ἀλώσαντες τὸ ἐξάπυλον ἐκυρίευσαν τὰς Ἐπιπολάς καὶ τὴν Νεάπολιν. Ἐνῶ δὲ οἱ ἐν Ὀρτυγίᾳ ἔσπευσαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀχραδίνης, ὁ Μάρκελλος μαθὼν ἐκ προδότου τὴν ἐρημίαν τῆς νήσου, ἀπεβίβασεν ἐκεῖ στρατὸν ὅστις προσβαλλὼν ἐκεῖθεν, κατέλαβε καὶ ἐλαφυραγώγησε τὴν Ἀχραδίην. Ὁ Ἀρχιμήδης, παρὰ τὴν διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ, ἐφονεύθη ὑπὸ στρατιώτου μὴ γνωρίζοντος αὐτόν. Ὁ Μάρκελλος ἐχώρισε τὴν Ὀρτυγίαν τῆς λοιπῆς νήσου ἀφείρως γέφυραν καὶ διατάξας νὰ μὴ οἰκισθῇ εἰς τὸ ἐξῆς ἡ νῆσος.

Ἀφθονα ἦσαν τὰ κομισθέντα εἰς Ῥώμην λάφυρα. Ἡ Δημοκρατία κατέστη ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, ἀλλὰ ἡ πόλις δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ Κικέρωνος οὔσα «ἡ μεγαλειτέρα τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἡ ὠραιότερα ὄλων τῶν πόλεων.» Οἱ μεταξὺ Ὀκταβίου καὶ Πομπηίου πόλεμοι οὗτοι τοσοῦτον ἠφάνισαν τὰς Συρακούσας, ὥστε ὁ Αὐγουστος ἐβιάσθη νὰ στείλῃ ἐκεῖ νέαν ἀποικίαν. Ἐμνε πάντοτε ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ.

Τότε ὁ χριστιανισμὸς διαδιδόμενος ἐφθα-

σεν εἰς Συρακούσας. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος διέμεινε τρεῖς ἡμέρας ἐν αὐταῖς, κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐπεμψεν εἰς αὐτὰς τὸν ἅγιον Μαρκιανὸν (44 μ. Μ.) οἰκοδομήσαντα ἐκεῖ ναόν.

Κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας αἱ Συρακούσαι περιήλθον εἰς τὴν ἑλληνικὴν αυτοκρατορίαν. Τὸ 278 ὀρδὴ Φράγκων, τηρουμένων αἰχμαλώτων ἐν τιμῷ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ζατωρθώσασα νὰ διαφύγῃ, ἐφθασεν εἰς Συρακούσας καὶ ἐλεηλάτησεν αὐτάς. Τὸ 535 ὁ Βελισσάριος ἀπέσπασεν αὐτάς τῶν βαρβάρων καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τῆς Σικελίας. Τὸ 663 ὁ Κώνστας ἔφερον ἐκεῖ τὴν ἑδρὰν τῆς αυτοκρατορίας του, ἣτις ἔμεινε ἐπὶ πέντε ἔτη, ἀλλ' ὁ ἀραβὺ Ἀβδ-Ἀλλάχ-Ἰβν-Καῖς ἐδήλωσεν αὐτὴν διερχόμενος.

Ὁ βυζαντινὸς στρατηγὸς Εὐφῆμιος, ὅστις εἶχε καλέσει τοὺς Σαρακηνούς εἰς Σικελίαν προεκάλεσε τὴν παρ' αὐτῶν ὑπὸ τὸν Ἀσάδ-Ἰβν-Φαράτ πολιορκίαν (828) ἣτις ὅμως ἀπέτυχε.

Μετὰ πενήκοντα ἔτη ὁ Ἰμβραχῆμ-Ἰβν-Ἀχμὲδ (878), κατόπιν ἐνεναμήνου πολιορκίας ἐκπορθήσας αὐτὴν, ἐπήγαγε κατὰ τῆς ὠραίας πόλεως τρομεράς καὶ ἀνεπανορθώτους καταστροφάς, ἃς παρέδωκεν ἡμῖν ὁ μοναχὸς Θεοδόσιος. Οἱ Σαρακηνοὶ ἤγαγον ἐξ αὐτῆς σκύλλα, ὅσα ποτὲ νικητῆς παρὰ μιᾶς πόλεως ἐσκόλλευσεν.

Ἐκτοτε αἱ Συρακούσαι δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνακύψωσι.

Τὸ 1038 ὁ βυζαντινὸς στρατηγὸς Μανιάκης τῇ βοήθειᾳ τῶν Νορμανδῶν ἠλευθέρωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν, οἵτινες ὅμως ὀλίγον ἔπειτα ἐπανεκτήσαν αὐτὴν διὰ τοῦ Ἰμβραχῆμ-Ἰβν-Θιμνά, ὅστις ἐκάλεσεν εἰς Σικελίαν τοὺς Νορμανδούς, οἵτινες ἔλαβον τὸ φρούριον Marghetto, ὅπερ οἱ Σαρακηνοὶ εἶχον κτίσει, ἵνα ὑπερασπίζωνται τὸν Ἴσθμόν.

Ἡ βασίλισσα *Λευκή τῆς Καστίλλης* ἐπολιορκήθη ἐν Συρακούσαις ὑπὸ τοῦ Βερνάρδου Καπρέρα, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος ὁ Β' κατέστησεν αὐτὴν πολέμικόν σταθμόν, κτίσας τὰ ὀχυρώματα τοῦ ἰσθμοῦ διὰ τῶν μαρμάρων τοῦ θεάτρου. Εἶχεν ἐγγύτερον τόσα λατομεῖα καὶ ὁμῶς κατέστρεψε τὸ θέατρον. Ἡ ἱστορία δὲν καταλογίζει αὐτὸν μεταξὺ τῶν βαρβάρων.

Κατόπιν αἱ Συρακοῦσαι ἠκολούθησαν τὴν τύχην ὅλης τῆς Σικελίας.

Εἰς τὸ Πλημμύριον ἐτάφη ὁ μέγας τῆς Ὀλλανδίας ναύαρχος Μιχαὴλ Ἀδριανὸς Ρούτερ, πληρωθεὶς εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Αὐγούστης τὸ 1676. Τὸ κενοτάφιον τοῦ μεγάλου τούτου θαλασσομάχου εὑρεται ἐν Ἀμστελντάμ. Ἡ Ὀλλανδία ὀφείλει μέγα μέρος τοῦ ναυτικοῦ αὐτῆς μεγαλείου εἰς αὐτὸν, ὁκτῶ διεξαγαγόντα ἐκστρατείας ἐν Ἰνδίας, καταστρέψαντα τοὺς Ἀλγερινούς πειρατὰς, ναυμαχήσαντα πρὸς τοὺς ἠνωμένους στόλους τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, πληρώσαντα τρόμου τὸ Λονδίον καὶ πενήκοντα ἀριθμοῦντα ναυμαχίας.

Κατὰ τοὺς πρὸς τοὺς Ἀγγλους πολέμους τῆς Γαλλίας ἡ Σικελία κατεῖχετο ὑπὸ τῶν πρώτων.

Ἄς προσθέσωμεν, ὅτι αἱ Συρακοῦσαι τὸ 1837 ἔνεκα τῆς χολέρας καὶ μιᾶς ἐκεῖ συμβάσεως ἐπαναστάσεως, ἐστερήθησαν καὶ τῆς νομαρχιακῆς ἔδρας, ἣν ἀνέκτησαν μόλις τὸ 1865!

Πρὸς τὸν Θεόκριτον καὶ τὸν Ἀρχιμήδην αἱ Συρακοῦσαι ἐγέννησαν καὶ τὸν βουκολικὸν Μόσχον, οὗτινος σώζονται τρία μόνον εἰδύλλια.

Σήμερον αἱ Συρακοῦσαι ἀριθμοῦν 20,524 κατοίκους κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1875. Εἶναι ἔδρα νομαρχίας, ἐπισκοπῆς καὶ ἐνὸς τάγματος. Ἔχει ἀσήμαντον ἐμπόριον, ἐν εὐτελὲς μουσεῖον, ἐν πρωτοδικεῖον, ἐν γυμνά-

σιον, μικρὸν ναύσταθμον καὶ μικρὰν βιβλιοθήκην ἐγκλείουσαν 9,000 τόμων.

Παράγει σίτον καὶ οἶνους, τοὺς γνωστοῦς τῶν Συρακουσῶν οἶνους, μέλανας τὸ χρῶμα ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον καὶ ἰσχυροῦς. Ἐξάγει δὲ θεῖον καὶ παστοὺς θίνους καὶ παριστᾷ τὴν ὄψιν πτωχῆς μικροπόλεως.

Sic trancit gloria mundi.

(ἀκολουθεῖ)

ΗΛΙΑΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΤΕ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ

ΥΠΟ

Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ

[Συνέχεια]

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἡλικίας τοῦ βρέφους συμβαίνουσιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτοῦ καὶ αἱ ἐξῆς τροποποιήσεις. Καθ' ὅσον βαθμηδὸν ἡ ὀδοντοφυΐα προβαίνει, οἱ μασσητήριοι μῦς ἐνισχύονται, ἡ κατωτέρα σιαγὼν κυρτοῦται, οἱ σιελογόννοι ἀδένες ἀναπτύσσονται, ἡ χωρητικότης τοῦ στομάχου ἐπαυξάνεται, ἐν ᾧ συγχρόνως καταλαμβάνει οὗτος θέσιν μᾶλλον ὀριζόντιον. Σὺν τῷ στομάχῳ συναναπτύσσονται τὸ πάγκρεας καὶ τὰ ἔντερα, τὸ μῆκος τῶν ὀποιῶν αὐξάνει· αἱ κατὰ τὸν ἐντερικὸν σωλῆνα μνηοειδεῖς βαλβίδες αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν καὶ ἐξέχουσι καταφανεστέρων, αἱ βλεννογόννοι κούπται ἀναπτύσσονται. Τὸ ἦπαρ καὶ οἱ νεφροὶ αὐξάνουσι τὴν ἴσχυον τῶν λοιπῶν σπλάγγων, οὗ ἔνεκα φαίνονται οἰονεῖ ἐλαττούμενα τὰ σπλάγγνα ταῦτα κατ' ὄγκον. Ἡ

κύστις κατέρχεται ἐν τῇ λεκάνῃ, ἀναπτυσσομένων τῶν ἀποτελούντων τὸν κόκκυγον ὀστέων. Ἡ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ βίου συχνοτάτη οὕρησις καθίσταται προϊούσης τῆς ἡλικίας, σπανιωτέρα. Ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι, λέγει ὁ Βεκλάρ ἐν τῇ φυσιολογίᾳ αὐτοῦ, ὅτι τὸ οὔρον παρὰ τοῖς θηλάζουσι δὲν περιέχει οὐρίαν.

Τὸ σῶμα τοῦ βρέφους κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἀναπτύσσεται ἀναλόγως· ἐν γένει αὐξάνουσι μᾶλλον ἐκεῖνα τῶν μερῶν τοῦ σώματος, ἅτινα κατὰ τὸν τοκετὸν δὲν ἦσαν τοσοῦτον ἀνεπτυγμένα. Οὕτω λ. χ. ἐν μὲν τοῖς μητρικοῖς κόλποις τ' ἀνώτερα ἄκρα ἀναπτύσσονται μᾶλλον τῶν κατωτέρων, μετὰ τὸν τοκετὸν δὲ τὰ κατώτερα ἀναπτύσσονται μᾶλλον τῶν ἀνωτέρων.

Ἡ τέως εὐμεγέθης καὶ δυσανάλογος πρὸς τὸ λοιπὸν τοῦ βρέφους σῶμα κεφαλὴ αὐξάνει βραδέως μετὰ τὸν τοκετὸν. Καὶ εὐθύς μὲν μετὰ τὴν γένεσιν ἀποτελεῖ τὸ $\frac{1}{4}$ περιῖπου τοῦ μήκους τοῦ σώματος· ἀλλὰ περὶ τὸ ἴσον τῆς ἡλικίας ἔτος ἀποτελεῖ τὸ $\frac{1}{3}$ καὶ μόλις τὸ $\frac{1}{8}$ κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς αὐξήσεως.

Ὁ σκελετὸς τοῦ βρέφους στερεοποιούμενος βαθμηδὸν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐθύνεται, καθόσον ἀποτίθενται εἰς τὴν χονδρῶδη αὐτοῦ ὑφὴν τιτανώδεις οὐσίαι. Ἡ τέως πρὸς τὰ πρόσω κλίνουσα λεκάνη λαμβάνει τὴν κατὰ φύσιν αὐτῆς θέσιν, οὗ ἔνεκα οὔτε ἡ κοιλία, οὔτε τὸ βάρος τοῦ σώματος τείνουσι πλέον πρὸς τὰ πρόσω, ἢ κεφαλὴ τοῦ ὀστού τοῦ μηροῦ δὲν στηρίζεται πλέον εἰς τὴν χονδρῶδη κοτύλην. Οἱ μῦς βαθμηδὸν ἐνισχύονται, τὰ νεῦρα καθίστανται λευκότερα καὶ στερεώτερα, ἢ τὸ πρῶτον ἀραιὰ κόμη καθίσταται πυκνότερα, οἱ ὄνυχες σκληρύνονται. Προσέτι δὲ καὶ τὰ αἰσθητήρια τοῦ βρέφους βαθμηδὸν τελειοποιούνται. Ἐπί τινα μετὰ τὸν τοκετὸν χρόνον τὸ βρέφος

μόνας αἰσθήσεις ἔχει τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν πόνον, εἰς πᾶσαν ἐπώδυνον, ὀχληρὰν ἐντύπωσιν κραυγάζει, κλαίει, ἢ ὄρασις καὶ ἢ ἀκοή αὐτοῦ εἰσι λίαν συγκεχυμένα· ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου μηνὸς ἄρχεται νὰ προσηλάνῃ τὰ βλέμματά του, τὸ φῶς καὶ τὰ διαλαμβάνοντα χρώματα προκαλοῦσι τότε τὴν προσοχὴν του, ταχέως ἄλλως τε ἐφαρπαζομένης ὑπὸ ἄλλων ἐντυπώσεων, συμμειδιᾷ μετὰ τῆς μειδιώσεως μητρὸς του, ὁ θόρυθος ταρασσει ἐν πρώτοις αὐτὸ, ἀλλὰ βαθμηδὸν συνειθείζει καὶ στρέφεται πρὸς τοὺς ἀποκαλοῦντας αὐτό. Ἡ ἀφ' ἧς τελειοποιεῖται, τὸ βρέφος προσπαθεῖ, ὅπως συλλάβῃ διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ πᾶν τὸ προστυχόν, ἐκτείνει τοὺς βραχίονας πρὸς τὰ παρ' αὐτῷ ἀντικείμενα, δὲν ἔχει ὁμῶς εἰσέτι τὴν γνῶσιν τῆς ἀποστάσεως. Ἡ νόησις ἄρχεται καὶ αὕτη. Βαθμηδὸν δὲ ἀπὸ δοκιμῆς εἰς δοκιμὴν ἀπομιμνεῖται τὸ βρέφος τοὺς ἤχους, τὰς συλλαβὰς, τὰς λέξεις, τὴν διάλεκτον τῶν περιστοιχιούντων αὐτὸ, ἀπομιμνεῖται τὰς κινήσεις των, ἄρχεται τέλος νὰ ὀμιλῇ καὶ νὰ περιπατῇ.

Περὶ τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ.

Δύσκολόν ἐστι νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον τοῦ ἀπογαλακτισμοῦ, χρόνον τὸν ὁποῖον ἐνίοτε μὲν ἐπισπεύδομεν, ἄλλοτε δὲ βραδύνομεν, ὀδηγούμενοι πρὸς τοῦτο ἐκ τῆς ὀμαλῶς ἢ μὴ προβαίνουσης ὀδοντοφυΐας, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναφυέντων ὀδόντων, ἐκ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον προσηκούσης τοῦ βρέφους ἀναπτύξεως, τῆς καλῆς αὐτοῦ ὑγείας καὶ τῆς σωματικῆς καταστάσεως τῆς θηλαζούσης μητρὸς.

Κυρίως ὁ θηλασμὸς δέον, ὅπως παρατείνεται μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας, καθότι τὸ παιδίον μόλις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔχει τὰ ἀναγκαῖα ὄργανα πρὸς τὴν μάσσησιν τῶν τροφῶν, καὶ

τὴν μετὰ τοῦ σιέλου ἀνάμιζιν αὐτῶν¹. Ἄλλ' ὡς προεῖρηται ἡ ὀδοντοφυΐα μόλις ἀποπερατοῦται περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου ἔτους, ἐνίοτε περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου, ἢ καὶ περὶ τὴν λήξιν αὐτοῦ, ἢ δ' ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παράτασις τοῦ θηλασμοῦ παραβλάπτει ἐνίοτε τὴν τε μητέρα καὶ τὸ παιδίον, διότι ἡ μὲν μήτηρ ἐξασθενεῖ σφόδρα καὶ μάλιστα ἂν τύχη οὐα λεπτῆς κράσεως, τὸ δὲ παιδίον καθότι τὴ γάλα στερεῖται ἐπὶ τέλους τῶν καλῶν αὐτοῦ ποιότητων. Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὸν κατάλληλον πρὸς ἀπογαλακτισμὸν χρόνον;

Κατὰ τὸν Γρουσσῶ δυνάμεθα ν' ἀπογαλακτίζωμεν τὰ παιδιά καθ' οἵανδήποτε ἡλικίαν, πάντοτε ὅμως εἰς τὸ μεταξύ ἐκάστης ἐκφύσεως τῶν ὀδόντων χρονικὸν διάστημα. Κατ' αὐτὸν οἱ ὀδόντες ἐκφύονται, ὡς προεῖρηται, κατὰ σωρείας ἐκ δύο, τεσσάρων ἢ ἐξ ὀδόντων, μεταξύ δὲ τῆς ἐκφύσεως ἐκάστης σωρείας παρεμπίπτει χρονικόν τι διάστημα ἐξ ἑνός, δύο ἢ καὶ πλειόνων μηνῶν, καθ' οὓς τὸ παιδίον ἀνακουφίζεται ἐκ τῶν κακουχιῶν τῶν συνοδουσῶν τὴν ἐκφυσιν τῶν ὀδόντων, καὶ ἀναλαμβάνει νέας δυνάμεις, προετοιμαζόμενον διὰ τὴν ἐκφυσιν τῆς προσεχοῦς τῶν ὀδόντων σωρείας. Εἶναι δὲ τὸ μεταξύ ἐκάστης ἐκφύσεως τῶν ὀδόντων χρονικὸν διάστημα, ὃ καταλληλότερον, κατὰ τὸν Γρουσσῶ, χρόνος, πρὸς ἀπογαλακτισμὸν τοῦ παιδίου, ἥτις ὅμως ἀπαιτεῖται νὰ προσεγγίξῃ μᾶλλον

¹ Ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν σκυλάκων ἐνεργηθέντων πειραμάτων προκύπτει, ὅτι ἡ ὑγεία καὶ ἡ ῥώμη αὐτῶν εἰσιν ἀπ' εὐθείας ἀνάλογα πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ θηλασμοῦ, ἢ δὲ ὀδοντοφυΐα ἐκτελεῖται εἰς τοὺς θηλάζοντας σκύλακας ἀνευ διαταραξέως τινος τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν καὶ ἀκινδύνως. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει, λέγει ὁ Δελαβάρ (υἱὸς) καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

πρὸς τὴν λήξιν τῆς ἐκφύσεως τῆς μιᾶς σωρείας ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐκφύσεως τῆς ἐπομένης. Οὕτω λ. χ. δυνάμεθα ν' ἀπογαλακτίσωμεν ἐν ἀνάγκῃ τὸ παιδίον ἡμέρας τινὰς 5—6, μετὰ τὴν ἐκφυσιν τῶν δύο πρώτων τομέων, ἂν ὅμως παρῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐκφύσεως αὐτῶν εἰς περίπου μὴν, χρόνος καθ' ὃν προσεγγίζει ἡ ἐκφυσίς ἐτέρων τεσσάρων τομέων, πρέπει νὰ περιμένωμεν τὴν τελείαν αὐτῶν ἐκφυσιν καὶ εἶτα ν' ἀπογαλακτίζωμεν αὐτὸ, καὶ οὕτω ἐφεξῆς* καθότι ἄλλως, συμπιπτούσης τῆς ἀπογαλακτίσεως μετὰ τῆς ἐκφύσεως τῶν ὀδόντων, ἡ ὑγεία τοῦ παιδίου διαταράσσεται ἐπαισθητῶς. «Καλὸν ὅμως εἶναι, λέγει ὁ Γρουσσῶ, νὰ μὴν ἀπογαλακτίζωμεν τὰ παιδιά πρὸ τῆς ἐκφύσεως τῶν κυνοδόντων, καθότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ παιδίον ἐνοχλεῖται μᾶλλον πάσης ἄλλης περιόδου ὀδοντοφυΐας* πλὴν δὲ τούτου, ἀπὸ τῆς ἐκφύσεως τῶν ὀδόντων αὐτῶν μέχρι τῆς τῶν τελευταίων μασσητήρων, παρέρχεται χρονικὸν διάστημα, τεσσάρων ἢ καὶ πλειόνων μηνῶν, καθ' οὓς τὸ παιδίον ἀναλαμβάνει ἐντελῶς ἐκ τῶν κακουχιῶν τῆς ὀδοντοφυΐας.»

Παρεπόμενοι τῷ Γρουσσῶ, συμβουλευόμεν τὸν ἀπογαλακτισμὸν, ἐν γένει μὲν μετὰ τὴν ἐκφυσιν τῶν κυνοδόντων, καὶ μάλιστα ὡς ἂν τὸ μὲν παιδίον τύχη ἀσθενοῦς ἐξέως ἢ ἐπισφαλοῦς ὑγείας, οἱ δὲ προηγηθέντες ὀδόντες ἀνεφύησαν δυσκόλως καὶ ἐπωδύνως, ἐν αἷς περιπτώσεσιν ὃ θηλασμός ἐστιν εὐεργετικώτατος, καθότι δι' αὐτοῦ καταπραΰνονται οἱ πόνοι, τὸ δὲ παιδίον, ὅπερ συνήθως ἀποποιεῖται κατὰ τὰς ἐπωδύνους ταύτας ὀδοντοφυΐας, πᾶσαν ἐτέραν τροφήν, τρέφεται προσηκόντως διὰ τοῦ γάλακτος τῆς τροφῆς αὐτοῦ.

Εἰς τινὰς ὅμως περιστάσεις ἐσμὲν ἠναγκασμένοι, ὅπως ἀπογαλακτίζωμεν τὰ παι-

διά καὶ πολὺ πρὸ τῆς ἐκφύσεως τῶν κυνοδόντων, καθὼς λ. χ. ὡς ἂν ἡ θηλάζουσα τὸ ἴδιον αὐτῆς τέκνον μήτηρ τύχη ἀσθενοῦς ἐξέως, ἐν ἣ περιπτώσει καὶ ἡ ἰδίᾳ ἐνδέχεται νὰ βλαφθῇ ἐκ τοῦ θηλασμοῦ καὶ τὸ θρέμμα ὡς ἐκ τοῦ ἀνεπαρκοῦς γάλακτος. Ἐπισπεύδομεν ἐπίσης τὸν ἀπογαλακτισμὸν, ὡς ἂν ἡ θηλάζουσα μήτηρ τύχη ἔγκυος κατὰ τὸν δεῦτερον τῆς ἐγκυμοσύνης μῆνα, τὸ δὲ παιδίον προσεκτίησται ἡλικίαν, καθ' ἣν δυσκόλως συνοικεῖται μετὰ μισθάρου τροφῆς.

Τέλος δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι παιδιά τινὰ βλάπτονται μᾶλλον ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ θηλασμοῦ, καθόσον αἱ δυνάμεις αὐτῶν δὲν συναξάνουσι μετὰ τῆς προϊούσης ἡλικίας, καταλαμβάνονται ὑπὸ γενικῆς ἀτονίας, ὡχρῶσι, τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἐξοιδανεται* ἀπ' ἐναντίας δὲ προσλαμβάνουσι τὰ παιδιά ταῦτα ῥοδόεσσαν χροιάν, αἱ σάρκες αὐτῶν καθίστανται συμπαγέστεραι, τὸ βλέμμα ἰλαρώτερον, καθόσον, ἐνῶ ἀπογαλακτίζομεν αὐτὰ τοῖς προσφερόμεν τροφήν μᾶλλον ἀναληπτικὴν τῆς ὑπὸ τοῦ γάλακτος παρεχομένης.

Ὅσακις δ' ἐπισπεύδομεν τὸν ἀπογαλακτισμὸν ἀπαιτεῖται νὰ ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, ὅπως μὴ συμπέσῃ οὗτος μετὰ τῆς ἐκφύσεως σωρείας τινὸς ὀδόντων, ἀλλὰ ν' ἀναμείνωμεν, κατὰ τὴν προρηθεῖσαν συμβουλὴν τοῦ Γρουσσῶ, τὴν μεταξύ ἐκάστης ἐκφύσεως τῶν ὀδόντων χρόνον.

Οὐχ ἥττον, προτιθέμενοι τὸν ἀπογαλακτισμὸν τοῦ παιδίου, δεόν ὅπως ἀποβλέψωμεν καὶ εἰς τὴν ὥραν τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ κλίματι νομιζόμεν προτιμώτερον ν' ἀπογαλακτίζωμεν τὰ παιδιά ἐν ὥρᾳ ἔαρος ἢ φθινοπώρου, ἢ καὶ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ἀποφεύγοντες τὰ μεγάλα ψύχη, οὐδέποτε ὅμως ἐν ὥρᾳ θέρους, καθότι πολυὰ παιδιά, βαρέως φέροντα τὴν στέρησιν

τοῦ μαστοῦ, δυσθυμοῦσιν, ἐξασθενοῦσιν, οὐ ἔνεκα προσβάλλονται πολλῶ ἐυκολώτερον καὶ ἐπιφοβώτερον ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἐνιαυτοῦ παρὰ τοῖς παιδίοις ἐνσηκπτότων νοσημάτων. Ἄν μάλιστα συμπέσῃ μετὰ τῆς ἀπογαλακτίσεως καὶ ἡ ὀδοντοφυΐα τὰ νοσήματα ἀποβάνουσι σχεδὸν σταθερῶς θανατηφόρα.

Πάντως ὑπάρχουσι καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς ὃ ἐν ὥρᾳ θέρους ἀπογαλακτισμὸς ἐστὶν ἀναπόφευκτος* ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ παραβλέπωμεν, ὅσον οἶόν τε, τὰς περιστάσεις ταύτας, καὶ νὰ συνεθίζωμεν τὰ παιδιά ἐγκρίως, εἰς κατάλληλον τροφήν, ὅπως προφυλάξωμεν αὐτὰ ἀπὸ τοῦ κινδύνου τοῦ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀπογαλακτισμοῦ.

Οὐδὲν δὲ συμφέρει νὰ ἀπογαλακτίζωμεν τὰ παιδιά ἀποτόμως, διὰ μιᾶς, ἀλλὰ βαθμηδὸν, προετοιμαζόμενοι, ὡς εἶπεῖν, αὐτὰ πρὸς τοῦτο. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν ἀποστεροῦμεν τὸ παιδίον τοῦ μαστοῦ ἐν ὥρᾳ νυκτός, προσέχοντες, ἐφ' ὅσον τὸ δυνατόν, ὅπως μὴ ἀντικαταστήσωμεν τὴν ἄλλειψιν τοῦ γάλακτος δι' ἐτέρου ποτοῦ, καθότι ἐξίς τοιαύτην δυσκόλως ἀπομανθάνεται, τούτου δ' ἔνεκα ὃ ὕπνος αὐτοῦ διακόπτεται συχνάκις* βαθμηδὸν δὲ ἀραιοῦμεν καὶ τὸν ἐν ὥρᾳ ἡμέρας θηλασμὸν, ἐπαυξάνοντες τὸ ποσὸν τῆς συνήθως παρὰ τοῦ παιδίου ἐσθιομένης τροφῆς, ἕως οὗ μετὰ σύντομόν τι χρονικὸν διάστημα, 20 μέχρι 30 ἡμερῶν, ἀποστερήσωμεν αὐτὸ ἐντελῶς τοῦ γάλακτος. Παρατηροῦμεν δὲ, ὅτι ἐπιβλαβὲς εἶναι νὰ παρατείνωμεν τὸν θηλασμὸν, θηλάζοντες τὸ παιδίον ἅπαξ ἢ δις τῆς ἡμέρας, καθότι τοιοῦτον γάλα, μὴ ἀνανεύμενον δι' ἐπανειλημμένων ἐκμυζήσεων, ἀλλοιοῦται ἐπὶ τέλους, οὐ ἔνεκα ἀποβαίνει ἐπιβλαβὲς τῷ παιδίῳ. Καθόσον δ' ἀπογαλακτίζομεν τὰ παιδιά βαθμηδὸν, ὠφελοῦ-

μεν αὐτά τε καὶ τὴν τροφὴν αὐτῶν. Τὰ μὲν παιδιά, καθότι τὰ πεπτικά αὐτῶν ὄργανα, συνοικειούμενα μετὰ τοῦ βαθμηδὸν αὐξάνοντος ποσοῦ τῆς τροφῆς, ἐκπληροῦσι τὰς λειτουργίας αὐτῶν κατὰ φύσιν, οὐ ἔνεκα τὸ παιδίον δὲν πάσχει ὑπὸ δυσπεψίας, ἢ διαρροίας, ἢ ἐμέτου, νοσημάτων παρατηρουμένων πολλάκις, ὅσάκις στερήσωμεν αὐτὸ ἀποτόμως τοῦ μαστοῦ. Ὄφελουμέν δὲ καὶ τὴν τροφὴν, καθότι τὸ γάλα, βαθμηδὸν ἐλαττούμενον, δὲν συνεπιφέρει τὰ ἀτοπήματα, ὅσα πολλάκις παρατηροῦμεν εἴτε ἔνεκα τῆς ἀποτόμου ἐπισχέσεως τῆς ῥύσεως ταύτης συνήθους καθιστάσεως, ἢ τῆς διαμονῆς πολλοῦ ἐν τοῖς μαστοῖς γάλακτος.

Ὅσάκις ἀπογαλακτίζομεν τὰ παιδιά ἐν καταλλήλῳ, ὡς εἴρηται, ἡλικίᾳ καὶ βαθμηδὸν, ἐσυνείθισαν δὲ ταῦτα νὰ τρέφονται δι' ἑτέρας τροφῆς, ὁ ἀπογαλακτισμὸς τότε ἐκτελεῖται συνήθως μετ' εὐκολίας. Παιδιά ὅμως τινὰ ἀποποιοῦνται ἐπιμόνως πᾶσαν ἑτέραν τροφήν, ἐνόσφ' ἔχουσι πλησίον τῶν τὴν τροφὴν, καθ' ἣν περιπτώσιν, ἐὰν γαλακτοτροφῆ αὐτὰ ἢ μήτηρ, δυσκόλως αὐτὴ ἀντέχουσα εἰς τοὺς κλαυθμηρισμούς καὶ τὰ παράπονα αὐτῶν, προσφέρει καὶ πάλιν τὸν μαστόν της, ἀτόπημα, ὅπερ δυνάμεθα ν' ἀποφύγωμεν ἐμπιστευόμενοι τὸ παιδίον ἐπὶ τινος ἡμέρας 3—4, εἰς ἑτέραν τινὰ γυναῖκα, καταλλήλως περιποιημένην αὐτὸ, ἢ προσπαθοῦντες, ὅπως τὸ παιδίον ἀηδιάσῃ τὸν μαστόν, ἐπιχρίοντες τὴν θηλήν διὰ τινος οὐσίας τὴν ὄσμην καὶ τὴν γεῦσιν ἐχούσης δυσάρεστον, ἥτοι τῆς ἀλόης, τῆς κολοκυνθίδος, τοῦ σινάπεως, τῆς θεϊκῆς μάλιστα κινίνης, οὐσιῶν δηλαδὴ τὰς ὁποίας μεταχειρίζομεθα πάντοτε εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἐπιτυχῶς, καθότι τὰ ἄπαξ γευθέντα τῶν οὐσιῶν τούτων παιδιά ἀπωθοῦσι μετ' ἀποστροφῆς τὸν μαστόν, ὅσάκις τοῖς προσφέρεται.

Προτρέπομεν δὲ τὰς μητέρας ὅπως κατὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν οὐδέποτε θηλάσωσιν ἕτερον παιδίον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ τέκνου αὐτῶν.

Ἡ ἀπογαλακτίσασα τὸ τέκνον αὐτῆς μήτηρ προλαμβάνει τὰ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς μαστοὺς συρροῆς τοῦ γάλακτος διάφορα τοπικά τῶν ἀδένων αὐτῶν νοσήματα, ἢ καὶ τὴν γενικὴν πληθῶραν τὴν διαδεχομένην ἐνίοτε λειτουργίαν τοσοῦτον ἐπίσημον, οἷα ἐστὶν ὁ θηλασμός, ἐφιστῶσα τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἐξῆς. Δέον ἐν πρώτοις καὶ κατὰ κανόνα, ὅπως τηρῆ δίκαιαν αὐστηροτέραν, ἐλαττόνουσα τὸ ποσὸν τῶν τροφῶν ἐπὶ δύο, τρεῖς ἢ καὶ πλείονας ἔτι ἡμέρας. Οὐδόλως δὲ συμφέρει νὰ διεγείρῃ τεχνητικῶς τὴν συνήθως μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐκκρίσεως τοῦ γάλακτος ἐλαττουμένην ὄρεξιν. Δέον ὅπως προφυλάσσεται προσεκτικώτατα ἀπὸ τῶν παραλλαγῶν τῆς ἀτμοσφαιρας, διευκολύνῃ δὲ μάλιστα διὰ τῆς ἐν τῇ κλίνῃ διαμονῆς καὶ τῆς χρήσεως θερμῶν ἐγχυμάτων τὴν διάπνοιαν τοῦ δέρματος. Δέον δ' ἐπίσης ὅπως ἀποφεύγῃ τὰς ἠθικὰς συγκινήσεις κ. τ. λ.

Ἄν δὲ τὸ γάλα ἐξακολουθῇ συρρέον πρὸς τοὺς μαστοὺς, χορηγοῦμεν τότε ἐσωτερικῶς, ἐπὶ τινος κατὰ σειρὰν ἡμέρας, λαπακτικὰ τινὰ καὶ μάλιστα τὰ οὐδέτερα ἄλατα, κατὰ προτίμησιν δὲ μάλιστα τὸ θεϊκὸν κάλι, εἰς ὅσιν δύο περίπου δραχμῶν τὴν ἡμέραν. Συνιστῶμεν δὲ καὶ τὴν ἐν καθαρῷ ἀέρι κατάλληλον κίνησιν, ἀντιπερισπαστικῶς ἐνεργοῦσαν κ. τ. λ.

ΒΡΕΦΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'.

Ἄπὸ τοῦ 2 μέχρι τοῦ 7 ἔτους.

Αἱ τροφαί, δι' ὧν τρέφομεν τὰ παιδιά μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν, ἀπαιτεῖται νὰ ᾖναι μικταί, τούτέστι ζωϊκαὶ καὶ φυτικά,

ἀπλαῖ καὶ εὐάρεστοι· καρυκευμένοι πάντοτε δι' ὀλίγου ἄλατος, οὐσίας καταλληλοτάτης πρὸς διατήρησιν τοῦ ὄργανισμοῦ· ἀρκούντως ὑπὸ τοῦ πυρὸς κατειργασμένοι, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀπεξηραμένοι, ἐννοουμένου πάντοτε, ὅτι τὸ ποσὸν αὐτῶν πρέπει νὰ ᾖναι μέτριον ἐκάστοτε, αἱ δὲ ὥραι τῆς τροφῆς καλῶς κεκανοισμένοι. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου ἐξέγερσιν προσφέρομεν τῷ παιδίῳ ῥόφημα ἐκ γάλακτος ἢ ζωμοῦ μετ' ὀλίγου ἄρτου· κατὰ δὲ τὴν 11ην ὥραν τρέφομεν αὐτὸ δι' οὐσιῶν θρεπτικωτέρων τοῦ γάλακτος, ἥτοι διὰ ῥοφήματος ἐκ ζωμοῦ μετ' ὀλίγου ἄρτου καὶ δι' ἐνὸς μετρίως ἐφθοῦ ὠοῦ, ἢ ἀντὶ τούτου δι' ὀλίγου κρέατος. Περὶ δὲ τὴν 3ην μ. μ. ὥραν περιδιαβάζοντες τὸ παιδίον ἐν τῷ καθαρῷ ἀέρι, δίδομεν αὐτῷ ὀλίγον ἄρτον μετὰ τινος γλυκάσματος ἢ σοκολάτου· τὸ δ' ἐσπέρας τέλος προσφέρομεν αὐτῷ ῥόφημα ἐκ ζωμοῦ, ὀλίγον κρέας ἐφθὸν ἢ ὀπτόν, λαχανικόν τι, καὶ γλύκασμα μετ' ὀλίγου ἄρτου. Μεταβάλλομεν δὲ βαθμηδὸν τὴν σύνθεσιν τῶν τροφῶν, προσέχοντες πάντοτε εἰς τε τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν αὐτῶν, ἕως οὗ συνείθισομεν ἀνεπαισθῆτως τὰ παιδιά εἰς τὰς συνήθως ἐν χρήσει παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ τροφὰς καὶ ὥρας τοῦ ἀρίστου.

Ἐπιβλαβέστατα δ' ἀποβαίνουνσι τῷ παιδίῳ τὰ ταριχευτὰ καὶ καπνιστὰ κρέατα, τὰ ἀρώματα, τὰ καρυκεύματα ἐν γένει, καὶ τὰ ζυμαρικά. Ἡ δὲ εἰς τὰς τροφὰς αὐτοῦ προσθήκη τοῦ σάκχαρος δὲν βλάπτει, ἢ κατάχρησις μόνον αὐτοῦ ἐστὶν ἐπιφθορῶς.

Κάλλιστον δὲ διὰ τὰ παιδιά ποτὴν ἐστὶν τὸ καθαρὸν ὕδωρ καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἡμετέρῳ κλίματι· μόνον δὲ κατὰ τινος λίαν ψυχρὰς ἢ θερμὰς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὰ λίαν ἀδύνατα, τὰ καχεκτικά, τὰ χοιραδικὰ, τὰ προδιατεθειμένα εἰς φυμάτωσιν παιδιά ἐπιτρέπεται τὸ

δι' ὀλίγου οἴνου ἐρυθραίνόμενον ὕδωρ. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ συμβουλεύει καὶ ὁ Ἱπποκράτης ἐν τῷ περὶ ἀέρων ὑδάτων καὶ τόπων βιβλίῳ αὐτοῦ, λέγων «Καὶ φημί ἄμεινον εἶναι τοῖς παιδίοισι τὸν οἶνον ὡς ὑδαρέστατον ἠδιδόναι· ἦσσαν γὰρ τὰς φλέβας ζυγῆσαι» καὶ συναυαίνει.»

Μετὰ τὸν ἀπογαλακτισμὸν, ἢ ἐν τῷ καθαρῷ ἀέρι ἀσκησίς ἐστὶν ὠφελιμωτάτη τοῖς παιδίοισι, ἀναπόφευκτος. Ἡ ἀνάλογος πρὸς τὰς σωματικὰς αὐτῶν δυνάμεις ἀσκησίς καὶ τὴν ἀφομοίωσιν τῶν νέων τροφῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ τοῦ τυχόν μείζονος ποσοῦ αὐτῶν διευκολύνει, καὶ ἐπασχολεῖ εὐάρεστος τὰ ἔνεκα τῆς στερήσεως τοῦ γάλακτος μελαγχολοῦντα παιδιά.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ παραλλαγὴ τῆς ἀτμοσφαιρας ἐπιηράζουσιν ὡς γνωστὸν, τὸν λίαν ἀβρὸν ὄργανισμὸν τῶν παιδίων, πρέπει τάχα διὰ τοῦτο νὰ προφυλάττωμεν αὐτὰ ἀπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς ὑγρασίας διὰ θερμῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν τοιούτων, ἢ τούναντιον, μιμούμενοι τοὺς Ἀγγλους, νὰ ἐνδύομεν αὐτὰ δι' ἐλαφρῶν ἐνδυμάτων, μὴ καλυπτόντων τὸν τράχηλον, τοὺς βραχίονας καὶ τὰς κνήμας αὐτῶν, χωρὶς συγχρόνως ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ νὰ ἐμποδίζωμεν τὸν περίπατον αὐτῶν, οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ κατάστασις τῆς ἀτμοσφαιρας;

Ἐπὶ τούτου παρατηροῦμεν, ὅτι αἱ ὑπερβολικαὶ προφυλάξεις ἀποβαίνουνσι ἐπιβλαβεῖς μᾶλλον ἢ ὠφελίμοι. «Προφυλάττουσιν διδῶς προσεκτικώτατα ἀπὸ τῶν παραλλαγῶν τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ ἐπικαλύπτουσι διὰ θερμῶν ἐνδυμάτων, λέγει ὁ Φλερὺ, ἢ τὰ μᾶλλον ἀσθενῆ, τὰ μᾶλλον καχεκτικά, ἢ τὰ μᾶλλον εὐεπιπρέαστα ὑπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν παραλλαγῶν παιδιά, τὰ ὑποκείμενα ἰδίως εἰς τοὺς κατάρρους, τὰς κυνάγχας κ. τ. λ., ἀνατρέφουσι ταῦτα ἐν ὀδωματίοις λίαν ἐπνηυξημένης θερμοκρασίας,

»ως φυτά τινά ἐντός ὑποστέγων θερμῶν
»φυτοκομιέων. *Αν ὅμως ἀντὶ τούτου συ-
»νοικειώσωμεν μᾶλλον ταῦτα μετὰ τῶν
»παστασιῶν τῆς ἀτμοσφαιρας, παραγγέλλον-
»τες τὴν εἰς τὸν καθαρὸν ἀέρα ἀσκησιν αὐ-
»τῶν ἐν οἰαδῆποτε καταστάσει τῆς ἀτμο-
»σφαιρας, ἐὰν ἐμποδίσωμεν τὴν χρῆσιν τῆς
»φλανέλλας, συμβουλευόμεν δι' ἀπ' ἐναν-
»τίας τὰς ψυχρὰς πλύσεις, δὲν θέλωμεν
»παραδεχθῆ οὕτω τὸν συστηματικὸν συρμὸν
»τῶν Ἀγγλων, οὔτε τὴν οἰκτρὰν ἀκη-
»ρδαίαν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Συμφέρει
»δὲ ὅπως τὰ παιδία ἔχῃσι πάντοτε τοὺς
»μὲν πόδας αὐτῶν θερμούς καὶ στεγνούς,
»τὸν δὲ τράχηλον κεκαλυμμένον διὰ λε-
»πτοῦ περιτραχηλίου. Περιττὸν δὲ εἶναι
»να εἴπωμεν, ὅτι τὰ ἐνδύματα δέον ὅπως
»τροποποιῶνται κατὰ τὸ κλίμα, τὴν ὥραν
»τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὴν κατάστασιν τῆς ἀτμο-
»σφαιρας, τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδίου, τὴν
»κράσιν καὶ τὴν ὑγείαν αὐτοῦ κτλ.»

Περὶ τὰ μέσα περίπου τῆς περιόδου ταύ-
της, ἦτοι περὶ τὸ τέταρτον ἢ πέμπτον
ἔτος φύονται καὶ οἱ δεῦτεροι μασσητήρες
ὀδόντες, τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν, ἀνὰ δύο εἰς
ἐκατέραν τῶν σιαγόνων. Οἱ ὀδόντες οὗτοι
εἰσι διαρκεῖς καὶ οὐδεμίαν συνήθως ἐπιφέ-
ρουσι κατὰ τὴν ἔκφυσιν αὐτῶν ἐνόγησιν.

Προσβάλλονται δὲ ἰδίως τὰ παιδία
κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑπὸ νοσημάτων
τῶν πεπτικῶν ὀργάνων, ἦτοι δυσπεψιῶν,
διαρροϊῶν, ἐντεροκωλιτιδίων, μαλακύνσεως
τοῦ βλεννώδους ὑμέου τοῦ στομάχου κτλ.
νοσημάτων προσερχομένων πάντων κυρίως
ἐκ τῆς ἀλόγου καὶ παρακαίρου χρήσεως
τροφῆς κακῆς, δυσπέπτου ἢ ἠλλοιωμένης,
ὑπερβολικῆς ἢ καὶ ἀνεπαρκούς. Ἐνίοτε μάλ-
ιστα παρατηροῦμεν κατὰ τὴν περίοδον
ταύτην καὶ τὸν τυφοειδῆ πυρετόν.

Συχνότατα δὲ κατ' ἐξοχὴν εἰσὶ τὰ νο-
σήματα τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, καθὸ

εὐκόλως ἐπηρεαζομένων ὑπὸ τοῦ φύχους ἢ
ἐτέρων νοσογόνων αἰτίων, ὡς ἐκ τῆς δρα-
στηριότητος μεθ' ἧς ἐν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ
ἐκτελεῖται ἡ ἀναπνοή. Αἱ λαρυγγίτιδες, αἱ
βρογχίτιδες, αἱ πνευμονίαι καὶ ἐκ τούτων
μάλιστα αἱ λοβοειδεῖς, ἐνσκήπτουσαι πρὸ
πάντων εἰς τὰ παιδία ἀπὸ τοῦ 18ου μη-
νὸς μέχρι τοῦ 5 ἔτους, ἢ ὑμενογόνος κυ-
νάγχῃ προσβάλλουσα ἰδίως τὰ παιδία ἀπὸ
τοῦ 1ου μέχρι τοῦ 5ου ἔτους τῆς ἡλικίας
αὐτῶν, ὁ κοκκύτις βήξ, εἰσὶ πάντα νοσή-
ματα συχνότατα κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην.

Ἐκ τῆς δραστηριότητος δὲ μεθ' ἧς ἐκτε-
λεῖται, ὡς προείρηται, ἡ ἀναπνοή, κατανο-
οῦμεν πόσον ἀναπόφευκτον εἶναι νὰ ἀνα-
πνέωσι τὰ παιδία ἀέρα καθαρὸν οὐδόλως
ἠλλοιωμένον ὑπὸ μισμαμάτων ἢ τῆς ἐκ-
πνοῆς.

Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Βωδελὸκ ἐπὶ τῶν
αἰτίων τῆς χοιραδικῆς δυσκρασίας προκύ-
πτει, ὅτι ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς νόσου ταύ-
της ἐστὶν ἡ εἰσπνοὴ ἀέρος ἠλλοιωμένου καὶ
ἐλάχιστον ὄξυγονον περιέχοντος, ὅπερ συμ-
βαίνει εἰς τὰ ἐν περιορισμένῳ χώρῳ, ἢ ἐνθα
δυσκόλως ἀνανεοῦται ὁ ἀὴρ βιοῦντα παιδία.

Ἄλλοιοῦται δ' ἐπίσης ὁ ἀὴρ καὶ τὰ
προρηθέντα ἐπομένως συνεπιφέρει ἀποτε-
λέσματα, ὅσάκις τὰ παιδία καλύπτουσι ἐν
ὥρᾳ ὕπνου τὴν κεφαλὴν αὐτῶν διὰ τοῦ
ἐφαπλώματος, καθ' ἣν περίστασιν ἀναπνέ-
ουσι ἀέρα ἠλλοιωμένον ὑπὸ τῆς ἐκπνοῆς
καὶ τῶν προϊόντων τῆς διαπνοῆς τοῦ δερ-
ματος αὐτῶν.

Ἡ κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ὁσημέραι
προβαίνουσα ἀνάπτυξις τῶν διανοητικῶν
δυνάμεων, συμπίπτουσα μετὰ τῆς μείζονος
ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος τοῦ ἐγκεφά-
λου καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ, προδιαθέ-
τει τὰ παιδία εἰς ἐγκεφαλικάς νόσους. Πρὸς
δὲ καὶ αἱ τὰ λοιπὰ τοῦ παιδίου ὄργανα
προσβάλλουσαι νόσοι ἀπηχοῦσιν εὐκόλως

ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ τούτου τοῦ νευρικοῦ συ-
στήματος ὀργάνου. Ἡ ἐγκεφαλομηνιγγίτις,
ἡ φυματώδης μηνιγγίτις, οἱ σπασμοί, ἡ
ἐπιληψία, ἡ σκελοτύρβη κτλ. εἰσὶ πάντα
συχνότατα τῆς ἡλικίας ταύτης νοσήματα.

Ἡ δραστηριότης δὲ μεθ' ἧς κατὰ τὴν
αὐτὴν ἡλικίαν ἐκτελεῖται ἰδίως ἡ ἀπορρό-
φησις, μᾶς ἐξηγεῖ διατὶ τὰ παιδία προσ-
βάλλονται τοσοῦτον συχνὰ καὶ εὐκόλως
ὑπὸ τῶν ἐπιδημιῶν καὶ τῶν λοιμικῶν νο-
σημάτων, ὅποια εἶναι ἡ ἴλιερς, ἡ ὀστρακιά,
ἢ εὐφλογία.

Κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην παρατηροῦμεν
συχνότατα καὶ τὸ ἐρύθημα, τὸν λειχήνα, τὸ
κηρίον, τὴν γάγγραιναν τοῦ στόματος καὶ
τοῦ ἰθλέος αἰδοίου, τὰς ἐλμινθας, καὶ ἐκ
τούτων μάλιστα τὰς σκωληκσοειδεῖς.

Αὐτὰι τέλος αἱ δυσκρασίαι, ἐξ ὧν πολ-
λὰκις προσβάλλονται τὰ παιδία, προέρχον-
ται οὐχὶ σπανίως ἐκ νοσημάτων, ὧν ἕνεκα
διεκωλύθη ἡ προσήκουσα θρέψις τῶν ἰσθῶν.
Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ ῥαχίτισμου, τῆς
φυματώσεως, τῶν χοιραδῶν προηγήθησαν
πολλάκις νοσήματα τῶν πεπτικῶν ὀργά-
νων, ὧν ἕνεκα, διαταραχθεῖσης τῆς πέψεως
καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς ἀφομοιώσεως τῶν
τροφῶν, παρεμποδίσθη ἡ δέουσα τῶν ὀργά-
νων τοῦ σώματος θρέψις.

3ον. Παιδικὴ ἡλικία. Ἀπὸ τοῦ 7 μέχρι
τοῦ 13ου ἔτους διὰ τὰς νεάνιδας, μέχρι
δὲ τοῦ 15ου διὰ τοὺς παῖδας.

Κύριος χαρακτήρ τῆς περιόδου ταύτης
εἶναι ἡ ἀπόπτωσις τῶν γαλαξίων ὀδόντων,
καὶ ἡ ἐντικατάστασις αὐτῶν ὑπὸ τῶν
διαρκῶν.

Καὶ συνήθως μὲν ἡ ἀπόπτωσις τῶν πρῶ-
των, καὶ ἡ ἔκφυσις τῶν δευτέρων ἄρχεται
περὶ τὸ ἑβδομον ἔτος, μέχρι δὲ τοῦ ἐνάτου
ἔτους ἀντικαθίστανται ἅπαντες οἱ τομεῖς.
Μετ' ἐνιαύσιον δὲ περίπου χρονικὸν διάστη-

μα ἀναφύονται οἱ μικροὶ τραπεζίται ἢ μασ-
σητήρες, ἡ ἔκφυσις τῶν ὁποίων ἀποπερα-
τοῦται περὶ τὸ 11ον ἢ τὸ 12ον ἔτος, προσ-
τιθεμένων, πρὸς τοὺς ἀντικαθισταμένους
προσκαίρους, καὶ ἐτέρων τεσσάρων μεγάλων
μασσητήρων· ἔχει ἐπομένως τὸ παιδίον
κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην εἴκοσι καὶ ὀκτώ
ὀδόντας. Περὶ δὲ τὸ 20, 25ον καὶ σπα-
νιώτερον περὶ τὸ 30ον τῆς ἡλικίας ἔτος
ἐκφύονται τέλος καὶ οἱ τελευταῖοι μασση-
τήρες ἢ οἱ οὕτω καλούμενοι σωφρονιστήρες
ὀδόντες, καὶ ἀποτελεῖται οὕτως ὁ ὀλικὸς
ἀριθμὸς τῶν τριάκοντα καὶ δύο ὀδόντων.

Οὐχὶ δὲ σπανίως παρατηροῦμεν καὶ
κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ὀδοντοφυῖαν
ἀνωμαλίας τινάς. Οὕτω λ. χ. ἡ ἔκφυσις
τῶν διαρκῶν ὀδόντων μόλις ἄρχεται ἐνίοτε
περὶ τὸ 9ον ἢ 10ον ἔτος, ἄλλοτε δὲ πολ-
λῶ βραδυτέρον, ἢ δὲ βραδέα αὐτῇ τῶν
διαρκῶν ὀδόντων ἔκφυσις ὑπελήφθη ἐνίοτε
ἀντὶ τρίτης ὀδοντοφυΐας· ἀναφέρονται δὲ
καὶ παραδείγματα τελείας ἐλλείψεως τῶν
σωφρονιστήρων ὀδόντων κ. τ. λ.

Ἡ δευτέρα αὕτη ὀδοντοφυΐα ἐκτελεῖται
συνηθέστατα ἀνευ οὐδεμιᾶς τοπικῆς ἢ κα-
θολικῆς τῶν λειτουργιῶν διαταράξεως, ἐ-
νίοτε μόνον παρατηρεῖται φλεγμονὴ τῶν
οὐλῶν μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπίσημος, ὑπὸ ἀφθῶν
συνοδευμένη, καὶ ἐπεκτεινομένη ἐσθ' ὅτε,
κατὰ συνέχειαν ἰστοῦ, μέχρι τῶν παρι-
σθμίων ἢ καὶ τοῦ φάρυγγος.

Ἄλλοτε δὲ ἐπέρχεται μετρία τις φλεγ-
μονὴ τοῦ βλεννώδους ὑμέου τῶν πεπτικῶν
ἢ ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, φλεγμονὴ τις
τοῦ ὀφθαλμοῦ ἢ καὶ τοῦ ὠτός.

Τὰ συμπαθητικὰ συμπτώματά εἰσι λίαν
σπάνια, καὶ οἱ σπασμοὶ δὲν ἀναφάνονται,
ὡς εἰπεῖν, πλέον. Κατὰ δὲ τὸν Μουρῶ
(Mouro) ἡ ἀνάφυσις τῶν τομέων, ἢ καὶ ἡ
ἔκφυσις τῶν τελευταίων μασσητήρων ἐ-
προκάλεσε ἔστιν ὅτε σκελοτύρβας, καθὼς

ἐπίσης ἢ ἀνάφους τῶν πρώτων μασσητήρων ἐπροκάλεσε, κατὰ τὸν Γερσάν, ἐπιληπτικούς παροξυσμούς.

Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ὀδοντοφυΐαν, αἱ μητέρες ἀνησυχοῦσι πολὺ ὡς πρὸς τὴν τακτοποίησιν καὶ ὠραιότητα τῶν ὀδόντων, καὶ οὐχὶ σπανίως προσδράμουσιν εἰς τὴν τέχνην. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, λέγει ὁ Φλερὺ, ὁ ὀδοντοϊατρός δέον ὅπως ἐνεργῇ μετὰ μεγίστης φρονήσεως καὶ περισκέψεως τὰς παρ' αὐτοῦ αἰτουμένας ἐγκαλλωπιστικὰς ἐγχειρήσεις. Ἀναμφιβόλως εὐχάριστον, καὶ μάλιστα ὠφέλιμον, εἶναι νὰ ἔχη τις λευκοὺς καὶ καλῶς διατεθειμένους ὀδόντας, ἀλλ' ὅμως συμβαίνει ἐνίοτε ν' ἀποβαίη ἐπιβλαβὴς ἢ ἀπόλαυσις τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῶν, καθόσον δὲν εἶναι ὅλως ἀσύνηθες νὰ προσβάλληται διὰ τῶν ἐγκαλλωπιστικῶν αὐτῶν ἐγχειρήσεων ἢ στερεότης καὶ ἡ διατήρησις τῶν ὀδόντων.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ θυμός ἀδὴν βαθμηδὸν ἀτροφεῖ, καὶ μόλις ἔχνη αὐτοῦ ὑπολείπονται· τὰ δὲ λοιπὰ ὄργανα προβαίνουσιν ἀναπτυσσόμενα καὶ τελειοποιούμενα, βραδύτερον ὅμως ἢ κατὰ τὴν βρεφικὴν περίοδον, τῆς ὁποίας τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα ἄρχονται νὰ ἐκλείπωσι. Τὰ γένη ἄρχονται νὰ διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καὶ τέλος ἡ ἥβη ἀναφαίνεται.

Κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην παρατηροῦμεν ἐπίσης, ἀλλὰ πολὺ σπανιώτερον, τὰ κατὰ τὴν τρίτην περίοδον τῆς νηπιακῆς ἡλικίας ἀναφανόμενα νοσήματα, ἰδίως δὲ παρατηροῦμεν τὴν σκελοτύρβην, τὸν ἀχώρα, τὸν λύκον, τὴν μεσεντερικὴν φυμάτωσιν, τὰ χεῖμετλα, τὰς χοιράδας. Ἡ τελευταία δ' αὕτη νόσος ἀναπτύσσεται, διευκολυνομένη ἰδίως ὑπὸ τῆς λυμφατικῆς κρᾶσεως, τῆς ὑγρασίας, τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἡλιακοῦ φω-

τός, τῆς στερήσεως τοῦ καθαροῦ ἀέρος, τῆς ἐνδείας κ. τ. λ.

Ἐφαρμόζονται δὲ καὶ ἐνταῦθα πανθ' ὅσα ὑγιεινὰ παραγγέλματα καὶ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἡλικίαν. Τὰ δὲ ἀφορῶντα τὴν φυσικὴν, διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν τῶν νέων ἀνάπτυξιν οὐσιώδη ζητήματα, θέλομεν συζητήσῃ ἐν ἰδίοις κεφαλαίοις.

1ον. Ἐφηβεία, Ἀπὸ τοῦ 13 ἢ τοῦ 15ου ἔτους μέχρι τοῦ 21 διὰ τὰς νεάνιδας, μέχρι δὲ τοῦ 25ου διὰ τοὺς νέους.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ βίου ἀναφαίνονται φυσιολογικά τινα φαινόμενα πολλοῦ λόγου ἄξια, ἐμφαινόμενα τὴν ἀπὸ τῆς παιδικῆς εἰς τὴν ἠθικὴν ἡλικίαν μεταβάσιν. Καὶ εἰς μὲν τὴν νεάνίδα τὰ πρῶτα τῆς ἥβης σημεῖα ἀναφαίνονται περὶ τὸ 13ον ἢ τὸ 14ον τῆς ἡλικίας αὐτῆς ἔτος, εἰς δὲ τοὺς νέους κατὰ τὸ 15ον περίπου.

Ἡ παρὰ τῇ νεάνιδι ταχύτερα αὕτη ἐπέλευσις τῆς ἥβης ὀφείλεται εἰς τὴν σμικρότητα τῶν ὀργάνων αὐτῆς· διὸ καὶ ὀλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς τῆς γυναικὸς ἀναπτύσσεται καὶ τελειοποιεῖται ταχύτερον ἢ ὁ τοῦ ἀνδρός.

Τὰ πρὸς τὴν ἡλικίαν ταύτην σχετικὰ ζητήματα, ἀποτελοῦντα τὸ πλεῖστον τῆς ὕλης τῆς ὑγιεινῆς μέρος, θέλομεν ἐξετάσῃ ἐν ἰδίοις κεφαλαίοις, περιοριζόμενοι ἐνταῦθα εἰς τὰς ἐξῆς μόνον γενικότητας·

Κατὰ τὴν ἐφηβὸν ἡλικίαν τὸ σῶμα προβαίνει ἀναπτυσσόμενον, φθάνει δὲ τὴν τελείαν αὐτοῦ καθ' ὕψος ἀνάπτυξιν περὶ τὸ 13ον ἢ 15ον ἔτος. Αἱ λειτουργίαι ἅπασαι βαθμηδὸν τελειοποιοῦνται καὶ ἀποκαθίστανται. Τὰ γεννητικὰ ὄργανα ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀναπτύσσονται καὶ περιβάλλονται ὑπὸ τριχῶν. Καὶ ἐν μὲν τῷ σπερματικῷ τοῦ ἄρρενος ῥευστῶ ἀνακαλύπτονται ἤδη τὰ σπερμοζώφια, εἰς δὲ τὸ θῆλυ ἢ

μήτρα καὶ αἱ ὠοθήκαι αὐξάνουσι τὴν ὄγκον αὐτῶν ἄρχεται προσέτι ἡ τῶν Γραφικῶν ὠαρίων περιοδικὴ ἀπώθησις, καὶ τὰ ἔμμηνα ἀποκαθίστανται· σημεῖα ταῦτα καταδηλοῦντα τὴν πρὸς τεκνοποιεῖν δύναμιν.

Αἱ μεταξὺ τῶν φύλων ἐξωτερικαὶ διαφοραὶ καταδηλοῦνται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Τοῦ ἄρρενος τὸ πρόσωπον ἄρχεται ἤδη νὰ καλύπτηται ὑπὸ τοῦ γενείου, ἡ ἔκφυσις τοῦ ὁποίου συνοδεύεται ἐνίοτε ὑπὸ ἀκμῶν· τοῦ γνωστοῦ τούτου κατὰ τὸ πρόσωπον ἐξανθήματος. Καὶ εἰς μὲν τὰ θῆλα ἡ μορφή εἶναι στρογγύλη· τούναντίον δὲ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἄρρενος, περιβαλλομένου ὑπὸ λεπτῆς στιβάδος στεατώδους ὕλης, καταφαίνονται αἱ τῶν ὀστέων καὶ τῶν μυῶν ἐξυγχαί. Ὁ ὄγκος τῶν χόνδρων τοῦ λάρυγγος αὐξάνει καὶ ὁ ἦχος τῆς φωνῆς τροποποιεῖται.

Ἐφ' ὅσον δὲ τὰ γεννητικὰ ὄργανα ἀναπτύσσονται, αἱ ἠθικαὶ διαθέσεις μεταμορφοῦνται, καὶ ὁ ἔρωσις, τὸ εὐγενέστερον καὶ ἀγνότερον τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἀναφαίνεται.

Αἱ φυσικαὶ δὲ τροποποιήσεις, ἐν αἷς τὸ ἄτομον κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ὑπόκειται, ἡ πολλάκις λίαν ταχεῖα αὐξήσις, ἡ ἢ πρόωρος τοῦ σώματος ἀνάπτυξις ἰσχυαίνουσιν, ἐξαντλοῦσιν αὐτὸ καὶ προδιαθέτουσιν εἰς τὴν ἀναιμίαν καὶ τὴν χλωρώσιν.

Συχνάκις ἐπίσης παρατηροῦμεν κατὰ τὴν ἐφηβὸν ταύτην ἡλικίαν τοὺς ὑστερισμούς, διαφόρους νοσηρὰς καταστάσεις ὀφειλομένας εἰς τὸν ἀνυγανισμόν, καὶ διαφόρους διαταράξεις τῶν λειτουργιῶν, πηγαζούσας ἐκ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐμμηνοῦ καθάρσεως.

Ἀντέχει δὲ ὁ ἐφηβὸς μᾶλλον τοῦ παιδὸς εἰς τὰ ἐξωτερικὰ τροποποιεῖντα αἷτια, διὸ καὶ δυσκολώτερον προσβάλλεται ὑπ' αὐτῶν.

5ον. Ἀνδρεία ἡλικία. Ἀπὸ τοῦ 21—50ῆτος διὰ τὰς γυναῖκας, ἀπὸ δὲ τοῦ 25 μέχρι τοῦ 60 διὰ τοὺς ἀνδρας.

Κατὰ τὴν παρατεταμένην ταύτην περίοδον, ὑποδιαιρουμένην, κατὰ τὸν Ἄλλε, εἰς ἡλικίαν αὐξοῦσαν, ἐμπεδωθεῖσαν καὶ φθίνουσαν, παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς.

Μέχρι τοῦ 30ου περίπου τῆς ἡλικίας ἔτους αἱ λειτουργίαι ἅπασαι προσλαμβάνουσι τὴν τελείαν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Τὰ εἰσέτι διατηρούμενα χονδρῶδη κατὰ τὸν σκελετὸν μέρη ἀποστεοῦνται ἐντελῶς· ἡ μυϊκὴ ἰσχύς φθάνει τὸν ἀνώτατον αὐτῆς ὅρον· ἡ διάνοια ἀφικνεῖται εἰς τὸν ὕψιστον αὐτῆς βαθμόν. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην συλλαμβάνει καὶ ἐκπληροῖ τὰ μᾶλλον μεγαλεπήβολα σχέδια, τὰ τολμηρότερα βουλεύματα, τὰ λαμπρότερα κατορθώματα· ἀποκαθίσταται ἐνδοξὸς ἢ γελοῖος, ἦρωσις ἢ κακοῦργος. Τὸ σφοδρότερον εἰσέτι διαταράσσον αὐτὸν πάθος ἐστὶν ὁ ἔρωσις· διὸ καὶ αἱ πλεῖστα αὐτοχειρίαι ἐξ ἔρωτος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συμβαίνουσιν.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 30ου μέχρι τοῦ 40ου ἢ τοῦ 45ου ἔτους τῆς ἡλικίας, ὁ ὀργανισμὸς ἐμπεδούται καὶ ἐντελὴς ἀποκαθίσταται ἰσοσταθμία μεταξὺ τῶν τῆς ἀφομοιώσεως καὶ τῶν τῆς ἀποσυνθέσεως λειτουργιῶν. Ὁ ὄγκος τοῦ σώματος αὐξάνει τῇ συσσωρεύσει τοῦ λίπους· ἡ ἐπίδερμις ἀπόλλυσι τὴν μαλθακότητα καὶ ἐνεργητικότητα αὐτῆς. Τὸν ἔρωσις διαδέχονται ἥττον εὐγενῆ αἰσθημάτων, μετριαζόμενα ἐκ τῆς πρὸς τὰ τέκνα στοργῆς. Ὁ ἀνὴρ δὲν εἶναι πλέον ὀρμητικὸς καὶ ἀπερίσκεπτος, ἀλλὰ σύνειος, σκεπτικός, ψυχρὸς· ἡ ζωὴ ἐστὶ μᾶλλον ἀτάραχος. Τὴν ζωηρὰν φαντασίαν καὶ τὴν ἀφροντισίαν διαδέχονται αἱ περὶ τοῦ μέλλοντος σκέψεις, αἱ ὕλικαὶ ἀσχολίαι, ἡ φιλοδοξία. Ἐντεῦθεν δὲ προέρχονται βεβαίως τὰ συνεχῆ

τῆς περιόδου ταύτης τοῦ βίου διάφορα ψυχικά νοσήματα.

Ἡ φθίνουσα, τέλος, ἀνδρική ηλικία περιλαμβάνεται ἀπὸ τοῦ 40 ἢ τοῦ 45ου μέχρι τοῦ 60ου τῆς ηλικίας ἔτους. Κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα ὁ ἄνθρωπος ἄρχεται παρακμάζων. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα καταφανῆ τῆς παρακμῆς αὐτοῦ σημεῖα ἀναφαίνονται περὶ τὸ 45ον ἢ 50ον τῆς ηλικίας αὐτοῦ ἔτος, αὐξάνουσι δὲ βαθμηδὸν μέχρι τοῦ 60ου.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην αἱ ἀφροδίσαι ἐπιθυμῖαι κατευνάζονται, ἡ γεννητικὴ δύναμις ἐλαττοῦται. Παρὰ δὲ τῆς γυναικὸς ἢ περὶ τὸ 45ον ἢ 50ον τῆς ηλικίας αὐτῆς ἔτος παῦσις τῆς ἐμμηνου ῥύσεως, καταδείκνυσι, ὅτι ἔπαυσε πλέον παρ' αὐτῆς ἢ τῆς συλλήψεως δύναμις. Ὁ ἄνθρωπος ἀπόλλυσι βαθμηδὸν τὴν ῥώμην καὶ τὴν εὐκαμψίαν αὐτοῦ· ἐπιθυμῖ, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναπαύσεως· ἀναζητεῖ, εὐχαριστεῖται εἰς τὴν περὶ τὴν τράπεζαν δαψίλειαν, διὸ καὶ τείνει εἰς τὴν πολυσαρκίαν. Περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης τὸ δέρμα ἄρχεται ξηραίνομενον καὶ ρυτιδούμενον· τὸ σῶμα κυρτοῦται, αἱ τρίχες ἀποπίπτουσι καὶ λευκαίνονται, οἱ ὀδόντες δονοῦνται καὶ φθειρόνται, τὰ αἰσθητήρια ἐπαμβλύνονται. Ἀπασῶν ἐν γένει τῶν λειτουργιῶν ἡ ἐνέργεια ἐλαττοῦται. Ὁ ἄνθρωπος ἄρχεται παρακμάζων, προσεγγίζων πρὸς τὸ τέρας τοῦ ἐνεργητικοῦ αὐτοῦ βίου καὶ τὸ γῆρας ἐγκαθίσταται.

Σύνοδα δὲ τῆς ηλικίας ταύτης νοσήματά εἰσι παρ' ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις, ἰδίως δὲ παρὰ τῶν ἀνδρῶν, ἢ ἀρθρῖτις, ἢ λιθίασις, αἱ αἰμορροῖδες, διάφορα ἡπατικά νοσήματα, ὁ καρκίνος τοῦ στομάχου κτλ. Παρὰ δὲ τῆς γυναικὸς ὁ καρκίνος τῆς μήτρας καὶ τῶν μαστῶν, διάφορα νοσήματα τῶν ὠθηκῶν κτλ.

Ὅπως δὲ προλάβωμεν τὴν ἐπέλευσίν τινων ἐκ τῶν συνοδούντων τὴν ηλικίαν

ταύτην νοσημάτων, ὅπως βραδύνωμεν τὰς προόδους τῆς παρακμῆς καὶ προσκτήσωμεν, ἐφ' ὅσον τὸ δυνατόν, ἀνθηρὸν γῆρας, ἡ ὑγιεινὴ, λέγει ὁ Φλερὺ, παρέχει ἡμῖν τὰς ἐξῆς δύο κυρίας ἐνδείξεις· ἦτοι τὴν ἐγκράτειαν, τὴν μετριότητα εἰς πᾶσαν ἀπόλαυσιν, καὶ τὴν τακτικὴν διαίταν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ βίου ἐστὶν ἰδίως ἀναπόφρευτος ἢ τακτικὴ διατήρησις ἢ καὶ ἡ διέγερσις, ἐν ἀνάγκῃ, τῆς γενικῆς τριχοειδοῦς κυκλοφορίας πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς ἰσορροπίας καὶ τὴν κανονικὴν ἐκτέλεσιν ἀπασῶν τῶν μεγάλων λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Αἱ σωμασκίαι, καὶ ἐξ αὐτῶν ἡ βιάδις μάλιστα, ἡ ξιφομαχία, ἡ σφαιροπαιξία, ἡ γυμναστική, ἡ θήρα, αἱ ψυχραὶ τοῦ σώματος λούσεις καὶ ἡ ὑδροθεραπευτικὴ ἔχουσιν ὠφέλειαν ἀναμφισβήτητον.

6ον. Πρεσβυτικὴ ηλικία. Ἀπὸ τοῦ 60ου ἔτους μέχρι τοῦ θανάτου.

Τὸ γῆρας ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 60 περίπου τῆς ηλικίας ἔτους, ἀπ' ἧς ἐποχῆς ὁ ἄνθρωπος βαδίζει ταχέως πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ, τούτεστι τὸν θάνατον, ἐπερχόμενον περὶ τὸ 80ὸν, τὸ 90ὸν ἢ, ὅπερ σπανιότερον, τὸ 100ὸν τῆς ηλικίας τοῦ ἀνθρώπου ἔτος.

Ἡ δ' ἐποχὴ αὕτη τῆς ἀρχῆς τοῦ γήρους δὲν εἶναι βεβαίως ἀπόλυτος, καθότι ἐνδέχεται ἄτομόν τι περὶ τὸ 60ον τῆς ηλικίας αὐτοῦ ἔτος νὰ ἔχη πλείονα δύναμιν καὶ ἰσχὴν ἑτέρου πολὺ νεωτέρου αὐτοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ λέγομεν καὶ περὶ τῆς διαρκείας τοῦ γήρους· οὐδεὶς λ. χ. ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ ζωὴ παρατείνεται ἐνίοτε καὶ μέχρι τοῦ 110 ἢ τοῦ 115 ἔτους ἢ καὶ πλέον ἔτι, ἀλλὰ τὰ παραδείγματα ταῦτα, καθὸ ἐξαίρεσις, οὐδόλωσ ἀναιροῦσι τὸν κανόνα.

Ἐπέρχονται δὲ κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν ταύτην ηλικίαν αἱ ἐξῆς τροποποιήσεις. Τὸ

δέρμα τραχύνεται, ξηραίνεται καὶ ρυτιδοῦται, πρὸ πάντων δὲ κατὰ τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας, καθίσταται συγχρόνως κιντρινωπὸν, μελάγχρουν, λεπιδῶδες, ἐνίοτε μάλιστα ἀναπτύσσεται ἐπ' αὐτοῦ λίαν ἐπίμονον ἐξάνθημα, πρεσβυτικὴ κρήφη (prurigo senilis) καλούμενον. Τὰ βλέφαρα συμπίπτουσι, αἱ τρίχες λευκαίνονται καὶ ἀποπίπτουσι· Ὅταν δὲ ἡ φαλακρότης ἐστὶν ἐντελής, τὸ ἀπογυμνωθὲν κρανίον ἀποβαίνει λίαν δυσανάλογον πρὸς τὸ πρόσωπον, καθιστάμενον πολλῶ μικρότερον, ἕνεκα τῆς διαδοχικῆς ἀποπτώσεως τῶν ὀδόντων, τῆς ἐξαφανίσεως τῶν οὐλῶν, τῆς προσεγγίσεως τῶν σιαγόνων, τῆς προεξοχῆς τῆς κατωτέρως σιαγόνας καὶ τῶν πλαδαρῶν, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τῶν ἀτροφῶν παρεῖων. Οἱ χόνδροι, καὶ μάλιστα οἱ μεσοσπόνδυλοι ἐπιπεδοῦνται καὶ ἀποστεοῦνται. Τοῦτου δ' ἕνεκα αἱ τοῦ σώματος κινήσεις δυσχεραίνονται, τὸ σῶμα κλίνει πρὸς τὰ πρόσω καὶ βραχύνεται τὸ ἀνάστημα. Ὁ Κετελὲ ὑπολογίζει τὴν βράχυνσιν ταύτην τοῦ ἀναστήματος εἰς 0,07 τοῦ μέτρου. Ἐξασθενοῦσι δὲ βαθμηδὸν καὶ οἱ εὐθύνοντες τὸ σῶμα μῦς. Τὸ κατώτερον τοῦ στέρνου μέρος ἐμβυθίζεται πρὸς τὸν θώρακα, αἱ πλευραὶ προσεγγίζουσι πρὸς ἀλλήλας, οὗ ἕνεκα ὁ θώραξ φαίνεται οἰονεὶ πεπιεσμένος ἐκ τῶν πρῶσω. Τὰ τοιχώματα τῆς κοιλίας συμπίπτουσι, ἄλλοτε δὲ ἀπ' ἐναντίας προεξέχουσιν. Ὁλόκληρον τὸ μυϊκὸν σύστημα, ἅπαντα τὰ σπλάγχνα περιπίπτουσι εἰς ἀτροφίαν, ἢ δ' ἐκ τούτου ἐλάττωσις τοῦ βάρους τοῦ σώματος ὑπολογίζεται ὑπὸ τοῦ Κετελὲ εἰς 14—16 λίτρας περὶ τὸ 80ὸν τῆς ηλικίας ἔτος. Τὰ ἄκρα λεπτόνονται καὶ ἐξασθενοῦσι, οἱ ἄτροφοι καὶ ἀδρανεῖς μῦς δὲν δύνανται νὰ τηρήσωσι τὴν ἰσοσταθμίαν τοῦ σώματος. Αἱ μεγάλαι ἀρθρώσεις καθίστανται λίαν δύσκαμπτοι, αἱ δὲ μικραὶ συμφύονται. Αἱ

χεῖρες τρέμουσι, εἰσὶν ἀδέξιοι. Ἡ βιάδις ἐστὶ σφαλερὰ, ἀβέβαιος, ἀνευ δὲ τῆς συνδρομῆς βακτηρίας ὁ γέρον ἐκτίθεται εἰς συνεχεῖς πτώσεις, αἵτινες καὶ ἀποβαίνουσι λίαν ἐπικίνδυνον, καθότι κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν ηλικίαν τὰ ὀστέα καθίστανται λεπτότερα καὶ εὐθραυστότερα, ἕνεκα τῆς σχετικῆς ὑπερισχύσεως τῆς φωσφορικῆς τιτανίου ὥστε τὰ ὀστέα τῶν γερόντων θραύονται ἐκ τῆς μικροτέρας πτώσεως, ἐκ τῆς ἐλαχίστης ἐξωτερικῆς βίας. Τὸ δὲ συχνότερον παρατηρούμενον κάταγμα ἐστὶ τὸ τοῦ ἀυχένος τοῦ ὀστέου τοῦ μηροῦ.

Ὁ δρόμος κατὰ τὴν ηλικίαν ταύτην ἐστὶν ἐντελῶς ἀδύνατος.

Ἡ κατὰ τὸ δέρμα τριχοειδῆς περιφερικὴ κυκλοφορία ἀπόλλυσι κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν ηλικίαν τὴν ἐνεργητικότητα αὐτῆς. Τὸ ποσὸν τοῦ ἐν τοῖς τριχοειδέσι περιφερικοῖς ἀγγείοις κυκλοφοροῦντος αἵματος ἐλαττοῦται βαθμηδὸν, τούτου δ' ἕνεκα τὰ ἀγγεῖα ταῦτα συστέλλονται καὶ βαθμηδὸν συμπίπτουσι καὶ ἀποφράσσονται. Ἡ ἀποφραξίς αὕτη προέρχεται ἄλλοτε καὶ ἐκ τῆς ἐναποθέσεως χονδρῶδους ἢ ὀστεῶδους οὐσίας εἰς τὸ πάχος τῶν παρεῖων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἀγγείων ὕμενος. Τοιαύτη δὲ τις ἀποστέωσις παρατηρεῖται ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὰ μεγάλα ἀγγεῖα. Περιορίζεται λοιπὸν, λέγει ὁ Φλερὺ, ἡ ζωὴ ἐκ τῶν ἐξῶ πρὸς τὰ ἔσω τοῦ ὀργανισμοῦ.

Καθόσον δὲ βαθμηδὸν ἐλαττοῦται τὸ ποσὸν τοῦ ἐν τοῖς τριχοειδέσι περιφερικοῖς ἀγγείοις κυκλοφοροῦντος αἵματος, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος καταπίπτει· ἢ δ' ἐλάττωσις αὕτη τῆς θερμοκρασίας ἐστὶν ἰδίως καταφανὴς κατὰ τὸ δέρμα καὶ τὰ ἄκρα. Ἀντέχει λοιπὸν ὁ γέρον ἥττον εἰς τὸ ψῦχος, καὶ θερμαίνεται δυσκολώτερον. Ἡ τῶν γερόντων θνησιμότης ἐστὶν ἰδίως, καθὼς καὶ ἡ τῶν παι-

δων, μεγάλη, κατέ τε τὸ ἔαρ καὶ τὸν χειμῶνα.

Ἔνεκα δὲ τῆς τραχύτητος, τῆς ρυτιδώσεως, τῆς ξηρασίας καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ δέρματος, διακωλύεται ἡ λειτουργία αὐτοῦ, ἡ ἄδηλος τοῦτέστι διαφύρσις. Τούτου δ' ἔνεκα μεγίστη ἡ πρὸς τὰ καταρροϊκὰ νοσήματα τῶν βλενωδῶν ὑμένων, καὶ μάλιστα τοῦ βλενώδους τῶν βρόγχων τάσις, καθὸ τῶν ὑμένων τούτων ἀναγκαζομένων ὅπως ἀναπληρώσῃ τὴν διακωλυθεῖσαν τοῦ δέρματος λειτουργίαν.

Προβαίνουσι τῆς ἡλικίας, ἅπασαι αἱ λειτουργίαι τοῦ σώματος ἐξασθενοῦσι καὶ τροποιοῦνται ἔνεκα διαφορῶν ἐν τοῖς ὀργανοῖς ἐπερχομένων ἀλλοιώσεων. Εἰς τὰς ἀλλοιώσεις δὲ ταύτας τῶν ὀργάνων καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὰς τροποποιήσεις τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν ὀφείλονται ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν παρατηρούμενα νοσήματα.

Αἱ τῶν κυκλοφορικῶν ὀργάνων λ. χ. ἀλλοιώσεις, τοῦτέστιν ἡ ὀστεώσεις τῶν βαλβιδῶν τῆς καρδίας ἢ καὶ τῶν ἀρτηριῶν, ἡ στένωσις, ἡ ἀπόφραξις τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων, ἡ διαστολὴ τῶν μᾶλλον πάσης ἄλλης ἡλικίας μεστῶν αἵματος φλεβῶν, ἡ ἐλάττωσις τῆς ἰσχύος τῆς ὥσεως τῆς καρδίας ἢ νοθρότης τῆς κυκλοφορίας, ἡ ἀτελής τοῦ αἵματος ὀξυγόνωσις, καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς θερμογονίας, προδιαθέτουσι πάντα εἰς διαφόρους νόσους, μετὰ τοσοῦτον μείζονος εὐκολίας ἀναπτυσσομένης, ὅση ἡ ἡλικία ἐστὶ μᾶλλον προκεχωρημένη. Τὰ νοσήματα ἰδίως τῆς καρδίας ἀπαντῶνται συχνὰ παρὰ τοῖς πρεσβύταις· ἐνίοτε δ' ἐπέρχεται παρ' αὐτοῖς ἐν ἀκαρεῖ ὁ θάνατος ἔνεκα ρήξεως τῆς καρδίας. Ἡ νοθρότης, ἡ δυσκολία τῆς κυκλοφορίας ἐπιφέρει παθητικὰς συμφορήσεις αἵματος κατὰ τε τὰ

διάφορα ὄργανα καὶ μάλιστα κατὰ τε τοὺς πνεύμονας καὶ τὸν ἐγκέφαλον, ἀποληγούσας πολλάκις εἰς αἰμορραγίας ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ ἢ τῇ ὑφῆ τῶν ὀργάνων· αἰμορραγίαί ταιαῦται προέρχονται ἐνίοτε καὶ ἐξ ἀλλοιώσεως τῶν ἀρτηριῶν, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἀποστεώσεως αὐτῶν. Κατὰ τὴν προκεχωρημένην ταύτην ἡλικίαν παρατηρούμεν ὡσαύτως ἐνίοτε καὶ τὴν πρεσβυτικὴν γάγγραιναν, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἔνεκα ἀρτηριτιδῶς ἢ ὀστεώσεως κυρίας ἀρτηρίας ἀπόφραξιν μέλους τινός. Πάντα ταῦτα τὰ ἐμπόδια τῆς κυκλοφορίας ἀναπτύσσουσι συγχρόνως ὑδέρους, παραβλάπτουσι τὴν θρέψιν τῶν σπλάγγνων, ἐλαττοῦσι τὰς ἐκκρίσεις κ. τ. λ.

Ἔνεκα δὲ τῆς ἐν τῇ προκεχωρημένη ταύτῃ ἡλικίᾳ ὀστεώσεως τοῦ λάρυγγος ἡ φωνὴ ἀλλοιοῦται, ἐξασθενεῖ, καθίσταται τρομώδης, διακεκομμένη. Ἡ δὲ ἀτροφία τῶν πνευμόνων, ἡ ἀρξίωσις τοῦ ἱστοῦ αὐτῶν, ἡ προϊούσα αὐτῶν ἀδράνεια, ἡ νοθρότης τῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς αἱματώσεως, προδιαθέτουσι τὰ ἀναπνευστικὰ ταῦτα ὄργανα εἰς διαφόρους νόσους. Αἱ ὀξεῖαι βρογχίτιδες, οἱ χρόνιοι κατάρροι, ἡ δύσπνοια, τὸ ἄσθμα, αἱ φλογιστικαὶ καὶ ὑποστατικαὶ πνευμονίαι, τὸ οἴδημα καὶ ἡ γάγγραινα τῶν πνευμόνων εἰσι πάντα κοινὰ τῆς πρεσβυτικῆς ἡλικίας νοσήματα. Συχνάκις δὲ παρατηρούμεν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ τὸ ἐμφύσημα τῶν πνευμόνων, νόσον ὀφειλομένην ἀφ' ἐνός μὲν εἰς τὴν ἀραιώσιν τοῦ πνευμονικοῦ ἱστοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἔνεκα τοῦ χρόνιου κατάρρου ἐπερχομένην σφοδρὰν βῆχα. Εἰς τὴν νόσον ταύτην ἀποδίδει ὁ Πρὸς (Prou) καὶ τὸν ἐνίοτε αἰφνίδιον τῶν γερόντων θάνατον.

Καθ' ὅσον δὲ ἡ κυκλοφορία καὶ ἡ ἀναπνοὴ ἐξασθενοῦσιν, ἅπαντα τὰ λοιπὰ ὄργανα χάνουσι βαθμηδὸν τὸν τόνον καὶ τὴν

ἐνεργητικότητα αὐτῶν, ἀτροφοῦσι, τραχύνονται. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ ταῖς γυναῖξιν τὰ στερεὰ τοῦ ὀργανισμοῦ μέρη εἰσι μαλθακώτερα ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν, ἔπεται ὅτι τραχύνονται καὶ βραδύτερον, διὸ καὶ ζῶσιν αἱ γυναῖκες μακροχρονιώτερον τῶν ἀνδρῶν. Γνωστὸν, ὅτι ὅσαι τῶν γυναικῶν ὑπερέβησαν τὴν κριτικὴν αὐτῶν ἡλικίαν χωρὶς νὰ πάθωσι κατ' αὐτὴν σπουδαίαν τινὰ ὀργανικὴν νόσον, ἀπολεύουσιν ἀνθηρὰς ὑγείας ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον. Ἡ μὲν νεανικὴ αὐτῶν ἡλικία ἐστὶ βραχυτέρα καὶ ἀνθηροτέρα, τὸ δὲ γῆρας αὐτῶν μακροχρονιώτερον καὶ ἤττον δύσφορον.

Ἡ παρὰ τοῖς πρεσβύταις ἀπόπτωσις τῶν ὀδόντων, ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ ἀτροφία τῶν μασσητηρίων μυῶν καὶ τῶν σιελογόνων ἀδένων, ἡ λέπτυνσις καὶ ἡ ἐξασθένεισις τοῦ μυϊκοῦ ὑμένους τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων, ἡ δυσκολία τῆς κοιλιακῆς κυκλοφορίας, αἱ τοῦ ἥπατος καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ ἐκκρινομένης χολῆς ἀλλοιώσεις, καθιστῶσι πάντα τὰς πέψεις δυσκόλους, ἐπιμόχθους. ἐπέρχεται κατ' αὐτὰς βάρος εἰς τὸ ἐπιγάστριον, καὶ ἀναπτύσσονται πολλὰ ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι ἀέρια· ἀφ' ἐνός μὲν καθότι αἱ τροφαὶ δὲν διαιροῦνται, δὲν τρίβονται, δὲν μασσῶνται, οὔτε μιγνύονται ἐν τῷ στόματι καταλλήλως μετὰ τοῦ σιέλου, ἀφ' ἑτέρου δὲ, καθότι αἱ ἀδρανεῖς περισταλτικαὶ κινήσεις τοῦ γαστροεντερικοῦ σωλῆνος καὶ ἡ ἐλάττωσις τῶν ἐν αὐτῷ ἐκκρινομένων βρευστῶν δὲν ἀπεργάζονται καταλλήλως τὰς τροφάς.

Συνεπάγουσι δὲ αἱ δυσπεψίαι αὗται ὑπνωδίαν, συμφορήσεις ἢ καὶ αἰμορραγίας ἐγκεφαλικάς. Ἡ ἔνεκα ἀδρανείας τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος δυσκοιλίωσις ἐστὶ συνήθης παρὰ τοῖς πρεσβύταις καὶ ἐπιβλαβεστάτη. Συχναί εἰσιν ὡσαύτως παρ' αὐτοῖς καὶ αἱ

κῆλαι, αἱ αἰμορροῖδες, ἡ εὐρυνσις, καὶ ἡ πρόπτωσις τοῦ ἀπευθυσμένου κ. τ. λ.

Ἡ οὐροδόχος κύστις ἀπόλλυσι βαθμηδὸν παρὰ τοῖς πρεσβύταις τὴν συσταλτικὴν αὐτῆς, ἡ χωρητικότης αὐτῆς ἐλαττοῦται, αἱ δὲ παρειαὶ τῆς συμποικνοῦνται. Τὸ οὔρον ἐπομένως δὲν ἐξέρχεται πλέον μετὰ τῆς συνήθους ὀσμῆς, ἡ ἀκτὶς αὐτοῦ διακόπτεται καὶ τὸ τελευταῖον ἐντῇ κύστει οὔρον ἐξέρχεται στάγιον. Βραδύτερον δὲ ἡ κύστις δὲν ἐκκενοῦται ἐντελῶς· ἐν-εὔθεν συχναί πρὸς οὐρησιν ἐπέιξεις, δυσουρία καὶ τεινεσμός τῆς κύστεως, ἄλλοτε δὲ ἐπίσχεσις τῶν οὔρων ἢ τοῦναντίον ἀκράτεια αὐτῶν. Τὰ στενώματα τῆς οὐρήθρας, ὁ χρόνιος κατάρρους τῆς κύστεως, ἡ χρονία νεφρίτις, οἱ λίθοι τῆς κύστεως καὶ τὰ νοσήματα τοῦ προστάτου ἀδένος οὐδόλως εἰσι σπάνια κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν, μάλιστα δὲ ἂν κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐγένετο κατάχρησις τῶν λειτουργιῶν τῶν γεννητικῶν ὀργάνων. Τὰ γεννητικὰ ὄργανα καθίστανται, κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν ἀνίκανα πρὸς παραγωγὴν τοῦ εἶδους. Καὶ παρὰ μὲν τῇ γυναικί ἢ τῆς συλλήψεως δύναμις ἀπόλλυται περὶ τὸ 45ον ἢ 50ον τῆς ἡλικίας αὐτῆς ἔτος, ὅτε βαθμηδὸν οἱ μαστοὶ αὐτῆς μαραίνονται, αἱ ὠσθηλαί, ἡ μήτρα ἀτροφοῦσι κτλ. Παρὰ δὲ τῷ ἀνδρὶ ἡ παραγωγικὴ δύναμις διατηρεῖται μακροχρονιώτερον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐκλείπει καὶ δι' αὐτὸν, σβέννυται καὶ ὅταν εἰσέτι αἱ καθολικαὶ δυνάμεις δὲν ἀπόλεσαν ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἰσχύον. Αἱ ἀφροδίσαι ἐπιθυμίαι βαθμηδὸν ἐλαττοῦνται κατὰ τε τὴν συχνότητα καὶ τὴν ζωρότητα αὐτῶν, καὶ ἡ τεχνητὴ δὲ αὐτῶν πρόκλησις, ἐπιβλαβεστάτη ἄλλως τε οὔσα, δυσκόλως ἐπιτυγχάνει. Αἱ στύσεις καθίστανται ἐπὶ μᾶλλον δύσκολοι, ἀσθενεῖς, στιγμιαῖαι, τέλος δ' ἐκλείπουσιν ἐντελῶς· βαθμηδὸν τὸ ὄσχεον

δὲν ρικνοῦται πλέον, οἱ ὄρχεις ἀτροφοῦσι, τὸ σπέρμα ἐλαττοῦται τὸ ποσόν, ἐνῶ συγχρόνως καθίσταται ὀρρωδέστερον καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ ἥττον ὀδυμνόν. Τὰ ὀλίγιστα ἐν τῷ σπέρματι σπερμοζώωφια εἰσὶ νωθρὰ καὶ ταῦτα. Τέλος δὲ τὸ σπέρμα ἀπόλλυσι πᾶσαν γονοποιὴν δύναμιν.

Αἱ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ὑλικαὶ ἀλλοιώσεις οὐδόλως ἀναλογοῦσι πρὸς τὰς τροποποιήσεις τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ δὲν ὅπως αὐταὶ ἀποδοθῶσι μᾶλλον εἰς τὰς διαταράξεις τῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς αἱματώσεως, ὧν ἕνεκα τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἐγκεφαλοραχυτικοῦ καὶ γαγγλιώδους συστήματος δὲν διεγείρονται δεόντως ὑπὸ τοῦ αἵματος.

Αἱ μὲν γὰρ παρὰ τῷ γέροντι τυλοῦνται, τραχύνονται, χάνουσι τὴν ἐλαστικότητα αὐτῶν· εἰς διάφορα αὐτῶν μέρη καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὴν δρεπανοειδῆ ἀπόφυσιν, παρατηροῦνται σημεῖα ἀποστεώσεως· ἀναλόγους δὲ ἀλλοιώσεις παρουσιάζει καὶ τὸ νευρίλημα. Αἱ φλέβες καὶ οἱ κόλποι εἰσὶ συμπεφορημένοι· αἱ ἀρτηριαὶ ὀστεοῦνται εἰς διάφορα αὐτῶν μέρη· ἐντεῦθεν δὲ ἡ εὐκολία μεθ' ἧς ἐπέρχονται αἱ συμφορήσεις καὶ αἱ αἱμορραγίαι τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἀμφιβάλλεται ἂν ὁ ὄγκος τοῦ ἐγκεφάλου ἐλαττοῦται παρὰ τοῖς πρεσβύταις, ὡς τινες ἰσχυρίζονται· ἀλλ' ἡ οὐσία αὐτοῦ παρατηρεῖται ἐν γένει συμπαγεστέρα· ἄλλοτε δὲ ἀπ' ἐναντίας ἐστὶ μεμαλακυσμένη εἰς διάφορα μέρη καὶ οἰονεὶ διαρρέουσα· ἡ δὲ μαλάκυνσις αὕτη ὀφείλεται ἐνίοτε εἰς τὴν ἕνεκα τῆς ἐναποθέσεως ὀστεωδῶν ἰζημάτων ἀπόφραξιν τῶν ἀρτηριῶν, καθ' ἣν περιπτώσιν δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν ταύτην μετὰ τῆς πρεσβυτικῆς γαγγραινῆς.

Οὐσιώδεις ἐπίσης τροποποιήσεις παρατηροῦμεν εἰς τε τὰς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ γέροντος. Ἀἱ ἀπασῶν τῶν

»διανοητικῶν δυνάμεων ἡ μνήμη, λέγει ὁ »Φλερὺ, ὑφίσταται πρώτη τὰς προσβολὰς »τῆς ἡλικίας· παρουσιάζει δὲ αὕτη ἐν τῇ »προϊούσῃ αὐτῆς ἐξασθενήσει τὸ ἐξῆς μονα- »δικὸν φαινόμενον. Ἐνῶ ὁ γέρον λησμονεῖ »ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ κύρια ὀνόμα- »τα, τὰς ἡμερομηνίας, τὰς λέξεις· ἐνῶ λη- »σμονεῖ ὅ,τι ἔπραξεν, εἶπεν, ἤκουσεν, ἢ εἶδε »πρὸ ὀλίγων μόλις στιγμῶν, ἡ μνήμη τοῦ »παρελθόντος ἐπανέρχεται καθαρωτάτη καὶ »πλὴν ἐπίμονος. Ὁ γέρον περιστρέφεται »πάντοτε πρὸς τὸ παρελθόν. Ζητεῖ τὴν »πλήθην τῆς ἐνεστῶσης αὐτοῦ καταστάσεως »εἰς τὰς εὐαρέστους τῆς νεανικῆς αὐτοῦ »ἡλικίας ἀναμνήσεις· ἡ δὲ στεθερὰ αὕτη »ἐνασχόλησις καθιστᾷ ἐπὶ τέλους αὐτῶν »πολυλόγον, ταυτολόγον, ἰδιότροπον, ἄδι- »κον πρὸς τε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγ- »ματα τῆς ἐνεστῶσης ἐποχῆς· εἶναι δηλ. »ὁ *laudator Temporis acti* τοῦ Ὁρατίου.»

Ἄξιον παρατήρητον δ' ἐπίσης εἶναι, ὅτι »ὁ γέρον διατηρεῖ τὴν μνήμην τῶν ἰδίων, »τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ συμφερόντων.

Ἡ φαντασία, τὸ ἄνθος αὐτὸ τῆς νεα- »νικῆς ἡλικίας, ἐξασθενεῖ, μαραινεται, χω- »ρὶς οὐδόλως ν' ἀντικαθίσταται, προϊούσης »τῆς ἡλικίας, ὑπὸ κρίσεως στερεωτέρας, »ὑγιειντέρας, ὀρθοτέρας, τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον »ἐπαινουμένου τούτου καρποῦ τῆς πείρας »καὶ τοῦ γήρους. Ἡ σκέψις διὰ τὸν γέροντα »μεταβάλλεται εἰς δισταγμὸν, ἢ φρόνησις »εἰς μικροψυχίαν, ἢ σταθερότης εἰς ἰσχυ- »ρογνωμοσύνην, ἢ οἰκονομία εἰς φιλαρ- »γυρίαν.»

(ἀκολουθεῖ)

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΑΠ' ΑΘΗΝΩΝ ΕΙΣ ΝΕΑΠΟΛΙΝ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ὅστις κατὰ βούλησιν τοῦ ἀναγνώστου ἀποτελεῖ ἢ δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς περιηγήσεως.

Πέντε ἔτη μετὰ τὰ ἀνωτέρω γεγονότα, χειμερινήν τινα ἐσπέραν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς μου, πολλοὶ συγγενεῖς καὶ τινες φίλοι εἶχον συναχθῆ ἐν τῷ οἴκῳ μου. Ὁ καιρὸς ἦτο ψυχρὸς. Ὁ βορρέας, μανιωδῶς συρίζων, ὥθει ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς παμμεγέθη μέλανα νέφη, ἐνῶ σταγόνες βροχῆς παχεῖαι καὶ ὀξύταται ἐδίωκον ἐκ τῶν ὀδῶν τοὺς βραδύνοντας διαβάτας. Δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχη τις, ὅστις νὰ μὴ ἠσθάνθη τὴν ἡδονὴν τοῦ νὰ κάθηται ἐντὸς θερμοῦ δωματίου κατὰ τὰς ἀτελευτήτους τοῦ χειμῶνος ἐσπέρας, ἐνῶ ἐκτὸς τὸ ψῦχος καθίσταται ἀφόρητον, ὁ ἄνεμος μαίνεται καὶ ὁ οὐρανὸς μᾶς δωρεῖ καταρράκτας ὕδατος, χωρὶς πολλάκις νὰ ἔχωμεν ἀνάγκην αὐτῶν. Ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἡ ἡδονὴ εἶναι μειζων, ὅταν ἡ ἐσπερὶς ποικίλληται ὑπὸ ζωνηρῶν ὀφθαλμῶν, ῥοδινῶν χειλέων, λευκῶν χειρῶν καὶ χρυσιζούσης κόμης, ὅταν δηλ. τὸ δωμάτιον παρέχη τὴν θέαν μικρογραφικοῦ κόσμου, περιλαμβάνον ἄνδρας καὶ γυναῖκας.

Εὐτυχῶς οἱ πλεῖστοι τῶν ξένων μου ἦσαν κυρίαί, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου ἤμην λίαν εὐδιάθετος· (τολμῶ νὰ τὸ εἶπω σήμερον, ὅτε ἡ σύζυγός μου ἔπαυσε νὰ εἶναι ζηλότυπος, ἴσως διότι δὲν τῇ παρέχω πλέον ἀφορμὰς). Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ εὐθυμία τοῦ οἰκοδεσπότου μεγίστην ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν ξένων ἐπιρροὴν, καὶ οἱ κύριοι λοιπὸν, οὓς εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ξενίζω, ἦσαν εὐθυμότατοι. Ἀφοῦ δὲ τὸ γυναικεῖον τῆς συναναστροφῆς μας

φῶλον ἐξήντηλησεν ὅλα τὰ ἰσθόλα τῆς φαρέτρας του βέλη κατὰ τῶν πεπαλαιωμένων ταινιῶν, τῶν ἐσχισμένων χειρῶν, τῶν κακῶς κατεσκευασμένων πέλων καὶ τῶν ἀκόμψων ἐνδυμάτων τῆς Α. τῆς Β. ἢ τῆς Γ. κυρίας (καθόσον δ' ἐνθυμοῦμαι, δὲν ἀφῆκαν ἡσύχους ἢ μόνον ὄσας δὲν ἐγνωρίζον) ἢ ὁμιλία, μὴ ὑπαρχόντων νέων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν (ὁ φάκελλος τῆς Εὐρώπης, ἀναμενόμενος τὴν ἐσπέραν αὐτὴν, εἶχε βραδύνει) ἐστράφη περὶ τὰ ταξείδια καὶ ἡ σύζυγός μου, ἥτις μ' ὄλας τὰς προφυλάξεις, ἅς ἔλαβον, εἶχε μάθει τὴν πρὸ πέντε ἐτῶν εἰς Νεάπολιν μετάβασίν μου, καὶ ἥτις δὲν ἔπαυεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ μοι τὸ κτυπᾷ κατὰ πρόσωπον, μοι εἶπε μὲ κωμικοτραγικόν τι ἦθος· δὲν μᾶς διηγείσαι τὸ ταξείδιόν σου εἰς Νεάπολιν; Καὶ στραφεῖσα πρὸς τοὺς ἄλλους προσέθηκε, εἶναι τερπνὸν νομίζει τις, ὅτι ἀκούει τὰ ταξείδια τοῦ Σεβὰχ θαλασσινοῦ ἢ τοῦ Γκιούλιβερ.

— Εἷς λόγος πλεῖοτερον, εἶπον ἐγὼ τότε διὰ νὰ μὴν ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν βᾶσανον νὰ τὴν ἀκούσωσι.

Δυστυχῶς δὲν εἶχον τὴν αὐτὴν ἰδέαν καὶ οἱ ἀκροαταί μου, οἵτινες μὲ φωνῆ μὲ ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπαναλάβω τὴν διήγησιν, ἣν γνωρίζουσιν, ὅσοι τῶν ἀναγνωστῶν μου εἶχον τὴν ὑπομονὴν ν' ἀκολουθήσωσι τὴν βραχεῖαν περιγραφὴν, ἣν ἐξένισεν ὁ ΒΥΡΩΝ εἰς τὰ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη φύλλα αὐτοῦ.

Ἐτελείωσεν ἡ διήγησις καὶ ἤρχισαν τὰ σχόλια. Ἡ γυνὴ, ἥτις ἐξορύπτει τὸν ὀφθαλμὸν τῶν ἄλλων γυναικῶν προκειμένου περὶ καλλονῆς ἢ ἐνδυμάτων, ὑπερασπίζεται ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτὰς, ὅταν πρόκειται περὶ ἀνδρῶς.

— Βεβαίως θὰ εἶχεν ἀφορμὴν τινα διὰ νὰ μεταβαίη εἰς Νεάπολιν ἄνευ ἐργασίας, εἶπε νεᾶνις τις ἔχουσα ζωνοὺς ὀφθαλμούς.

— Καλὲ δὲν βαρύνεσαι, ὑπέλαβεν εὐσαρκός τις κυρία (περὶ ἧς πάνυ εὐφυῶς εἶπέ τις, ὅτι εἶναι αἰ ἐννέα Μούσαι ἠνωμένοι), εἶναι ζήτημα καρδίας.

— Ἡ Νεάπολις ἔχει ὡραίας γυναῖκας, προσέθηκεν ἄλλη, ἧς τὸ πονηρὸν μειδιάμα ἀντέφασκε πρὸς τὴν ἀπλῆν φράσιν, ἣν προέφερον τὰ χεῖλη της.

Πᾶσαι τέλος ἀπεφαίνοντο, ὅτι ἡ διήγησις μου ἦτο ἐφευρημένη, καὶ οἱ ἄνδρες, οἵτινες συντάσσονται πάντοτε μετὰς κυρίας, ἐκηρύχθησαν κατ' ἐμοῦ. Μάτην προσεπάθουν νὰ τὰς πείσω περὶ τοῦ ἐναντίου. Ἦσαν ἀμετάπειστοι. Ἡ σύζυγός μου ἦτο τόσῳ εὐτυχής, ὥστε, καὶ στέμμα ἂν τῇ προσεφέρετο τὴν στιγμὴν αὐτήν, ἤθελε τὸ ἀπορρίψῃ ὡς πρὸς ἐμὲ (ὁμολογῶ τὴν ἀλήθειαν) ἐκινδύνευσα, ὡραία μου ἀναγνώστριά, νὰ πιστεύσω καὶ ὁ ἴδιος, ὅτι ἡ διήγησις μου ἦτο ψευδής, ὅτε ἀνοίγει ἡ θύρα καὶ εἰσέρχεται ὁ ὑπὲρ τῆς μου, κρατῶν δέσμην ἐπιστολῶν ἐξ Εὐρώπης. Εἰς ἣν εὐρισκόμεν κατὰστασιν ἀνέκραξα «Ἐς αὖριον τὰ σπουδαῖα». Ἄλλ' ἡ εὐταρκὸς κυρία μοι εἶπεν εἰρωνικῶς.

— Βλέπω ὀγκώδη φάκελλον ἐκ Παρισίων· μήπως σὰς γράφει ὁ κύριος Κόλχαν; Ἦνοιξα τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστολὴν μηχανικῶς καὶ ὦ τοῦ παραδόξου θαύματος! περιέκλειε ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου.

— Κύριοι! ἀνέκραξα, σεῖς, οἵτινες ὡς ὠμαῖς ἠθέλατε νὰ ψηλαφήσητε, ἰδοὺ ὅ,τι θὰ σὰς καταστήσῃ ἀναπολογήτους, καὶ θὰ σὰς κάμῃ νὰ πιστεύσητε ὅ,τι σὰς ἔλεγον, καὶ ἔδειξα τὴν ἐπιστολήν.

— Πῶς ἡ ἐπιστολὴ αὕτη; . . . ἠρώτησεν ἡ σύζυγός μου μετὰ ἧθος σκυθρωπόν.

— Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη περιέχει τὴν ἀθωότητά μου.

— Ἄς ἴδωμεν, ἀνέκραξαν πάντες· συνεσπειρώθησαν περὶ ἐμὲ καὶ ἤρχισα τὴν ἀνάγνωσιν.

«Ἀγαπητέ μοι φίλε!» ἔλεγεν ἡ ἐπιστολή. «Πέντε παρήλθον ἔτη, ἀφ' ὅτου ἐχωρίσθημεν ἐν Νεαπόλει, καὶ θὰ ἠπόρευς βεβαίως πῶς δὲν ἔλαβες οὐδεμίαν εἰδησιν οὔτε περὶ ἐμοῦ οὔτε περὶ τοῦ Κόλχαν..»

— Λέγει Κόλχαν, ἠρώτησεν ἡ σύζυγός μου.

— Ἴδὲ, ἀπήντησα ἐγώ.

— Ἦσυχάσατε, κυρία, ἀνέκραξεν ἡ ἑνωσις τῶν Μουσῶν, ἵσταμαι ὀπισθὲν του καί, ἂν δὲν εἶναι πιστὴ ἡ ἀνάγνωσις, θὰ τὸν διακόπτω ἐγώ.

— Καὶ ἐπειδὴ, προσέθηκα μειδιῶν, δὲν ὑπάρχει λόγος, ὥστε νὰ μὴν πιστεύωνται οἱ λόγοι τοῦ αὐτοκλήτου ἐπιτηρητοῦ, ἐξακολουθῶ.

«πῶς δὲν ἔλαβες οὐδεμίαν εἰδησιν οὔτε περὶ ἐμοῦ, οὔτε περὶ τοῦ Κόλχαν, οὔτε περὶ τοῦ ἰατροῦ, οὔτε περὶ τῆς ὡραίας Γαλλίδος.»

— Καὶ αὐτὸ ὑπάρχει, ἀνέκραξεν ἡ εὐσαρκὸς ἐπιτηρητής, βλέπουσα τὴν σύζυγόν μου δυσπιστοῦσαν.

«Οὔτε περὶ τοῦ ἀδελφοῦ της» ἐξηκολούθησα: «Τὶ νὰ σοὶ εἶπω, φίλε μου, εἶχον τόσους περισπασμούς οἰκογενειακούς, ὥστε οὐδὲ σήμερον θὰ σοὶ ἔγραψον, ἐὰν δὲν ἐσκεπτόμην, ὅτι θ' ἀνησύχεις διὰ τὴν κατὰστασιν τοῦ Κόλχαν καὶ ἰδίως τῆς αὐτοῦ Βιργινίας. Ἐνθυμῆσθε, ὅτι χωρισθέντες, ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Τολέδου ἀχωρήσαμεν ἡμεῖς μὲν εἰς Καστελλαμάρε, ὁ δὲ κύριος Δουπὲν μετὰ τῆς ἀδελφῆς του εἰς Σικελίαν.

»Εἰς Καστελλαμάρε διεμείναμεν ὀλίγον. Ἐκτὸς τῆς πλουσίας φύσεώς της οὐδὲν ἄλλο ἔχει προσελκύον τὸν περιηγητὴν ἐκτὸς τῆς ἰδέας, ὅτι βαινεις ἐπὶ τῶν ἐρείπων τῶν ἀρχαίων Σταθειῶν, ἐνθα ἀπωλέσθη ταφῆς ὑπὸ τὴν πυρώδη τοῦ Βεσουβίου τέφραν ὁ πρεσβύτερος Πλίνιος. Ἄνα-

»χωρήταντες ἐκ τῆς Καστελλαμάρε ἐτράπημεν εἰς τὰ περίξ τῆς Νεαπόλεως, ἀνὰ πᾶν δὲ βῆμα, μᾶς ἤρχεσο εἰς τὸν νοῦν ὄσων, ἰδίως ἐμοῦ καὶ τοῦ κ. Κόλχαν καὶ πολὺ ἐλυπήθημεν, διότι μὴ εἰσακούσας τῶν παρακλήσεων μας δὲν ἐδέχθης νὰ παραμείνης μικρὸν ἔτι εἰς Νεάπολιν. Διὰ τὸν ἀρχαιοδίφην, τὸν φυσιοδίφην καὶ τὸν ὑποϊτην τὰ περίξ τῆς Νεαπόλεως εἶναι ἀληθῶς θησαυρὸς ἀνεξάντλητος. Πόσον δίκαιον ἔχουσιν οἱ λέγοντες, ὅτι δὲν δύναται τις νὰ εἶπῃ ὅτι εἶδε τὴν Νεάπολιν, ἐὰν δὲν εἶδε τὰ περίχωρα αὐτῆς· ἐκεῖ βλέπει τις τὸν Πασίλυπον λόφον διωρυγμένον εἰς μῆκος 1000 ποδῶν, τὴν λίμνην Ἀgnano ἐντὸς γραφικωτάτης κοιλάδος, τὸ φημιζόμενον Crotta del cane (ἄντρον τοῦ κυνός), οὗ τὸ ἔδαφος καλυπτόμενον ἀπὸ ἄζωτον ἀέριον μακρύνει πᾶν ἐμφυχον· τὴν ἀνωτέραν πάσης περιγραφῆς κοιλάδα Σολρατάρα (τὸ Φελεγραῖον πεδίον) περικυκλουμένην ὑπὸ λόφων θερμῶν καὶ ἀναδίδουσιν θειώδεις ἀναθυμιάσεις· τὴν παλαιὰν δεκαρχίαν ἔνθα κατὰ τὴν 28 πρᾶξιν τῶν Ἀποστόλων διέμεινεν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὁ Παῦλος, περιέχουσαν τὰ εἰρήπια τοῦ ἀμφιθεάτρου Κολοσαίου τοῦ ναοῦ Σεράπιδος Διὸς καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ περιηγητὴς ὁ κατὰ μόνας θεώμενος αὐτῶν δὲν δύναται νὰ πλήξῃ· ἀνὰ πᾶν βῆμα συνάντᾷ τὸν Βιργίλιον, τὸν Αὐγούστον, τὸν Ὀράτιον, τὸν Κικέρωνα, τὸν Σκηπίωνα, τὸν Νέρωνα· βαινει ἔχων ἐκ δεξιῶν τὴν φύσιν καὶ ἐξ εὐωνύμων τὴν τέχνην, ἥτις τόσῳ πολὺ ἐπλησίασε τὴν πρῶτην. Φέρων τις τὸ βῆμα πρὸς δυσμὰς πρὸς τὸ Μισσηνὸν ἄκρον, ἀπαντᾷ πεδιάδα ἀπέραντον, πλήρη ἱστορικῶν ἀναμνήσεων. Ἡ πεδιάς αὕτη συνισταμένη σήμερον ἐξ ἐρείπειων ἐπαύλειων καὶ ναῶν, ὡς τὰ πολ- λὰ, ἦτο τὸ πάλαι ἡ προσφιλὴς τῶν Ῥω-

»μαίων διατριβή. Ἐπερχόμενός τις ἐνταῦθα, ἀναμιμνήσκειται τοῦ μεγάλου ἐκείνου τῆς Ῥώμης λαοῦ, ὅστις καθυπέταξε δῆθεν διὰ τῶν ὄπλων τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ αὐτὸς ὑπέτασσετο εἰς αὐτὴν διὰ τῶν νόμων καὶ τῶν γραμμάτων. . . . Κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς σχεδὸν γραμμῆς ἀπαντᾷ τις τὸν τάφον τοῦ ὑψηπετοῦ τῆς Αἰνείαδος, τῶν Γεωργικῶν καὶ τῶν Βουκολικῶν ποιητοῦ, Πουβλίου Μάρκου Βιργιλίου, τοῦ φίλου τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Ὀρατίου.

»Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μνημεῖον, ἐντὸς ἀμπέλου κείμενον, εἶναι ταφεῖον ἢ ἥριον οἰκογενείας ἐπιφανοῦς. Ἡ περικλείουσα αὐτὸ ἄμπελος εἶναι περιπεφραγμένη καὶ ἀνέρχεται τις εἰς αὐτὸ διὰ βαθμίδων πολλῶν. Ἠρίθησα τότε αὐτὰς, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν σοὶ γράφω, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τὸν ἀριθμὸν· ἔχω, ὡς βλέπεις, ἀριστοκρατικὴν τὴν μνήμην. Ἄν δὲν ἀπατώμαι μ' εἶχες εἶπεῖ, ὅτι δὲν εἶδες αὐτὸν καὶ διὰ τοῦτο εἰσέρχομαι εἰς τὰς λεπτομερείας του. Ὁ τάφος, Ῥωμαϊκῆς κατασκευῆς, περικλείει δωμάτιον πέντε περίπου τετραγωνικῶν μέτρων μετὰ τριῶν παραθύρων καὶ θόλου. Εἰς τοὺς τοίχους, διατηρούμενους ἔτι ἀκεραίους, ὑπάρχουσι 10 κοιλώματα διὰ τὰς νεκρῆς κάλπας. Ὁ κύριος τοῖχος εἶναι πλέον κατεστραμμένος, ἀλλ' ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων του πείθεται τις, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ ὑπῆρχε κώλωμα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν πολὺ τῶν ἄλλων μεζῶν. Μέχρι τοῦ 1530 ἠμφισβητεῖτο, ἂν ἐν τῷ ἐν λόγῳ μνημείῳ ἀπαύεται ἡ κόνις τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ. Ἄλλ' ὡς γνωρίζεις, ὁ Βιργίλιος κατὰκει εἰς πεδιάδα τινὰ, (κειμένην, ὡς πολλοὶ πισχυρίζονται καὶ εἰς ἐμὲ φαίνεται πιθανόν, παρὰ τῷ τάφῳ του,) πλησίον τῆς ὁποίας

ἠὸφειλε νὰ ταφῆ¹ κατὰ τὴν τελευταίαν
 τοῦ ἰδίου βούλησιν, ἐξ οὗ δύναται τις νὰ
 ἠδεχθῆ ὡς πιθανόν, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λό-
 γος μνημεῖον εἶναι γνήσιον, ἀφοῦ ἡ πεδιάς
 ἠὲν ἦ κατώκει κεῖται πλησίον αὐτοῦ. Μέχρι
 τοῦ 1326 τὸ μνημεῖον ἦτο ἀκέραιον καὶ
 ἠκεκοσμημένον δι' ἐννέα κίωνων μετὰ ὑδρίας
 ἠμαρμαρίνης, φέρον ἐπὶ τοῦ διαζήματος τὴν
 ἠἐξῆς ἐπιγραφὴν :

Mantua megenuit, Calabri rapuere, tenet nunc
 Parthenope cecini pascua, rura, duces.

«Ὡς σοὶ προεῖπον, μέχρι τοῦ 1534 ἠμ-
 ἠρισθητεῖτο ἡ γνησιότης του, ἀλλὰ κατὰ
 ἠτὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Καρδινάλιος Βέμπος
 (Bembo) εἰς τὸν πρὸς τὸν στενὸν φίλον τοῦ
 ἠβασιλέως Φριδερίκου τοῦ II τοῦ ἐξ ἠΑρα-
 ἠγωνίας καὶ ἐξοχον ποιητὴν ἠΙάκωβον Σαν-
 ἠναζάρ (Jacques Sannagar) ἐπιτάφιόν του,
 ἠστηριχθεὶς ἠδίως εἰς τὸ ὅτι κεῖται πλησίον
 ἠτῆς πεδιάδος, ἐν ἠ κατώκει ὁ Βιργίλιος,
 ἠἀπέδειξε τὴν αὐθεντικότητά του καὶ τὸ
 ἠ1534 ἠθηκαν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἐξῆς ἐπιγρα-
 ἠφὴν σωζομένην μέχρι σήμερον :

Qui cineres? tumuli haec vestigia: contitur olim
 Illi hic qui cecinit pascua, rura duces.

»Τοιοῦτος τοῦ Βιργιλίου ὁ τάφος. Εἶναι
 ἠἀληθές, ὅτι οὐδὲν δεικνύει περίεργον καὶ
 ἠουδεμίαν ἠχει καλλιτεχνικὴν ἀξίαν, ἀλλ'
 ἠἠ ἐντεῦθεν θεὰ τῆς πόλεως εἶναι θαυμα-
 ἠσία καὶ ὁ περιηγητὴς δύναται νὰ καθήσῃ
 ἠδλοκλήρους ἐπ' αὐτοῦ ὄρας καὶ νὰ ψάλλῃ
 ἠτὸ τοῦ ἠταλοῦ ποιητοῦ :

Oh fugacita del tempo!

Oh momilità perpetua

Dellecose.

¹ ἠΑπίθανε τὴν 24 ἠβρίου τοῦ 19 ἠτους Π. Χ.
 εἰς Βρεντίσιον, ἐπανερχόμενος ἐξ ἠΕλλάδος.

Può chi vi considera affligersi, se fortu na cessò
 di serridergli, se vien sepolto in prigione, se gli si
 menaccia il pati bolo?

»ἠλυπήθημεν ἠμως πολὺ, διότι ἡ μεγα-
 ἠλοπρεπὴς δάφνη, ἠτίς ἐσκίαζεν αὐτὸν ἐπὶ
 ἠτόσους αἰῶνας, ἠν ἐξύμνησαν οἱ ποιηταὶ
 ἠκαὶ τὴν ὁποίαν κατὰ τινὰ δημοτικὴν πα-
 ἠράδοσιν ἐφύτευσεν ὁ Πετράρχης, ὅτε ἐπι-
 ἠσκέφθη αὐτὸν μετὰ τοῦ βασιλέως ἠΡοβέρ-
 ἠτου, δὲν ἠπάρχει πλέον. Οἱ κατὰ καιροῦς
 ἠπεριηγηταὶ διὰ τῆς ἀποκόψεως τῶν φύλ-
 ἠλων τὴν κατέστρεψαν· τοῦτο ἠέκαμε τὸν
 ἠΚόλχαν νὰ εἴπῃ μὲ εἰδός τι ἀνακουφι-
 ἠσεως.

»— Εἰς ὅλα λοιπὸν τὰ ἠθνη ἠπάρχουσι
 ἠἠελγίνοι.

»— ἠΕκτὸς ἐάν, προσέθηκα μειδιῶν, ὁ
 ἠἠελγίνος αὐτὸς δὲν τὴν ἐξεριζῶσεν ὁλό-
 ἠκληρον, ἠνα μεταφέρῃ αὐτὴν εἰς μουσεῖόν τι
 ἠτοῦ Λονδίνου.

»ἠἠελθόντες τῆς πόλεως ταύτης καὶ
 ἠἀφέντες δεξιὰ τὸν περιώνυμον λόφον, εἰς
 ἠοῦ τοὺς πρόποδας ἠπάρχουσι τὰ ἐρείπια
 ἠτῆς ἐπαύλεως τοῦ Κικέρωνος, ἠν αὐτὸς
 ἠοῦτος ὅτε μὲν καλεῖ ἠΑκαδημίαν ὅτε δὲ
 ἠΠουτεσλανὸν, ἐτράπημεν πρὸς τὸ Monte
 ἠnuono κατ' ἀπαίτησιν τοῦ παιδαγωγοῦ
 ἠτοῦ Κόλχαν, ὅστις, ὡς γνωρίζεις, εἶναι
 ἠἠριστος γεωλόγος. Διὰ τὸν περιηγητὴν
 ἠοῦδὲν ἠχει περίεργον, ἀλλὰ διὰ τὸν γεω-
 ἠλόγον ἠχει πολλά. Τὸ Νέον ἠὸρος μέχρι
 ἠτοῦ 1537 δὲν ἠπῆρχε. Τὴν 30 ἠβρίου
 ἠ1538 ἐφάνη ἀφῆνης ἐκεῖ, ὅπου ἠλλοτε ἠ-
 ἠπῆρχε πεδιάς, καὶ τούτου ἠνεκα ὠνομάσθη
 ἠNuono νέον δηλ. ὄρος· τὸ ὄρος τοῦτο,
 ἠσχῆματος κεκολωμένου κώνου, ἠχει ἐν τῷ
 ἠμέσῳ χαίνοντα βαθύτατον κρατῆρα ἐσβε-
 ἠσμένον πλέον καὶ περικυκλούμενον ἀπὸ
 ἠμαζαν κισσίριδος, τραχύτιδος καὶ πώρου,
 ἠοῖτινες οὐδεμίαν ἀφίνουσι ἀμφιβολίαν περὶ
 ἠτῆς ἠφαιστειώδους καταγωγῆς του. Κατὰ

ἠτὸν διάσημον ἀρχαιολόγον Νικολίκην, τὸ
 ἠπερὶ οὗ ὁ λόγος ὄρος ἐσχηματίσθη ἐν τρι-
 ἠσὶν ἠμέραις ὡς ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἠτος τοῦ-
 ἠτο (1538) ἐπισυμβάντος σεισμοῦ. ἠΟ παι-
 ἠδαγωγὸς τοῦ κ. Κόλχαν μᾶς εἶπεν, ὅτι
 ἠἐπείθετο εἰς τὴν γνώμην αὐτὴν τοῦ Νικο-
 ἠλίκην (καίτοι ὑπὸ πολλῶν ἠλλων, ὡς ἠμα-
 ἠθον κατόπιν, ἀμφισβητουμένην) καθόσον ὁ
 ἠτρομερὸς αὐτὸς σεισμὸς κατέχωσε καὶ τὴν
 ἠπροσφιλῆ τοῖς ἠΡωμαίοις λίμνην Λουκρί-
 ἠνην, ἠν ἐξύμνησεν ὁ ἠΟράτιος διὰ τὰ εὔ-
 ἠχυμα ὄστρακα καὶ τοὺς ἠχθῆς αὐτῆς. ἠἠ
 ἠλίμνη αὐτὴ ἠχωρίζετο τῆς θαλάσσης δι'
 ἠἀρχαίου κρηπιδώματος, ἠὸδος τοῦ ἠΗρα-
 ἠκλέους καλουμένου, ὅπερ κατὰ τὴν μυθο-
 ἠλογίαν ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν ἠΗρακλῆν, ἠνα
 ἠμεταφέρῃ διὰ τῶν τελεμάτων τοὺς ἐν τῇ
 ἠνήσῳ ἠΕρυθείᾳ βόσκοντας τρισωμάτους
 ἠβόας τοῦ Γκρυόνου καὶ τὸ ὅποῖον ἠπαθε
 ἠκαὶ ἠλλοτε, ἠδίως ἠμως εἰς τὴν ἀνάδυσιν
 ἠτοῦ νέου ὄρους· ἀλλὰ καὶ μέχρι σήμερον
 ἠεἰς ἀπόστασιν 200 βημάτων δύναται νὰ
 ἠἠδῃ ὁ περιηγητὴς λείψανα τῆς λεγομένης
 ἠ«Θύρας τοῦ ἠουλίου», καταστραφείσης ὑπὸ
 ἠτοῦ ἠΑγρίπινα.

ἠΜετ' αὐτῆς συνείχετο ἡ λίμνη ἠΑβέρνη
 ἠἀναδίδουσα θανατηφόρους ἀναθυμιάσεις,
 ἠφονευούσας καὶ αὐτὰ τὰ περιϊπτάμενα
 ἠπτηνά.

ἠἠ λίμνη αὐτὴ περικλείεται σήμερον
 ἠἠλη σχεδὸν ὑπὸ λόφων. ἠἠ σοβαρότης δὲ
 ἠτόσῳ αὐτῆς ὄσῳ καὶ τῶν πέριξ ἐγέννησε
 ἠἠσως τὴν δόξαν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἐνταῦθα
 ἠκεῖται ἡ εἴσοδος τοῦ ἠΑδου. Εἰς τὰ πέριξ
 ἠαὐτῆς ἠσχυρίζονται πολλοὶ, ὅτι κατόκουν
 ἠοἱ Κιμμέριοι, οἵτινες εἶχον διαρκῆ νύκτα
 ἠκαὶ περὶ ὦν ὀμιλεῖ ὁ ἠὸμηρος ἐν τῇ ἠὸδυσ-
 ἠσειᾳ του. Μεσημβρινῶς τῆς λίμνης ἠπάρ-
 ἠχουσι διάφορα σπήλαια καὶ στοαί. ἠἠ ἐξ
 ἠαὐτῶν καλεῖται «Σπήλαιον τῆς Σιδύλλης»
 ἠἠχον μῆκος 280 ποδῶν, περὶ οὗ λέγει ὁ

ἠΒιργίλιος: «...πετρῶδες, βαθὺ σπήλαιον,
 ἠτρομερὸν διὰ τὸ ἠπειρον χάσμα, ἀσφαλές
 ἠἐκ τῆς μελαίνης λίμνης καὶ τοῦ σκότους
 ἠτῶν δασῶν. ἠἠνωθεν αὐτοῦ οὐδὲν πτηνὸν
 ἠἠδύνατο νὰ ἠπταται ἀποινεῖ. ἠἠναθυμιά-
 ἠσις ἀνυπόφορος ἐκ τῆς μελαίνης ἐσχισμέ-
 ἠνης φάραγγος, πρὸς τὸ κοῖλον ἐφέρετο τοῦ
 ἠοῦρανοῦ· τούτου ἠνεκα ἠἠορον οἱ ἠἠλλη-
 ἠνες τὸν τόπον ἐκάλεσαν.» Καὶ ἠληθῶς
 ἠεἶναι τόσῳ βαθὺ καὶ ζοφῶδες, ὅστε, ὅταν
 ἠἐπλησίασα, ἀκουσίως τὰ χεῖλη μου ἐψέλ-
 ἠλισαν τὸ «Lasciate ognisperanza — ἠἠ-
 ἠνοι qu' intrate!» τοῦ Δάντε.

ἠἠεἰσερχόμενός τις διὰ θύρας ἐκ πλίνθων
 ἠἀπαντᾷ κατὰ πρῶτον εὐρυτάτην ἠγρᾶν
 ἠστοᾶν κεχαραγμένην ἐντὸς τοῦ βράχου καὶ
 ἠἐφωδιασμένην μὲ ὁπᾶς καθέτους. Σχεδὸν
 ἠπλησίον τῆς μεταξὺ τῶν δύο λιμνῶν (Λου-
 ἠκρίνης καὶ ἠΑβέρνης) παρόδου, ἠτέρα στε-
 ἠνὴ στοᾶ φέρει δεξιὰ πρὸς μικρὸν τετρά-
 ἠγωνον δωμάτιον, ὅπου εὐρίσκετο, ὡς ἠ-
 ἠλεγον, «ἡ θύρα τοῦ ἠΑδου.» Πλησίον αὐ-
 ἠτῶν ἠπάρχει ἠετέρον δωμάτιον, τοῦ ὁποῖου
 ἠτὸ ἐκ μωσαϊκοῦ ἠδαφος καλύπτεται ὑπὸ
 ἠἠδατος θερμοῦ πηγάζοντος ἐκ γειτονικοῦ
 ἠτινος κοιλώματος. Τὸ δωμάτιον τοῦτο
 ἠκαλεῖται «Λουτρά τῆς Σιδύλλης», φρονῶ
 ἠἠμως, ὅτι ἡ ὀνομασία εἶναι νεωτέρα, κα-
 ἠθόσον δὲν ἀπαντᾶται κατὰ τοὺς ἀρχαιο-
 ἠτέρους χρόνους, καίτοι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος
 ἠδωμάτιον φαίνεται προωρισμένον πρὸς τοι-
 ἠαύτην χρῆσιν.

ἠἠ Σιδύλλα, ἠς τὸ ὄνομα φέρει τὸ ἠἠ-
 ἠθὲν ἠντρον, εἶναι ἡ Κυμαία, ἠν οἱ ἠταλικοὶ
 ἠλαοὶ φρονοῦσιν ὡς γεννηθεῖσαν ἐν Κύμῃ
 ἠτῆς Καμπανίας καὶ εἰς ἠν ἀποδίδουσι τὰ
 ἠἐν Καπιτωλίῳ φυλαττόμενα ἠερά βιβλία
 ἠτὰ καταστραφέντα ἐν τῇ ἐπὶ Σύλλα πυρ-
 ἠκαῖᾳ. ἠἠ ἐκ τοῦ ἠντροῦ τούτου, ὡς ἐνθυμεῖ-
 ἠσαι, κατῆλθε μετὰ τῆς Σιδύλλης ὁ Αἰ-
 ἠνείας εἰς τὸν ἠἠδην, ἠνθα εὐρε τὸν πατέρα

»του, ὅστις προεῖπεν αὐτῷ τὸ μέλλον. Ὁ
»παιδαγωγὸς εὗρεν εὐκαιρον τὴν περίστα-
»σιν ταύτην νὰ μᾶς ἀπαγγείλῃ τὸ τοῦ Βιρ-
»ργιλίου:

Eccē autem, primi sul lumina solis et ortus
Sul pedibus mugire solum, et iuga coepta moveri
Silvarum visaeque caues ululare per umbram
Adventante dea. Proculo proculēste, profani
Conclamat vates, totoque absistere luco;
Tuque invate viam, vaginaque eripe ferrum;
Nunc animis opris, Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antrose immisit aperto.
Ile ducem hand timidus vacentem passibus aequat

» Ὁ Αὐγούστος οἰκοδομῶν τὴν θύραν τοῦ
»Τοιλίου, τὴν ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου καὶ Ὁρα-
»κίου ἐξυμνηθεῖσαν, καὶ συνδέων τὰς δύο
»λίμνας, κατάρθωσε νὰ διασκεδάσῃ τὴν περὶ
»τούτου ὑπάρχουσαν ἀπαισίαν φήμην· ἀλλ'
»ἢ ἀνάδυσιν τοῦ Νέου Ὁρους, ὡς εἰ ἤθελεν
»ἢ Θεία Πρόνοια ν' ἀποδείξῃ, ὅτι οὐδενὶ ἐ-
»πιτρέπεται νὰ μεταβάλλῃ ὅ,τι αὕτη ἐποί-
»ησεν, κατέστρεψε τὸ πᾶν, ἐχέρσωσε τὸ
»ἤμισυ τῆς λίμνης Λουκρίνης καὶ μετέβαλεν
»ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ὄψιν τοῦ τόπου, χωρί-
»ζουσα ἐκ νέου τὰς δύο λίμνας διὰ γῆς
»κεκαλυμμένης ὑπὸ θάμνων. Μετὰ δίωρον
»ἐξέτασιν τῶν μερῶν τούτων ἐτράπημεν
»ἀριστερὰ πρὸς τὰ ἐρείπια τῆς Κύμης
»(Cumes) περιωνύμου τὸ πάλαι διὰ τὸν
»πλοῦτον αὐτῆς καὶ τὴν τροφήν τῶν κα-
»τοίκων τῆς. Ἡ Κύμη, μεγίστην ἐξασκή-
»σασα ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν μερῶν τού-
»των ἐπιρροήν, εἶναι ἡ ἀρχαιότερα τῶν ἐν
»Ἰταλίᾳ ἑλλήν. ἀποικιῶν, κτισθεῖσα ἀπὸ
»τοῦ Διολεῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ 1050
»π. Χ., καὶ ἴσως βραδύτερον, ἐπὶ βράχου
»πλησίον τῆς θαλάσσης. Ἐξ αὐτῆς διεδόθη
»εἰς Ἰταλίαν ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία καὶ μετ'
»αὐτῆς ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς. Πλούσιον
»καὶ ἀξιόλογον ἔχουσα ἐμπόριον, διεξήγα-

»γεν ἐπιτυχῶς τοὺς πρὸς τοὺς γείτονας
»λαοὺς, καὶ ἰδίως τοὺς Ἑτρούσκους, πολέ-
»μους ἕνεκα τοῦ ὁποίου κατέστη πανίσχυ-
»ρος. Ἐπεισόδιον τῶν πολέμων τῆς εἶναι
»καὶ ἡ περιφανὴς νίκη, ἣν κατήγαγεν,
»συμμαχούντων τῶν Κυμαίων, τὸ 474 ὁ
»τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων, ναυμαχῶν κατὰ
»τῶν Ἑτρούσκων, νίκην, ἣν ἐξυμνεῖ, ὡς
»ἐνθυμεῖσαι, ὁ Πίνδαρος ἐν τῇ 4. τῶν Πυ-
»θικῶν ᾠδῆ του. Ἄλλ' ὡς οἱ ἄνθρωποι
»οὔτω καὶ αἱ πόλεις ὑπόκεινται μοιραίως
»εἰς τὴν καταστροφὴν, καὶ ἡ Κύμη λοιπὸν
»ἔπεσε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 5 αἰῶνος ὡς ἄ-
»πασαι αἱ ἐν Ἰταλίᾳ ἑλληνικαὶ πόλεις. Εἰς
»ἔτι λόγος προσελκῶν ἀθρόους τοὺς ξένους
»εἰς τὰ ἐρείπια ταῦτα εἶναι ὅτι εἰς αὐτὰ
»ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ὁ τελευταῖος τῶν Ταρ-
»κουϊνίων. Πλησίον αὐτοῦ φαίνονται τὰ
»ἐρείπια τῆς ὑψηλῆς ἀκροπόλεως. Ὁ βρά-
»χος, ἐφ' οὗ στηρίζεται, εἶναι πλήρης ὀρυγ-
»μάτων καὶ διόδων. Ἐν τῶν ὀρυγμάτων
»τούτων φαίνεται ἀνταποκρινόμενον πρὸς
»τὴν ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου ἐν τῷ VI βιβλ.
»τῆς Αἰνειάδος περιγραφὴν «τοῦ ἄντρου
»τῆς Σιθύλλης» ὅπερ κατ' αὐτὸν εἶχεν ἑκα-
»τὸν εἰσόδους καὶ ἑκατὸν ἐξόδους. Βορειότε-
»ρον ὑψοῦται ὁ λεγόμενος πύργος τῆς Πα-
»τρίδος (la torre di patria), ὅστις λέγεται
»ὅτι εἶναι ὁ τάφος τοῦ πρεσβυτέρου Σκη-
»πίωνος. Ἡ ἰδέα αὕτη, γεννηθεῖσα ὡς ἐκ
»τῆς πλησίον αὐτοῦ κειμένης Λιντέρνου,
»ἐνθα ἀπεβίωσεν ὁ Ῥωμαῖος στρατηγός, δὲν
»μοὶ φαίνεται ἐσφαλμένη. Ἀπὸ τῆς λίμνης
»Λουκρίνης διακλαδουμένη ἡ παραλία πρὸς
»νότον δείκνυσιν εἰς τὸν περιηγητὴν τὴν ἐ-
»δραν τῆς Ῥωμαϊκῆς τρυφῆς καὶ λαμπρότη-
»τος. Ἀρκεῖ νὰ ἴδῃ τις τὰ μέρη ταῦτα διὰ
»νὰ παύσῃ ζητῶν τὸν λόγον τῆς πτώσεως
»τῆς Ῥώμης. Ἐνταῦθα ἄπαντὰ τὰ Λουτρά
»τοῦ Νέρωνος, κοιλώματα πλήρη θερμῶν
»ἀτμῶν, ἅτινα, ὡς μᾶς εἶπεν ὁ ἱατρὸς, εἶ-

»ναι θαυματουργὰ διὰ τοὺς πάσχοντας χρό-
»νια νοσήματα· τὴν Baja, τὸ ἀριστον καὶ
»τερπινότατον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χωρίον,
»πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ἄλλοτε ἄπειρα
»ἀγροκήπια (Villa), σήμερον δὲ παρατηρεῖ-
»ται πληθὺς ἐρειπίων, ἅτινα τινὲς μὲν ὑ-
»ποθέτουσιν ὡς τοὺς ναοὺς τῆς Ἀρτέμιδος,
»τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ, ἄλλοι δὲ,
»ὅπερ καὶ εἰς ἐμὲ φαίνεται πιθανώτερον, ὡς
»Ῥωμαϊκὰ λουτρά. Αἱ Βάϊαι φθάσασαι εἰς
»τὸν ὑψιστον βαθμὸν τῆς ἀμῆς ἠκολούθη-
»σαν τὴν πτώσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους,
»λεηλατηθεῖσαι ὑπὸ τῶν Σιρρασίων περὶ
»τὸν 8ον αἰῶνα καὶ ἐγκαταλειφθεῖσαι ἐν-
»τελῶς ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν τὸ 1500.

» Ὀλίγον ἔπειτα ὁ ἀντιβασιλεὺς Δὸν Πέ-
»τρος τοῦ Τολέδου ἤγειρεν ἐνταῦθα μεγα-
»λοπρεπῆ πύργον εἰς δὴν προσέθηκε βραδύ-
»τερον καὶ φάρον. Ὡς γνωρίζεις, πολλὰ
»κις ἐγένετο λόγος περὶ τῆς καλλονῆς τῶν
»λουτρῶν τῶν Βαίων, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ
»Κικέρωνος, τοῦ Αὐγούστου, τοῦ Νέρωνος
»καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. Καὶ ἀληθῶς ἡ θέσις
»τῆς Βαίας εἶν' ὠραία, τόσῃ ὠραία ὥστε
»δικαιοῖ τις τὸν πλοῦσιον Ῥωμαῖον, τὸν
»ἀνακράξαντα ὡς λέγει ὁ Ὁράτιος «οὐδὲν
»ἐν τῷ κόσμῳ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς
»τὸν κόλπον τῶν Βαίων.» Προχωρήσαντες
»ἀπηντήσαμεν τὴν Βαυλίδα (Biccola) μι-
»κρὸν χωρίον μετὰ λιμένος. Ἡ Βαυλις λα-
»βοῦσα τ' ὄνομα ἐκ τῆς πλησίον ἐπαύλεως
»Bauli, εἶναι γνωστὴ ὡς διατριβὴ προσφι-
»λῆς τῶν λογάδων Ῥωμαίων, ἀλλὰ προ-
»πάντων καὶ ἐκ τῆς δολοφονίας τῆς Ἀ-
»γριππίνας ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου υἱοῦ τῆς Νέ-
»ρωνος! τὸ χωρίον τοῦτο ἔσχε τὴν εὐτυ-
»χιάν ἢ τὴν δυστυχίαν νὰ ἴδῃ τὴν δολο-
»φονίαν αὐτὴν, ἣν, ἂν ἐλάμβανε ποιητῆς
»ὡς ὑπόθεσιν δράματος, ἤθελε θεωρηθῆ ὑ-
»περβολικῆ. Ἐνταῦθα ἡ βέβηλος πράξις
»ἀπεφασίσθη τὸ ἔτος 59 καὶ ἐξετελέσθη

»ἐν τῇ ἐπαύλει τῆς αὐτοκρατείας εἰς τὴν
»ὄχθην τῆς λίμνης Λουκρίνης. Ὁ τάφος
»τῆς Ἀγριππίνης, μετριώτατος διὰ τὴν
»ἐστεμμένην κεφαλὴν, ἣν καλύπτει, ἦτο
»ὡς ἀναφέρει ὁ Τάκιτος (Απ., 14, 9) πλη-
»υσίον τῆς ἐπαύλεως τοῦ δικτάτωρος Καί-
»σαρος ἐπὶ ὑψώματος εἰς τὴν ἀκρὰν τῆς
»ὁδοῦ Μισηοῦ. Πλὴν ἡ εἰδήσις αὕτη δὲν
»φαίνεται ἀκριβῆς, ὑπὸ πολλῶν ἀμφισβη-
»τουμένη. Ὁ παιδαγωγὸς τῆς κ. Κόλχαν
»μᾶς εἶπεν, ὅτι καὶ αὐτὸς φρονεῖ ἀνακριβῆ
»τὴν εἰδήσιν τοῦ Τακίτου· καὶ ἀληθῶς ὁ
»κᾶτωθεν τοῦ χωρίου λεγόμενος τάφος τῆς
»Ἀγριππίνης, συνιστάμενος ἐκ στοᾶς ἡμι-
»κυκλικῆς μετὰ ὀροφῆς θολωτῆς, κεκαλυμ-
»μένης ἀπὸ ἀνάγλυφα καὶ εἰκόνας, φαίνε-
»ται προωρισμένη διὰ πᾶν ἄλλο ἢ τάφον.
» Πλησίον τούτων φαίνονται λείψανα ἄλλων
»κτιρίων, ὧν μέγα μέρος καλύπτεται ἀπὸ
»ὑδῶρ, καὶ τὰ ὁποῖα ἐπεσκεφθήμεν διὰ
»πλοίου· τίνος ὅμως κτιρίου εἶναι ἄγνω-
»στον. Ὁ παιδαγωγὸς ἐφρόνει, ὅτι εἶναι τὰ
»ἐρείπια τῆς ἐπαύλεως τοῦ Ῥήτορος Ὁρτην-
»σίου (Hortensius), κειμένης, ὡς λέγεται,
»πλησίον τῶν Βαίων. Ἐνταῦθα τινὲς θέ-
»τουσι τὰς τεχνητὰς λίμνας, ὅπου ὁ Συβα-
»ρίτης Νέρων ἔστρεψε τὰς μαραινας του.

» Ἐπὶ ὑψώματος, πλησίον τῆς Βαυλίδος,
»ὡς σοὶ προεῖπον, ὑψοῦτο ἡ ἐπαυλις τοῦ
»Ἰουλίου Καίσαρος περιελθοῦσα βραδύτερον
»εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Αὐγούστου. Ἐν
»τῇ ἐπαύλει ταύτῃ κατ' ἴκει ἡ ἀδελφὴ τοῦ
»Ὁκταβίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δευτέρου
»αὐτῆς συζύγου Μάρκου Ἀντωνίου, καὶ ἀ-
»πέθανεν ὁ νεώτερος υἱὸς τῆς Μάρκελλος,
»ὃν ὁ Αὐγούστος εἶχεν ὀρίσει ὡς διάδο-
»χόν του. Τὰ ὑπόγεια τῆς ἐπαύλεως κα-
»λοῦνται κατὰ τοὺς μὲν Cento camarelle,
»κατὰ τοὺς δὲ carceri di Nerone καὶ κατ'
»ἄλλους labyrinthe. Διελθόντες τὴν λίμνην
»τὴν καλουμένην νεκρὰν θάλασσαν (Mare

»morto) παρά τὴν ὄχθην τῆς ὁποίας, ἦνω-
 »μένης μετὰ τῆς θαλάσσης διὰ διώρυγος
 »ἐδόξαζον οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ἦσαν τὰ Ἡλύσια
 »πεδία, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μι-
 »σηνοῦ, βράχον μεμονωμένον, 12 μέτρων,
 »ἀποτελοῦντα τὴν μεσημβρινὴν ἄκραν τοῦ
 »κόλπου τῶν Πουτεόλων, ὅπου τὸ πάλαι
 »ἐστάθμευεν, ὡς ἤξεύρεις, μέρος τοῦ ῥωμαϊ-
 »κοῦ στόλου. Εἰς τὴν ιδιότροπον κατα-
 »σκευὴν του ὀφείλεται, ὡς ὑποθέτω, ἡ πε-
 »ποίησις ὅτι εἶναι ἀρχαῖος τύμβος.

»Ἐνταῦθα θέτουν τὸν τάφον τῶν Μου-
 »σῶν, εἶπεν ὁ παιδαγωγός, καὶ ἀπήγγειλε
 »μὲ τὸν ἰδιάζοντα αὐτῷ τρόπον τὸν στίχον
 »τοῦ Βιοργιλίου:

At pius Aeneas ingenti moe sulphurum
 Inponit suaquae arma viro remumque tubamque
 Monte sul aereo, qui nunc Misenus abillo
 Dicitur, aeternumque tenet per secula nomen.

»Ταῦτα ἠδυνήθημεν γὰρ διέλθωμεν μέχρι
 »τῆς ἐλεύσεως τοῦ κ. Δουπών. Νομίζω ὁ-
 »μως, ὅτι δὲν εἶναι ὀλίγα διὰ τὸν ἐξετά-
 »ζοντα, ὡς ἡμεῖς ἐξητάσαμεν αὐτά. Δέκα
 »ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σας ἐπανήλ-
 »θεν ἐκ Σικελίας ὁ περιμενόμενος Γάλλος
 »μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, πασχούσης πάν-
 »ποτε, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπομένης, ἦτοι τὴν 11
 »ἡμέραν, ἤρχισαμεν μετ' αὐτῶν τὰς ἐκδρο-
 »μάς. Ἐπεσκέφθημεν κατὰ πρῶτον τὰ ἐν-
 »στός τῆς Νεαπόλεως, ἔχοντες παρ' αὐτοῖς
 »τὴν θέσιν, ἣν σὺ εἶχες παρ' ἡμῖν, τουτέ-
 »στι τοῦ ὀδηγοῦ. Ἀφοῦ δ' ἐξηνητήσαμεν ἡ
 »μᾶλλον κατεβροχίσασαμεν κατ' ἀπαίτησιν
 »τῆς κυρίας Δανπίντ, ἥτις, εἰρήσθω ἐν πα-
 »ρόδῳ, εἶναι εὐφυστάτη, τὰ περιεργότερα
 »ἐξ αὐτῶν, ἐτράπημεν πρὸς τὰ ἐκτός. Ἐ-
 »πεσκέφθημεν φρούρια, χωρία, τάφους, ἐ-
 »παύλεις, λουτρά. Τὴν Πομπηῆν, τὸ Ἡ-
 »ρακλείον, τὸ Βεσούβιον· πᾶν ὅ,τι δηλαδὴ
 »ἴδωμεν μετὰ σοῦ ἰδία καὶ πᾶν ὅ,τι δὲν ἴ-

»δωμεν. Διὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην, καθ'
 »ἦν πάντες εἶχομεν τὴν εὐχαρίστησιν γὰρ
 »βλέπωμεν τοὺς ἀσθενεῖς μας, εὐρίσκοντες
 »μεγίστην ἀνακούφισιν, ἐδαπανήσαμεν δὴ
 »ἄλλους μῆνας, μεθ' οὓς, ληγούσης τῆς ἀδείας
 »μου, ἀνεχωρήσαμεν εἰς Μασσαλίαν.»

P.

(ἀκολουθεῖ)

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΜΕΤΑ

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Ἰγὼ

ΙΩΑΝΝΟΥ Φ. ΒΕΡΕΤΤΑ

[Συνέχεια]

- 1) Αὐτὰ καὶ πάλι αὐτὰ
 (τῆς πίττας τὰ γραφτά). Ὅμοια τῆ,
 Τὰ ἴδια τῆς συχωρεμένης. Καὶ τῆ,
 Τὰ ἴδια, ἴδια, Γιάννη μου, τὰ ἴδια Κωσαν-
 τῆ μου.
 «Αὐτὰ δι' αὐτῶν.» Ἐπὶ τῶν ταῦτο-
 λογούντων.
 Καὶ Ξενοφ. ἐν Ἀπομνημ. 4, 4, § 1. Καὶ
 ὁ μὲν Ἰππίας ἀκούσας ταῦτα ὡσπερ
 ἐπισκώπτων αὐτὸν, Ἔτι γὰρ σὺ, ἔφη,
 ὦ Σώκρατες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις ἢ
 ἐγὼ πάλαι ποτέ σου ἤκουσα; καὶ ὁ
 Σωκράτης, ὁ δὲ γε τούτου δεινότερον,
 ἔφη, ὦ Ἰππία, οὐ μόνον αἰεὶ τὰ αὐτὰ
 λέγω (ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν.)
- 2) Ἀνάμεσα σφυρὶ καὶ ἄμῶνι. Ὅμοια ταῖς,
 Κ' ἐμπρὸς βαθύ, καὶ πίσω ῥέμμα.

- Ἐμπρὸς κρημνός, καὶ πίσω λύκος.
 Κ' ἐδῶ κρημνός, κ' ἐκεῖ κρημνός, καὶ ὅθε
 ἴπῳ κρημνίζομαι.
 «Μεταξὺ ἄκμονος καὶ σφύρας». Ἐπὶ
 τῶν ἐν μέσῳ δύο κακῶν περιπαρέντων.
- 3) Ἄλλα ἔχει ἴστα χεῖλη, καὶ ἄλλα ἴστην
 καρδιά.
 Στασιάζει αὐτῷ πρὸς τὴν γλῶτταν ἡ
 γνώμη. Ταῦτό καὶ ὁ Κύριος φησὶ περὶ
 τῶν Ἰουδαίων «Ὁ λαὸς οὗτος τῷ στό-
 ματι αὐτῶν καὶ τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν
 τιμῶσί με, ἡ δὲ καρδιά αὐτῶν πόρρω
 ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ». Καὶ Εὐριπίδ. Ἀνδρο-
 μάχ. 451—452.
 . . . . . οὐ λέγοντες ἄλλα μὲν
 γλώσσῃ, φρονοῦντες δ' ἄλλ' ἐφευρίσκεθ' αἰεὶ;
 Ἐπὶ τῶν διπλῶν τὸ ἦθος καὶ τὸν λόγον.
- 4) Ἀκόμη δὲν τὸν εἶδαμε, καὶ Γιάννη τὸν
 ἐβγάλαμε· ἡ,
 Τὸ παιδί δὲν εἶδαμε, καὶ Γιάννη τὸ
 ἐβγάλαμε.
 «Αἶξ οὐπω τέτοκεν, ἔριφος δ' ἐπὶ δώ-
 ματος παίζει.» Ὅμοια ταῖς,
 Ἄλμην τί κυκᾶς, πρὶν τοὺς ἰχθύας ἔλγῃς;
 Πρὶν ἐσφάχθαι δέρεις.
 Πρὶν ἢ πτίσαι τὰ ἄλευρα.
 Πρὸ τῆς νίκης τὸ ἐγκώμιον ἄδεις.
 Ἐπὶ τῶν προθύστερόν τι ποιούντων·
 ἢ ἐπὶ τῶν τοὺς καιροὺς προλαμβανόντων.
- 5) Ἄδης ἀχόρταγος.
 Ἄπληστος πίθος. Ἐπὶ τῶν ἀκορέστων.
 Μετενηνεκται δὲ ἀπὸ τοῦ πίθου τῶν
 Δαναῶδων. Δύναται δὲ ἡ παροιμία καὶ
 ἐπ' αὐτοῦ λέγεσθαι τοῦ ἄδου, ὅτι πολ-
 λῶν πάντοτε θνησκόντων, οὐδέποτε
 πληροῦται.
- 6) Ἄερα κοπανᾶς.
 Ἄερα δέρειν, ἢ πλήττειν. Ἐπὶ τῶν
 ματαιοπονοούντων.
- 7) Ἄλλα λέγω τοῦ καλοῦ μου, καὶ ἄλλα
 ὁ καλὸς μου ἔμενα· ἡ,
 Ἄλλα λέγω ἔγω τῆς θεῖας μου, καὶ
 ἄλλα λέγει ἔμεν αὐτή.
 Ἐγὼ σκόροδά σοι λέγω, σὺ δὲ κρόμμυ'
 ἀποκρίνεις. Ἐπὶ τῶν ἀλλ' ἀντὶ ἄλλων
 ἀποκρινομένων. Παρεμφερῆς τῆ,
 Ἄμας ἐζήτουν, οἱ δ' ἀπηρνοῦντο σκά-
 φας.» Ἐπὶ τῶν ἄλλα μὲν ἀπαιτουμέ-
 νων, ἄλλα δὲ μὴ ἔχειν ἀρνούμενων.
- 8) Ἀνθρωπο βλέπεις, καρδιά δὲν γνωρίζεις.
 Οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἐλάλησεν εἰς Ἰερε-
 μίαν (κεφ. 17) «Βαθεῖα ἡ καρδιά παρά
 πάντα, καὶ ἀνθρωπὸς ἐστὶ, καὶ τίς γνώ-
 σεταὶ αὐτόν; Πρὸς δὲ καὶ Σοφοκλῆς
 Ἀντιγόνη 175—177.
 Ἄμῃχανον δὲ παντὸς ἀνδρὸς ἐκμαθεῖν
 ψυχὴν τε ζ' φρόνημα ζ' γνώμην, πρὶν ἂν
 ἀρχαῖς τε καὶ νόμοισιν ἐντριβῆς φανῆ.
 Ἔτι δὲ καὶ Θεόκριτος Εἰδυλ. 25, 67,
 «Χαλεπὸν ἐτέρου νόον ἴδμεναι ἀνδρός.»
- 9) Ἄντι πέρκας σκορπίῳ. Ὅμοια τῆ,
 Ἄντι γὰρ λαγῶ ἔβγαλ' ἀρκουδα.
 Ἄντι πέρκας σκορπίον. Καὶ Λυκόφρων,
 Ὅ δὲ ἀντὶ πιποῦς σκορπίον λαιμῶσπάσας
 Καὶ Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ. «Φάτταν
 ἀντὶ περιστερᾶς, ἐταίραν ἀντὶ νύμφης».
 Πρὸς δὲ καὶ Εὐριπίδης ἐν Ἡρακλ. μαινομ.
 480—481.
 . . . . . μεταβαλοῦσα δ' ἡ τύχη
 νύμφας μὲν ὑμῖν Κῆρας ἀντέδωκ' ἔχειν.
 Ἐπὶ τῶν περιτυχόντων χείρσιν ἀντὶ
 βελτιόνων.
- 10) Ἀπὸ τοῦ λύκου τὸ στόμα τὸ γλύτωσε.
 «Ἐκ λύκου στόματος» καὶ,
 Ἀπὸ θήρας λύκου (ἀφείλω).
 Ἐπὶ τῶν ἀνελπίστως τι λαμβανόντων.
 Εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ μύθου τοῦ λύκου
 καὶ τῆς γεράνου.
- 11) Ἄπ' τὴν πίττα ποῦ δὲν τρῶς, τί σὲ
 μέλει καὶ ἂν καῆ; Ὅμοια τῆ,

Μὴ σὲ μέλη γιὰ τοῦ παππᾶ τ' ἀμπέλι.
«Τὰ ἴδια μελέδαινε». Ἐκαστος τὰ ἴδια
πολυπραγμονεῖτω. Ἐπὶ τῶν τάλλοτρια
πολυπραγμονούντων.

- 12) Ἀρρώστου χεῖλα φαίνονται (καὶ νη-
στικοῦ μαγούλαις). Καὶ ἄλλως,
Φανερά τ' ἢ τὰ μάγουλα πῶχουν ταῖς
ἀλχηρίαις.
«Χροὶ δῆλα». Ἐπὶ τῶν δῆλων.
Φασὶ Φερεκῦδην τὸν σοφὸν φθειριάσει
τελευτῆσαι, εἰπεῖν δὲ πρὸς Πυθαγόραν
περὶ τούτου πυνθανόμενον προβαλόντα
τὸν δάκτυλον
«Χροὶ δῆλα».
- 13) Ἄφρησ' ἐκεῖνα, ποῦ ἕξερεις, καὶ πιάσ'
αὐτὰ, ποῦ ἔρῃκεις.
«Ἄλλος βίος, ἄλλη δίαίτα».
Ἐπὶ τῶν ἐπ' ἀμείνονα ἢ χεῖρονα βίον
μεταβαλλομένων.
- 14) Ἀπὸ ἴλιγο παρακάτω,
ἂν τὸ θὲς πάντα γεμάτο.
«Χρὴ τοῦ μέλιτος ἄκρω δακτύλῳ,
ἀλλὰ μὴ κούκῳ τῇ χειρὶ γεύεσθαι.»
Πᾶν μέτρον ἄριστον.
- 16) Βαρεῖα τ' ἢ ἡ καλογερικῆ.
«Βαρὺ τὸ σκαφίον». Ἐπὶ τῶν δυσ-
κατορθῶτων.
- 16) Βάλαν τὸ λύκο νὰ φυλάξῃ τὸ μαντρί,
ἢ τὰ πρόβατα.
«Προβάλλοντες κυσὶν ἄρνας». Ἐπὶ τῶν
τοὺς ἀπράγμονας παραδιδόντων συκο-
φάνταις.
- 17) Γέρο βορρηᾶν ἀρμένιζε, ζῆ νότο παληκάρι
Ἄρχομένου τε νότου καὶ λήγοντος
βορέαο (δεῖ πλεῖν). Ἐπὶ τῶν καταλλή-
λως τοῖς καιροῖς χρωμένων.
- 18) Γύφτος παππᾶς δὲν γίνεται (κι' ἂν
γίνῃ δὲν ἔβλογάει). Παρεμφερῆς τῆ,
Δύσκολα τῶχῳ νὰ γενῆ χοίρου τρίγα
[μετάξι,
καὶ τοῦ χωριάτη τὸ παιδί νὰ ἔχῃ ἄν-
θρωπιὰ καὶ τάξι.

Ἔστι δ' οὐδέποτε, οἶμαι, μέγα καὶ
νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν μικρὰ καὶ φαῦ-
λα πράττοντας· ὅποι' ἄττα γὰρ ἂν τὰ
ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ἦ, τοιοῦ-
τον ἀνάγκη καὶ φρόνημα ἔχειν. Δη-
μοσθέν. Ὀλυνθ. Γ. 37.

- 19) Γιὰ σωμὸς, γιὰ κομμὸς.
«Εἰ νικῶμεν, ἢ νικώμεθα.»
Αἰσχύλος ἐν Χοηφόρ. 888· καὶ Σοφοκλ.
ἐν Οἰδίποδι τυράνῳ 145—146.
Ἡ γὰρ εὐτυχεῖς
ζῶν τῷ Θεῷ φανόμεθ', ἢ πεπτωκότες.
Ἐπὶ τῶν ἀποκινδυνεύοντων.
- 20) Δὲν ἐπρόφθασες ἔς τὸ πανηγύρι·
Οὐκ ἀπήντησας ἐπὶ τὴν ἑορτήν.
Κατόπιν ἑορτῆς ἦκεις.
Ὅψε τῆς ἑορτῆς.
Παναθηναίων κατόπιν.
Πυθίων ὕστερον ἦκεις.
Ἐορτῆς κατόπιν ἡδύσματα φέρει.
Κισσὸς μετ' ἀνθεστήρια.
Ἐπὶ τῶν ἀπολιμπανομένων καλοῦ πράγ-
ματος ἢ ἐπὶ τῶν ὑστεριζόντων.
- 21) Δὴς μου Κυρὰ τὸν ἄντρα σου, καὶ σὺ
κράτει τὸν κόπανο.
«Παρὰ χελώνης ὄστρακον».
Ἐπὶ τοῦ μὴ μεταδιδόντος, ὡς οὐδὲ ἡ
χελώνη μεταδοίη ἂν τοῦ ὄστράκου.
- 22) Δὲν ἴμιλ' ἡ Κυράτσα νύφη,
ἔχει κόκκαλο καὶ γλεῖφι.
Βοῦς ἐπὶ γλώσσης. Καὶ Αἰσχύλ. ἐν
Ἄγαμέμν. 36—37,
..... Βοῦς ἐπὶ γλώσση μέγας
βέβηκεν..... Καὶ
«Βοῦς ἐπέβη».
Ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων παρρησιάζεσθαι·
διὰ τὸ τῶν Ἀθηναίων τὸ νόμισμα βοῦν
ἔχει· οἱ γὰρ δωροδοκούμενοι ἀφωνία
κεκράτηνται.
- 23) Δὲν τὸν πλένει τὸ ποτάμι.

Οἶμαι γὰρ οὐτ' ἂν Ἰστρον, οὔτε Φᾶσιν ἂν
νίψαι καθαρῶ τήνδε τὴν στέγην, ὅσα
κευθεῖ.....

Σοφοκλ. ἐν Οἰδίποδ. Τυράν. 1227—29.

Ἐπὶ τῶν δυσάπονιπτοις ὄνειδεσι καὶ
κακοῖς συνεχόμενων.

- 24) Ἐμακρύναν ἢ ποδιαῖς μας,
κ' ἐσκεπάσαν ταῖς πομπαῖς μας.
«Αἰ γὰρ εὐπραξία δειναὶ συγκρύψαι
καὶ συσκιᾶσαι τὰς ἀμαρτίας εἰσὶ τῶν
ἀνθρώπων. Δημοσθέν. πρὸς τὴν ἐπιστολ.
Φιλίππου· καὶ ὁ αὐτὸς ἐν Ὀλυνθ. Β.
Αἰ γὰρ εὐπραξία δειναὶ συγκρύψαι καὶ
συσκιᾶσαι τὰ τοιαῦτα ὄνειδη».
- 25) Ἐγλυκάθ' ἢ γρηᾶ ἔς τὰ σῦκα,
κ' ὄλ' ἡμέρα τ' ἀνεζήτα. Καὶ ἄλλως,
Ἐγλυκάθ' ἢ γρηᾶ ἔς τὸ μέλι.
καὶ θὰ φᾶ καὶ τὸ κουβέλι·
«Χαλεπὸν χορίῳ κύνα γεῦσαι». Θεό-
κριτ. ἐν Εἰδυλ. 10, 11.
Ἐπὶ τῶν παρ' ἀξίαν τινὸς ἀπολαυόν-
των, καὶ χωρούντων εἰς μεζίζονα.
Τὸ ἔλυτρον τοῦ ἐμβρύου χόριον καλεῖται,
οἱ δὲ κύνες γευσάμενοι τούτου καὶ τοῖς
ἐμβρυοῖς ἐπιβουλεύουσι διὰ τὸ λίχνον.
Ὅμοια τῆ «Χαλεπὸν μαθοῦσα κύων σκυ-
τοτραγεῖν».
- 26) Ἐλα παπποῦ μου νὰ σοῦ δεῖξω τὰ
γονικά σου. Ὅμοια ταῖς,
Ἐλα πατέρα νὰ σοῦ δεῖξω τ' ἀμπέλια.
Ἐλα δάσκαλε νὰ σὲ μάθω γράμματα.
Ὅρμηνεύει τὸ πουλὶ τὴν ὄρμηθα.
Ἐσηκώθησαν τὰ πόδια νὰ ὄρμηνεύσου
τὸ κεφάλι.
Οἱ τηλικοῖδε καὶ διδαζόμεσθα δὴ
φρονεῖν πρὸς ἀνδρὸς τηλικοῦδε τὴν φύσιν;
Σοφοκλῆς ἐν Ἀντιγόν. 726—727.
Καὶ, Ἄετὸν ἵπτασθαι διδάσκεις.
Δελφίνα νήχεσθαι διδάσκεις.
Πρὸς τοὺς ἐπιχειροῦντας διδάσκειν τοὺς
σοφωτέρους.

27) Ἐγλυκάθ' ἢ γρηᾶ ἔς τὰ σῦκα, κ' ἔφαγε
καὶ τὰ συκόφυλλα.

«Αὐτῷ κανῶ κατέφαγε πάντα» Καὶ,
Αὐτοῖς ταλάροις ἐσθίεις τὸν τυρόν.
Σουῖδας. Ἐπὶ ἀδηφάγων.

28) Ζεματισμένος γάτος φοβάται καὶ τὸ
κρῦο νερό.
Παραπλησία ταῖς,
Ὅποιος ἐκάη ἔς τὸ ζεστό, φυσάει καὶ
τὸ κρῦο.
Ὅποιος ἐκάη ἔς τὸ κουρκούτι, φυσάει
καὶ τὸ γιαγούρτι.
Φίλοι, κακῶν μὲν ὅστις ἔμπειρος κυρεῖ,
.....
..... πάντα δειμαίνειν φιλεῖ.
Αἰσχύλ. ἐν Πέρσαις 598.

29) Ζωὴ γαμποῦ περναῖ.
«Νυμφίου βίον.»
Καὶ Ἀριστοφάν. ἐν Ὀρνισ. 161.
«Ἵμεῖς μὲν ἄρα ζῆτε νυμφίων βίον.»
Ἐπὶ τῶν εὐτυχῶς ζώντων· οἱ γὰρ γα-
μοῦντες ἐστέφοντο σισύμβροις καὶ φυ-
τοῖς τισὶ πρὸς τὰς τῶν γάμων ἡμέρας.

30) Ἦλθαν τ' ἄγρια νὰ διώξουν τὰ ἡμερα.
«Ἐπηλὺς τὸν ἔνοικον ἐξέβαλεν.»
Ὅμοια τῆ,
«Ἀττικὸς πάροικος.»
Δοῦρις καὶ περὶ αὐτῆς λέγει ὅτι, ἐ-
πειδὴ Ἀθηναῖοι τοὺς περιοικοῦντας αὐ-
τοῖς καὶ γειτνιῶντας ἐξέβαλον, ἡ πα-
ροιμία ἐκράτησεν. Κρατερός δὲ ἀπὸ
τῶν εἰς Σάμον πεμφθέντων Ἀθήνηθεν
ἐποίκων τὴν παροιμίαν εἰρῆσθαι. Ἀτ-
τικοὶ γὰρ μεταπεμφθέντες εἰς Σάμον,
κάκει κατοικήσαντες, τοὺς ἐγχωρίους
ἐξέωσαν.

31) Ἡῦρε (ἢ ἤρε) ὁ κουτσὸς (ὁ στραβὸς)
κατήφορο.
«Σφαῖρα κατὰ πρानοῦς.»
Ἐπὶ τῶν εὐχερείας πραγμάτων τυγ-
χανόντων.

- 32) Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους.
«Ἡ τρεῖς ἕξ ἢ τρεῖς κύβοι»
ἢ τὸ μέγιστον ἢ τὸ ἐλάχιστον.
Ἡ παροιμία παρὰ Φερεικράτει ἐν τοῖς Μυρμηκανθρώποις. Ἐπὶ τῶν ἀποκινδυνεύοντων. Τὸ μὲν γὰρ τρεῖς ἕξ, τὴν παντελῆ νίκην δηλοῖ· τὸ δὲ τρεῖς κύβοι, τὴν ἤτταν. Πάλαι γὰρ τρεῖσι ἐχρῶντο πρὸς τὰς παιδικὰς κύβοις. Τοὺς δὲ τοιοῦτους κύβους οἱ Ἴωνες Οἶνας λέγουσι, καὶ τὴν παροιμίαν οὕτως ἐκφέρουσιν, ἢ τρεῖς ἕξ, ἢ τρεῖς Οἶναι.
- 33) Ἡ αὐγὰ ἢ πουλιά.
«Ἡ κρίνον ἢ κολοκύντην.»
Τὸ τῆς κολοκύντης ἄνθος καλεῖται κρίνον· ἄδηλον δὲ εἰ οἴσει καρπὸν. Ἐταπτον οὖν τὸ μὲν κρίνον οἱ ἀρχαῖοι ἐπὶ τοῦ τεθνηκότος, τὴν δὲ κολοκύντην ἐπὶ τοῦ ὕγιους.
- 34) Ἡ προβατὶν' ἂν ἴπῃ ἴς τὸ λόγγο, ἢ μαλλὶ θ' ἀφήσ' ἢ κέρατο.
«Ὅπου ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν.» Ἐπὶ τῶν ἐργώδεις τὰς διατριβὰς ποιουμένων· αἱ γὰρ ἔλαφοι ἐν τραχέσι καὶ δυσβάτοις χωρίοις παρατριβόμενοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν.
- 35) Θαρρεῖς ὅσοι μουζόνονται ὄλοι χαλκιά·
[δαις εἶναι,
κι' ὅσοι πατοῦν τὸ πέταλο κι' ἀνυφαντά·
[δαις εἶναι;
Πολλοὶ ναρθηκοφόροι, παῦροι δὲ τε βάρχοι
Καὶ
Πολλοὶ βουκένται, παῦροι δὲ τε γῆς ἀροτῆρες. Καὶ,
Πολλοὶ θριοβόλοι, παῦροι δὲ τε μάντιες ἄνδρες.
Ἐπὶ τῶν ψευδῆ δόξαν ἐχόντων.
- 36) Κατὰ τὸ μαστρογιάννη καὶ τὰ κοπέλια του.
Ἄποιοί τινες γὰρ ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦς ὡς ἐπὶ τὸ

πολὺ γίνονται. Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. 8 σελ. 377. Καί, Οἶος γὰρ ἂν ὁ ἠγούμενος ἦ, τοιοῦτους εἰκὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεσθαι καὶ τοὺς ὑποτεταγμένους. Ἐπιστολ. Ἀντιγόν. πρὸς Ζήνωνα. Παραπλήσιαί ταις, Δέσποινα ὅποια, τοῖα καὶ θεραπευτιδές. Οἶα περ ἢ δέσποινα, τοῖα χ' ἢ κύων.

Ἄποταν καὶ οἱ ὑποχείριοι τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ κακῶ συμφωνοῦσιν.

- 37) Κάμω γάμο φᾶν παιδιὰ μου, φάγω ἴγῳ κ' ἢ φαμελιά μου.
«Ἐστία θύομεν.» Ἐπὶ τῶν μὴ διδόντων ἀφ' ὧν θύουσιν. Οἱ γὰρ παλαιοί, ὅτε τῇ Ἐστίᾳ ἔθουον, οὐδενὶ μετεδίδοσαν τῆς θυσίας.

- 38) Κ' ἢ Ἄνουλά μας φουστάνι, ὦ τί σείσιμο ποῦ κάνει!
«Γαλῆ χιτώνιον.» Ὁμοία τῇ,
«Γαλῆ κροκωτόν», ἢ
«Οὐ πρέπει γαλῆ κροκωτόν.»
Ἐπὶ τῶν παρ' ἐλπίδα καὶ παρ' ἄξιαν εὐπραγησάντων, εἶτα θρυπτομένων ἐπὶ τοῖς παροῦσιν.

- 39) Κάθε τόπος καὶ ζακόνι, κάθε μαχαλάς καὶ τάξι.
«Νόμος καὶ χώρα.»
Αὕτη λέγεται διὰ τὸ ἕκαστον ἔθνος ἰδίους νόμοις χρῆσθαι.

- 40) Καὶ τοῦ γέρου τὰ κανάκια, ὄλα πίκραις καὶ φαρμάκια.
«Πικρὸν νέα γυναικὶ πρεσβύτης ἀνὴρ.»
Εὐριπίδ. ἐν Φοίνικι.

- 41) Κάμεις, πάθει, καρδιά μὴ σοῦ πονέση.
«Ἀνάσχου πάσχων» δρῶν γὰρ ἔχαιρες· νόμος τὸν ἐχθρὸν δρᾶν, ὅπου λάβης κακῶς.
Εὐριπίδ. ἐν ἀποσπασματ. καὶ ὁ αὐτὸς Ἐκάβη 1250—54

«... ἀλλ' ἐπεὶ τὰ μὴ καλὰ πράσσειν ἐτόλμας, τλήθι καὶ τὰ μὴ φίλα»

- 42) Κάτσε καλόγερέ μου εἰς τὸ κελλί σου νὰ ἔχης τὰ βάσα σου καὶ τὴν τιμὴ σου. Οἴκοι βέλτερον εἶναι, ἐπεὶ βλαβερὸν τὸ θύρηρι». Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμέρ.

- 43) Καρδιά ἴγερῆ, κομμένα γόνατα.
«Ἦ δεξιὰ χεῖρ, ὡς ποθεῖς λαβεῖν δόρυ, ἐν δ' ἀσθενεῖα τὸν πόθον διώλεσας.»
Εὐριπίδ. ἐν Ἡρακλ. μαινομ. 268—69.

- 44) Κάλλιο οἱ καλορρίζικοι, παρὰ οἱ ἀντρεωμένοι.
«Ἐν ἔργασιν δὲ νικᾷ τύχη, οὐ σθένος.»
Πίνδαρος.

- 45) Κάλλιο σταυρὸς ἴστην πόρτα σου, παρὰ ἴστην ἐδική μου.
«Ἐἴ τι κακὸν εἰς Πύρραν.»

Ἐπὶ κατάρως τάττεται. Φασὶν ὅτι οἱ Πυρραῖοι πρὸς τοὺς ὀμόρους πάντας ἀπεχθῶς εἶχον. Ἐκεῖνοι οὖν τὰ συμβαίνοντα αὐτοῖς κακὰ ἀποτροπαζόμενοι, καὶ ἐκβάλλοντες εἰς τὴν Πυρραίων χώραν, ἐπεφώνουν
«Ἐἴ τι κακὸν εἰς Πύρραν».

- 46) Κ' ἔτσι κακὰ, κι' ἀλλήλως ψυχρά' ἢ Κ' ἔτσι κ' ἔτσι κόκκινα, κ' ἔτσι κατακόκκινα.
«... καὶ λαχοῦσα τ' ἀθλία καὶ μὴ λαχοῦσα δυστυχῆς καθίσταμαι.»
Εὐριπίδ. Ἄνδρομάχ. 383—384.

- 47) Κάνει τὴν ἀνάγκη φιλοτιμία.
«Ἐρμῶνεος χάρις.» Ἐπὶ τῶν κατ' ἀνάγκην τιεὶ προσποιουμένων χαρίζεσθαι. Ἐρμῶν βασιλεύων τῶν Πελασγῶν ἐξέστη τῆς χώρας, τῇ μὲν ἀληθείᾳ τοῦ Δαρείου τὴν δύναμιν φοβηθεῖς, προσποιησάμενος δὲ ἐκὼν διδόναι τοῖς Ἀθηναίοις τὴν χάριν.

- 48) Λόγον καὶ πέτρα ἔρριξες, δὲν θὰ τὰ ξαναπιάσης.

Οὐτ' ἐκ χειρὸς μεθέντα καρτερόν λίθον ῥᾶον κατασχεῖν, οὐτ' ἀπὸ γλώττης λόγον. Μένανδρος. Ὁ δὲ Πλούταρχος, ἐν τῷ

περὶ ἀδολοσχίας, φησὶν «Οὔτε γὰρ πτηνὸν ἐκ τῶν χειρῶν ἀφέντα ῥᾶδιόν ἐστιν αὐθις κατασχεῖν, οὔτε λόγον ἐκ τοῦ στόματος προέμενον κρατῆσαι καὶ συλλαβεῖν δυνατὸν, ἀλλὰ φέρεται

— Δαιψηρὰ κυκλώσας πτερά,
δι' ἄλλων ἐπ' ἄλλους σκιδνάμενος.

- 49) Λύκος λύκο δὲν τρώγει.
«Κύων κυνὸς οὐχ ἄπτεται.»
Ἐπὶ τῶν κακοτρόπων μηδὲν ἀλλήλους βλαπτόντων· ἢ ἐπὶ τῶν τοὺς ὁμοίους φυλαττομένων.

- 50) Νηστεύει ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ γιατί νὰ φᾶ δὲν ἔχει.
«Κεστρεὺς νηστεύει.» Ἐπὶ τῶν λαίμαργων, ὑποκρινομένων δὲ νηστεύειν.

ΠΕΡΙ ΝΕΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚ. ΠΟΙΗΣΙΩΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΑΝΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ

εἰς τὴν περὶ αὐτῆς πραγματείαν τοῦ κ.

ΕΜ. ΡΟΙΔΟΥ¹

Ἰπὸ

ΦΙΛ. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ¹

Λοιπὸν ἢ μέλαινα ψῆφος ἐρρίφθη; Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἐξεφωνήθη πλέον, καὶ εἶναι καὶ μένει ἀμεταβλήτως ἔγκυρος, ἀδυσωπήτως ἀνέκκλητος; Ὁ φοβερός κεραινὸς ἐξεσφενδονίσθη ἀπὸ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ τοῦ Παρνασσοῦ, ἢ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ

¹ Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ Συλλόγῳ τῆς Κεφαλληνίας «Ἡ Ἐλπίς» τῇ παραμονῇ τοῦ Ἁγ. Φιλίππου, μεσοῦντος Νοεμβρίου.

βήματος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἠμωνύμου τοῦ Συλλόγου, ὡς ἂν ἀπ' ἀνεφέλου, οὕτως εἰπεῖν, καὶ αἰθρίου, τοῦ αἰωνίως διαγελῶντος Ἀττικοῦ οὐρανοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τρομερώτερος ἐνέσκηψε καὶ καταπληκτικώτερος ἐπατάγησε, κατὰ τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως, ὁ κεραυνός, δηλαδὴ, τοῦ οἰονεῖ αὐτοχειροτονήτου Διὸς τῆς παρ' ἡμῖν Κριτικῆς κ. Ἐμμ. Ῥοῖδου; ··· Ναὶ· εἶναι ἀληθές· πικρὰ μὲν, ἀλλ' ἀναμφισβήτητος βεβαιότης· τί, πρὸς Θεοῦ; ὅτι δὲν ὑπάρχει ποίησις ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι; Οὐχί, παντάπασιν· ἀλλὰ βέβαιον καὶ πραγματικὸν εἶναι, ὅτι τοῦτο εἶπε μόνον καὶ διετράνωσε μάλιστα καὶ ἐτόνισεν ὅσον ἡδύνατο περισσότερον ὁ εὐφυῆς συγγραφεὺς τῆς πολυθρῦλλήτου «Παππίσης Ἰωάννης!» Ἄλλ' ἄρα γε καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα τὸ ἀπέδειξε; ··· Κατάρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς δυναμένους νὰ πεισθῶσι περὶ τῆς ἀληθείας τῆς γνώμης του, περὶ τοῦ πραγματικοῦ κύρους τοῦ δόγματός του; ··· πολλοῦ γε καὶ δεῖ: Δύναται κάνεις νὰ ἦναι ὅσον θέλει εὐφυῆς, καὶ ὁμως ν' ἀπατάται ἀπάτην οὐρανομήκη ἐνίοτε· ἐμπορεῖ νὰ ἦναι πνευματώδης, χαρίεις· ἔξυφρος συγγραφεὺς, ὡς ὁ κ. Ρ. Ἰδης, ἀλλ' οὐχ ἦττον νὰ περιπίπτῃ καὶ εἰς πλάνας ἐν τισὶ γιγαντώδεις. Τὸ «errare humanum est» εἶναι τῶ ὄντι, ὅσον ἀρχαῖον καὶ τετριμμένον, τόσον καὶ ἀληθές ἄλλως καὶ ἀναντίρρητον γνωμικόν, γενικώτατον μάλιστα κύρος ἔχον καὶ εἰς πάντας ἀνεξαίρετως — πλὴν τοῦ Πάππα, πάντῳ· ἐννοεῖται, (ἂν οὐχὶ πάλιν πλὴν καὶ τῆς Παππίσης! ···) — ἐφαρμοζόμενον. Ναί, φίλοι μου, τὸ «πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον» καὶ τόσον εἶναι τοῦτο βέβαιον, τόσον ἀληθές, πραγματικὸν καὶ ἀναμφήριστον, ὥστε, καὶ ἐξομολογοῦμαι τὴν ἀμαρτίαν, ἀπροκαλύπτως λέγω τὸ κρίμα μου: Ἐπλανήθην, ἢ μᾶλλον ἐπλανώμην κ' ἐγὼ αὐτός, μὴ πιστεύων, ἢ κάλλιον μηδεπώποτε κἂν φανταζόμενος, μήτε ὑπο-

πτεύων, ὅτι ἡδύνατό ποτε εἰς τοιαύτην περὶ τὰς κρίσεις τερατώδη πλάνην καὶ ἀπάτην νὰ περιπέσῃ ἢ πανθομολογουμένη τοῦ εὐπαιδέυτου κ. Ῥοῖδου οὐχὶ κοινὴ εὐφυΐα. Καὶ ὁμως περιέπεσε κατὰ δυστυχίαν, καθὼς κ' ἐγὼ ἐπλανώμην τέως φρονῶν, ὅτι οὐδέποτε ἤθελεν οὕτω πλανηθῆ.

Δὲν ὑπάρχει, λέγει, ποίησις ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι. Καὶ δίδεται μείζων ταύτης ἀπάτη; Καὶ γίνεται ἀριδηλοτέρα τοῦ ἐναντίου ἀλήθεια; Προσοχὴ μάλιστα μήπως ὕρωμεν, ὅτι τὸ ἄκρος ἐναντίον αὐτόχρημ' ἀληθεύει; μήπως, δηλονότι, ἐν Ἑλλάδι παντός ἄλλου πράγματος περισσότερον ποίησιν ἔχωμεν· ἢ, ὕπερ ταῦτο, μήπως πάντα τ' ἄλλα εἰς ὀλιγωτέραν δόσιν ἢ αὐτήν; Καὶ πῶς ἦτον ἄλλως δυνατόν νὰ ἔχη τοῦτο ἐν χώρᾳ φύσει βριθούσῃ ἀπαραμίλλων καλλονῶν καὶ θελγήτρων παντός εἶδους; Ῥίψατ' ἐν βλέμμα ἐπάνω: ὁ πάγκαλος καὶ πολυῦμνητος οὐρανός της αἰωνίως γελᾷ· ἐν βλέμμα κάτω: ἡ γῆ της ὡς εἰς ἀειθαλῆς ἔαρ ἀείποτε χλοάζει καὶ ἀνθεῖ· Ἴδετε περίξ: Ὅποιον, ὅποσον γλυκὺ χροῶμα τὸ κυανοῦν τῆς θαλάσσης της, πρὸς μόνον ἀμιλλώμενον τὸ ὑπεράνω της κυανοῦν, τὸ ἐντὸς αὐτῆς καὶ τοῦτο ἀντανακλόμενον καὶ κατοπτρίζομενον; Ἴδετε γύρω τοὺς κόλπους καὶ τοὺς λόφους καὶ τὰ ὄρη της: ὁποῖαν ποικιλίαν χρωμάτων καὶ σχημάτων τερψίθυμον εἰς τὰς ὄψεις ἡμῶν παρουσιάζουσιν! Ὅποιας ζωγραφικᾶς τῶ ὄντι καμπύλας! Ὅποιαί αἱ ἡμέραι της καὶ ὁπόσον τὸ φῶς των! Ὅποιαί αἱ νύκτες της καὶ ὁπόσον λαμπρὸς ὁ διάστερος οὐρανός των! Ὅποῖος ὁ ἥλιος, καὶ ὁποῖα ἡ σελήνη της, καὶ αἱ ἀνατολαὶ καὶ δύσεις των ὁποῖαι! Ἄκου' ἐδῶ τῶν φύλλων τῶν δένδρων τὸν ψίθυρον, ἄκου' ἐκεῖ τὴν λιγυρὰν ἀηδόνα μέλπουσαν, καὶ παρεκεῖ τοῦ διαυγοῦς, κρυσταλλώδους ῥυακίου τὸν ἡδὺν μορμυρισμὸν, ἀνάπνευσον τὴν ἀρωματώδη

τοῦ Ζεφύρου αὔραν, θύμου πρὸ πάντων, εὐωδестаῦτου ἀποπνεύσαν — θύμου, ναί, τοῦ ἰσοβαφῆ περὶ ὠραίαν δύσιν παριστῶντος, ὡς εἰς μαγικὸν πανόραμα, τὴν ὄψιν τῶν ἐναντι, ἐφ' ὧν φύεται, βουνῶν! Ὅποια ποικίλη γλυκεῖα γοητεῖα, ὁποῖος τερπνότατος παράδεισος ἢ γόνιμος χώρα καὶ τὸ ζωογόνον κλίμα σου, Ἑλλάς! Καὶ δὲν εἶναι πάντα ταῦτα, καὶ πρὸ πάντων, ποίησις, καὶ δὲν εἶσαι ὅλη ποίησις χαριστάτη καὶ γνησιωτάτη, ὦ πατρίς μου; Ποίησιν δὲν ἀποπνεύεις πάντοτε, καὶ δὲν ἐμπνεύεις ἐπομένως ποίησιν, καὶ δὲν δημιουργεῖς ἀδιαλείπτως, τοιαύτη οὕσα, τὰ τέκνα σου ποιητὰς, ὡς καὶ αὐτοὺς μάλιστα τοὺς ἐπισκεπτομένους σε ξένους δὲν μεταβάλλεις πολλάκις εἰς τοιοῦτους, πλήρεις θαυμασμοῦ τῶ ὄντι καὶ ἐνθουσιασμοῦ τῶν καλλονῶν σου ὑμνητὰς!

Ὁ κύριος Ῥοῖδης εἶπε πολλὰ καὶ καλὰ ἐν τῇ Κριτικῇ αὐτοῦ, πρὸς τὰ ὁποῖα, καὶ τοὶ ἄλλως λίαν αὐστηρὰ, οὐχ ἦττον συμφωνῶ, καθ' ὅσον τὰ εὐρίσκω εὐλογα καὶ δίκαια· ἀλλ' εἶπεν ἐν αὐτῇ καὶ πλείστα, πρὸς ἅπερ οὐδόλως δύναμαι νὰ συμφωνήσω, καθότι εὐρίσκω αὐτὰ πρὸς τὰ πρῶτ' ἀντίθετα καὶ ἀντιφατικά, ἢ καὶ ἄλλως ἄδικ' ἄτοπα ὀπωσδήποτε καὶ ὑπερβολικά. Ὁ κ. Ῥοῖδης εἶπε πολλὰ περὶ κλασικῆς καὶ ῥωμαντικῆς ποιήσεως καὶ οὐκ ὀλίγα περὶ ποιήσεως ὑποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς, οὐκ εὐάριθμα δὲ καὶ περὶ ποιητικῶν κανόνων καὶ καλολογίας καὶ αἰσθητικῆς καὶ τῶν τοιούτων. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν ὀμιλῶ παντάπασιν περὶ αὐτῶν· δὲν θὰ στήσω ἐνώπιον ὑμῶν οὔτε προτύπους καλολογικοὺς κανόνας, οὔτε νόμους τῆς Αἰσθητικῆς, οὔτε περὶ κλασικῆς καὶ ῥωμαντικῆς ἢ ὑποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς παρ' ἡμῖν ποιήσεως θέλω κάμει λόγον, οὔτε μαρτυρίας θεωρητικῶν συγγραφέων καὶ φιλοσόφων περὶ τούτων παντάπασιν θ' ἀναφέρω· ἀλλὰ μόνον περὶ νέας

ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἥτοι περὶ ποιήσεως καὶ ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι ὑπαρχούσης, ὀμιλῶν, ἐπιθυμῶ καὶ πέποιθα, ὅτι ἀνευ πολλοῦ κόπου καὶ ἀγῶνος, ἀλλ' ἐλευθέρως καὶ ἀβιάστως, θὰ κατορθώσω νὰ σᾶς πείσω, ἂν ἄλλως καὶ ἐκ τῶν προτέρων τυχὸν ἤδη δὲν ἦσθε πεπεισμένοι, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀναγεννηθείσῃ ταύτῃ πατρίδι, καὶ ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν Ἑλλάδι, ἀφ' ἱκανοῦ ἤδη ἤρχισεν ὑπάρχουσα καὶ μορφουμένη οὐχὶ ὄλως ἀναξιόλογος ποίησις.

Ἦ! ναί, ἐν Ἑλλάδι γῆ καὶ οὐρανός, ἡ φύσις καὶ τὰ πλάσματ' αὐτῆς, ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἀνέκαθεν ἦσαν καὶ εἶναι ποίησις, ἔκπαλαι ἦσαν καὶ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ποιηταί. Τί ποιητικώτερον, παρακαλῶ, τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας; ··· τί δημιουργικώτερον καὶ χαριέστερον τοῦ πνεύματος τοῦ ἐγκατοπτρίζομένου εἰς τ' ἀνεξαντλήτως ποικίλα ἐκεῖνα πλαστοουργήματα της, εἰς τὰς ἀπειραρίθμους τῶν Θεῶν καὶ ἡμιθέων καὶ ἡρώων της πρωτοτύπους μορφὰς καὶ εἰς τὰ παντοειδῆ γραφικώτατα καὶ πλαστικώτατα αὐτῶν συμπλέγματα; ··· Ἄλλ' ἢ Ἑλλάς, εἶπερ τις καὶ ἄλλη χώρα, εἶναι μάλιστ' αὐτὴ καὶ ἡ χώρα τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων ἐνδόξου, ἐνδοξοτάτης ἱστορίας ἡ γῆ, ἡ γῆ τῶν μεγάλων, μεγίστων ἱστορικῶν γεγονότων. Καὶ ὑπάρχει τις ὁ διαμφισβητῶν, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους καὶ αὐτὴ ποιητικόν τι, ποιητικωτάτη, ἵνα μὴ εἶπω πάλιν: καὶ αὐτόχρημα ποίησις, ἢ δύναται κἂν, ἔστω καὶ ἂν ὑποτεθῆ ἀπλῶς ὅτι ὑπάρχει τις τοιοῦτος, κ' ἐπὶ μίαν μόνην στιγμὴν εὐδοκίμως τὸν διῆσχυρισμὸν τοῦτον νὰ διῆσχυρισθῆ; Καὶ ἂν παραβλέψῃ ἢ παρατρέξῃ τὸν ποιητικώτατον τρωϊκὸν πόλεμον, ἀρκεῖ πάλιν ὀλίγον τοὺς Περσικοὺς καὶ Μηδικοὺς πολέμους τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν μνήμην του

ν' ἀνακαλέση, καὶ τὸν κατ' αὐτοὺς δειχθέντα ὅλως ἐξοχὸν καὶ ἐξαίρετον τῶν ἡμετέρων προγόνων ἡρωϊσμὸν, τὴν πολυειδῶς ἔκτακτον γενναϊότητα καὶ ἀνδρίαν τῶν, τὴν θαυμαστὴν ἀνταπάρνησιν καὶ ἰθελουσιάν τῶν, ἵνα εὐθὺς χάσῃ τὴν ὄρεξιν νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ διῆσχυρισθῇ, ὅ,τι προέθετο καὶ ἀνέλαβε νὰ διῆσχυρισθῇ καὶ ὑποστηρίξῃ; Ὁ δὲ νέος ἱερός ἡμῶν ἀγῶν, ὁ ἑλληνικὸς τοῦ 1821 ἀγῶν, ὁ ἀγῶν τῆς Παλιγγενεσίας τῆς ἡμετέρας πολυπαθοῦς καὶ πολυστόνου πατρίδος, ὁποῖός τις ἄρα γε καὶ οὗτος ὑπῆρξε καὶ κατὰ τὴν φύσιν καὶ καταγωγὴν καὶ διεξαγωγὴν αὐτοῦ; Οὐχὶ πάλῃ πλήρως ποιήσεως; Οὐχὶ δὴ, αὐτὸ τοῦτο, ὁ ποιητικώτατος τῶν πολέμων; Οὐχὶ αὐτὴ καθ' αὐτὸ ἐν ἀγῶνι ἡ ποιήσις; Ὡ! ὡς μάρτυρας τῶν λόγων μου ἀρκοῦμαι μόνον σᾶς—σὲ, τὸν πρωτομάρτυρα καὶ πρωταθλητὴν τῆς ἀθανάτου ἐπαναστάσεως νὰ ἐπικαλεσθῶ, — σὲ τὸν πρῶτον ἀρχηγὸν καὶ καθηγεμόνα τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου τοῦ ἔθνους ὑμῶν πολεμικοῦ χοροῦ, σὲ, Ῥήγα Φεραῖτε, ὅστις διὰ τῶν θουρίων ἀσμάτων σου πρῶτος ὡς νέος Τυρταῖος ἀνέφλεξας τὸ πῦρ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁμογενῶν, καὶ διεξήγειρας πανσθενῶς, παρορμῶν αὐτὰς ἐπὶ τὴν τυραννοκτόνον καὶ ἐθνοσώτειραν πάλῃν! Καὶ σᾶς, ὃ μεγαλῶνυμοι καὶ μεγαλόδοξοι τῆς Ἑσπερίας ἀοῖδοι, σᾶς, εὐγενέσταται, φιλελληνικώταται καὶ εὐμουσόταται ψυχὰι ἀοιδίμου ζεύγους, ἀνδρῶν πνεύματ' ἀειμνήστων, τοῦ Σατωβριάνδου καὶ τοῦ Βύρωνος!

Εἶπατέ μοι ἡρέμα εἰς τὸ οὖς ψιθυρίζουσαι, σκιαὶ ἱεραὶ, ἂν τὴν εὐνηχοτάτην ἡμῶν λύραν τοσοῦτον ἀρμονικῶς εἰς τὸν νέον ἡμῶν ἀγῶνα ἐτονίσαιτε, καὶ τοσοῦτον ἐνθουσιώδως καὶ εὐσθενῶς ἐκρούσαιτε, ὥστε σύμπασαν τὴν Εὐρώπην κατηλεκτρίσατε καὶ ἐνθουσιῶν ὑπὲρ αὐτοῦ μέχρι καὶ τῆς ἐν Ναυαρίῳ ναυμαχίας διεξήγειρατε, διότι δὲν ἐμπερι-

εῖχε παντάπασι πυρῆνα ποιητικὸν ἢ διότι μάλιστα ἦτον ὅλος ποιήσις ὑμᾶς, πρὸ πάντων, κατενθουσιάζουσα ὁ ἀγῶν ἐκεῖνος; . .

«Ναί, ναί, ἦτο ποιήσις, ἦτον ὅλος ποιήσις ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἱερός ὑμῶν ἀγῶν», σᾶς ἀκούω νὰ μοὶ λέγητε, «καὶ διὰ τοῦτο πρῶτους ἡμᾶς τόσον ἠλέκτρισε καὶ κατενθουσίασεν, ὥστε ἠδυνήθημεν, ψάλλοντες αὐτὸν, νὰ ὑπεκκαύσωμεν ἀπάσης τῆς Εὐρώπης τὸν ἐνθουσιασμόν. Ναί! ἦτο ποιητικώτατος ὁ τοῦ 1821 ἑλληνικὸς ἀγῶν, διότι ἦτο πάλῃ τετρακοσιετῶν ἀναξιοπαθούντων δούλων κατ' ἰσοχρόνιον κατατυραννούντων δεσποτῶν, πάλῃ εὐγενῶν Ἕλλήνων κατὰ βραβάρων Ὀθωμανῶν, ὀρθοδόξων χριστιανῶν πάλῃ κατ' ἀντιχρίστων, κακοδόξων Μωαμεθανῶν, ἀγῶν τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης, τῆς ἐλευθερίας πρὸς τὴν τυραννίαν, τῶν ὀλίγων κατὰ τῶν πολλῶν, τῶν πτωχῶν κατὰ τῶν πλουσίων, πόλεμος ἀνισχύρων κατ' ἰσχυρῶν, ἄνισος — ἐν ἐνὶ λόγῳ — μονομαχία νέου Δαυὶδ κατὰ νέου Γολιάθ, νικωμένου καὶ κατατροπομένου οὐχ ἦττον καὶ νῦν, ὡς καὶ τὸ πάλαι!»

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ, χάριτι θεῆα, αἰσίως ἀρξαμένη καὶ προῖουση ἐθνικῇ ἡμῶν ἀποκαταστάσει, καὶ ἐν τῇ εἰρήνῃ οἱ Ἕλληνες τὸ ἐπαναλαμβάνω, εἴμεθα καὶ μένομεν πάντοτε λαὸς ποιητικὸς; Ἕλλὰς καὶ Ἕλληνας εἴμεθα ποιηταὶ καὶ ποιήσις, μέχρις ὑπερβολῆς ἐνίοτε μάλιστα, καὶ μέχρις ἐλαττώματος. Εἴμεθα ἤκιστα θετικοὶ καὶ πρακτικοί, καὶ ἐν συνόλῳ ἔτι λαμβανόμενοι, καὶ τὰ μέγιστα ὄνειροπόλοι καὶ φαντασιόκοποι. Καὶ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ διῆσχυρισμοῦ τούτου θαρρῶ ὅτι ἔχω προχείρους καὶ δύναμαι νὰ σᾶς ἀναφέρω πειστικωτάτας τινὰς παρατηρήσεις, ἐὰν θέλητε μόνον νὰ μοὶ χαρίσθητε τὴν ὑμετέραν προσοχήν. Καὶ ἀληθῶς δὲν θὰ ὑπάγω μακρὰν, διότι ἐν πεποιθήσει φρονῶ,

ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν μου οὔτε ἀνάγκην ἔχω νὰ τὸ κάμω. Τὰ πειστήρια ἐπιχειρήματά μου δὲν θ' ἀντλήσω πόρρωθεν ἀλλ' ὅσον ἔνεστι μάλισθ' ἐγγύθεν. Οὐδὲ κἂν ἐκ προσφάτου παρελθόντος, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ νῦν, ἐν ᾧ εὐρισκόμεθα, παρόντος: Ἀπό τίνος ἤδη χρόνου γιγαντώδης ἐξερράγη πόλεμος, καὶ τὸ φοβερόν του πῦρ νέμεται τὰς χώρας τῆς ἀνατολῆς· τὰ πολεμοῦντα ἔθνη εἶναι δύο τῶν μεγίστων τῆς οἰκουμένης, καὶ ἀμφοτέρα ἔκπαλαι ἐμπειροπόλεμα καὶ πολεμικῶς παρεσκευασμένα καὶ ἀξιομαχώτατα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξακολούθησις καὶ ἔκβασις τοῦ πολέμου τούτου ἐξ αἰτίας τῶν δι' αὐτοῦ διαφιλονεικουμένων καὶ ἀμφισβητούμενων δικαιωμάτων καὶ κατοχῶν, καὶ τοῦ ἐνδεχομένου σημαντικωτάτου ἐν γένει ὡς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος ἀποτελέσματός του τὰ μέγιστα, φυσικῶ τῷ λόγῳ μᾶς ἐνδιαφέρει, ἐσκέφθημεν ὅτι πρέπει ν' ἀποδυσθῶμεν καὶ κατέλθωμεν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ, πρὸς Θεοῦ, πῶς; . . πῶς; πρὸς Θεοῦ! ἄνευ προχείρων μέσων, ἄνευ χρημάτων, ἄνευ στρατευμάτων ἡσκημένων καὶ ἐπαρκῶν κατὰ ζῆρὰν καὶ θάλασσαν, ἄνευ ὄπλων ἐν γένει, οἷασδὴποτε προσηκούσης πείρας καὶ προπαρασκευῆς, ἐπιτυχίαν κἂν τίνα τῆς ἐπιχειρήσεως ἡμῶν ὅπωςδὴποτε λογικῶς ἐγγυωμένης! Καὶ ὅμως πάντες πνέομεν πόλεμον, πόλεμον νυχθημερόν μελετῶμεν καὶ ἀναφέρομεν, καὶ πρὸς πόλεμον ἐτοιμαζόμεθα! ἀδιάφορον ἂν πρὸς τὴν ἐπιχειρήσιν ἡμῶν ἔδει νὰ ἦμεθα ἀπὸ πολλοῦ, ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου παρεσκευασμένοι, καὶ ἡμεῖς εὐρισκόμεθα κατὰ πάντα ἀνεξαιρέτως ἀπάρασκευοι, κατ' οὐδὲν ἀπολύτως ἔτοιμοι! Πέλεμον, καὶ πάλιν πόλεμον καθ' ἐκάστην στιγμὴν φανταζόμεθα! Καὶ τί μᾶς μέλει ἂν μόλις χθὲς καὶ πρῶην ἠρήξισαμεν νὰ μεριμνῶμεν περὶ—ὅπωςδὴποτε καὶ ὅπωςδὴποτε καὶ τούτων

γινομένων—ἐτοιμασιῶν, ἢ ἐθνικῶν λεγομένων προπαρασκευῶν! Ἐρωτήσατε, παρακαλῶ, καὶ ἐπὶ στοιχήματι ὁποῖον καὶ ἂν τυχόν θέλητε ἐκ τῶν ἡμετέρων πατριωτῶν: Τί περὶ πολέμου ἡμῶν πρὸς τοὺς τόσον εὐπαρρησιάστως καὶ ἐπιτυχῶς καὶ ἀπροσδοκῆτως πρὸς τὸν Κολοσσὸν τῆς Ἄρκτου ἀπὸ τοσοῦτου ἤδη χρόνου μαχομένους ἡμετέρους ἐχθροὺς φρονεῖ, καὶ παντάπασι δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι πάραυτα καὶ ἀδιστακτικῶς θὰ σᾶς ἀποκριθῇ ὅτι: «ἀρκεῖ μόνον νὰ κινηθῶμεν, νὰ σαλεύσωμεν ἀπλῶς ἐκ τῆς χώρας ἡμῶν ἀρκεῖ, καὶ ἐντὸς μόνον οὐχὶ εἰκοσιεσσάρων ὠρῶν ἐμβαίνομεν ἀφεύκτως νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ στήνομεν τὴν σημαίαν ἡμῶν εἰς τὴν ἀγίαν Σοφίαν», καὶ λύομεν ἅπαζ διὰ παντός τὸ πολυθρόλλητον καὶ πολύκροτον ἀνατολικὸν ζήτημα.»

Καὶ ὅμως, φίλοι μου! καὶ μολαταῦτα τί θέλετε περαιτέρω περὶ τοῦ ἀληθῶς ἀκινήτους καὶ ἤκιστα ῥοδόεντος ἢ ῥοδόδους τούτου θέματος σκεπτόμενος νὰ σᾶς εἶπω; Ἴσως θ' ἀπορήσητε, θὰ γελάσητε ἴσως, καὶ ὅμως ἀκούσατε, παρακαλῶ, εἰλικρινῶς τὰς σκέψεις μου: Παρατηρήσατε προσεκτικοί, προκειμένου περὶ τοῦ πολέμου τούτου, τὴν ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλάδος ἐπικρατοῦσαν ζωήρην συγκίνησιν καὶ θερμουργὸν ἐνέργειαν πάσης ἑλληνικῆς καρδίας, πάσης ψυχῆς ἑλληνικῆς! Ἴδετε ὅπως καὶ ὁποῖαι συνεισφοραὶ, ὁποῖοι καὶ ὁποῖοι γενναῖοι ἔρανοι ἀπανταχόθεν, ὑπὸ σμικρῶν καὶ μεγάλων ὁμογενῶν, ὑπὸ πτωχῶν καὶ πλουσίων ἀκαταπαύστως προσφερόμενοι συνέρρουσαν καὶ συρρέουσιν εἰς τὰ διάφορα ἀνοιχθέντα ἐθνικὰ ταμεῖα πρὸς τὸν μέγαν ἐθνικὸν σκοπὸν, πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ γνησιωτάτου πανελληνίου ὄνειρου!

Ἴδετε τὴν ὅπωςδὴποτε ἀναπτυχθεῖσαν ἤδη καὶ ὁσημέραι περισσώτερον ἀναπτυσ-

σομένην ζωηράν πρὸς τοὺς ἐξοπλισμοὺς σπουδῆν, τὴν πυρετώδη πρὸς παντοίας στρατιωτικὰς καὶ πολεμικὰς παρασκευὰς δεικνυομένην καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἡμῶν καὶ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὰς ἐν οὕτω βραχυ- χρονίῳ διαστήματι γενομένας ἐν τούτοις καὶ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐπαισητοτέρας γινομένας προόδους; λάβετε ὑπ' ὄψιν τὴν προθυμίαν, τὸν ζῆλον, τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸν πυρπολοῦντα πρὸς τὴν ἔστω καὶ ὄσον- δήποτε ἄλλως μεγάλην ἐθνικὴν ἐπιχείρη- σιν, πρὸς τὸ γιγαντώδες ὄνειροπόλημα τοῦ γένους ἡμῶν, τὰς ψυχὰς ἀπαξοπάντων, καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων! Ἀναλογίσθη- τε ὅποσα καὶ ὅποια δυσχερέστατα καὶ μέ- γιστα κατορθώματα πολλὰκις ἤδη, ὡς ἡ ἱστορία διδάσκει, διεπράξατο ὁ ἐλληνικὸς συνασπισμὸς, ἡ ἥρωϊκὴ τῶν Ἑλλήνων αὐ- ταπάρνησις καὶ ἐθελοθυσία, ἡ ἀπαράμιλλος αὐτῶν γενναιότης, ἀνδρεία καὶ εὐτολμία, κατ' αὐτὰς μάλιστα τὰς κρισιμωτάτας στιγμὰς καὶ ἐνῶ, αὐτὸ δὴ τὸ λεγόμενον, ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἴσταντο τὰ πράγματά των, καὶ τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων ἡ πα- τρίς των ἐκινδύνευεν: ἀναμνήσθητε, σταθ- μίσατε καλῶς καὶ ὑπολογίσατε λέγω, πάν- τα ταῦτα, θέσατε ἐπομένως τὴν χεῖρα εἰς τὴν καρδίαν καὶ βεβαιώσατε, ἂν δύνασθε, ὅτι δὲν πάλλει γοργῶς, σφοδρῶς, δὲν σφύζει, ὑπὸ ζωηρῶν ἐλπίδων ἰσχυρῶς παρορμωμένη πρὸς τῶν κινδύνων καὶ τῆς δόξης τὸ στά- διον, τὸ στάδιον τῆς λαμπρᾶς συμπληρώ- σεως καὶ ἐπιστέψεως τοῦ Πανελληνίου ἀ- γῶνος! Θίσατε τὴν χεῖρα εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ πιστοποιήσατε, ἂν εἰμπορήτε, ὅτι δὲν σὰς φλογίζει τὸ μέτωπον ἡ ἰδέα τῆς ὅσον ἔνεστι μᾶλλον προσεχοῦς, τῆς ὡς οἶόν τε ταχίστης πλέον καὶ ἐντελοῦς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως! Καὶ τί σημαίνουσι, τί ἀποδεικνύουσι πάντα ταῦτα; Ἄλλο τι,

εἰμὴ ὅτι βλέπομεν τὰ πάντα μᾶλλον διὰ τοῦ πρίσματος θερμοῦργου φαντασίας ἢ διὰ τῶν ὁμμάτων πρακτικοῦ νοῦς, διὰ τῶν μα- γικῶν μᾶλλον τῆς ὑπὸ πατριωτικῶν πόθων ζεούσης καρδίας διοπτρῶν ἢ διὰ τῶν ὄψεων τῆς ψυχρᾶς καὶ λελογισμένης σκέψεως; Ἄλλο τι λοιπὸν, εἰμὴ, ὅτι εἴμεθα καὶ μέ- νομεν πάντες οἱ Ἕλληνες, ὅποιοι ἐκ φύ- σεως ἐπλάσθημεν, ποιητικοὶ ἢ φλεγματικοὶ ἄνθρωποι; — Ἄλλ' ἀγαθῆ τύχη! — Ἄς εὐγνωμονώμεν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν Ἑψι- στον! διότι ἡ ψυχρὰ φρόνησις καὶ ἡ φλεγ- ματικὴ σκέψις δὲν κατορθοῦσιν ἐνίοτε καὶ ἐν διαστήματι ὀλοκλήρων αἰώνων ὅ,τι ὁ ἐν- θουσιασμὸς τῆς καρδίας, ἡ ἐμπνευσις καὶ ἡ τόλμη τοῦ πνεύματος εἰς ὀλίγας, ὀλιγίστας στιγμὰς νὰ θαυματουργήσωσι δύνανται, καὶ τῶ ὄντι θαυματουργοῦσιν! Ἄλλ' ἐν τοσού- τῳ κυττάξατε ποῦ κ' ἐμὲ αὐτὸν ἤδη ἤγα- γεν, εἰς ποῖα ἤκιστα θετικὰ καὶ πρακτικὰ συμπεράσματα παρέσυρεν ἡ ῥύμη, ἡ φερά τοῦ λόγου, — λέγετε; — ἡ μήπως μᾶλλον ἡ φαντασία καὶ τὸ αἰσθημα εἰς ταῦτα μὲ κατήντησαν, ὡσάν ἴνα, κατὰ περίεργον καὶ παράδοξόν τινα σύμπτωσιν, παρουσιάσωσί πως κ' ἐμὲ αὐτὸν ἐνώπιον ὑμῶν ὡς ζῶσαν ἀπόδειξιν καὶ μαρτυρίαν τῶν ἰδίων λόγων μου; μήπως εἶμαι κ' ἐγὼ αὐτὸς λοιπὸν καὶ ἄκων ἔτι ποιητῆς, καὶ δι' αὐτὸ τοιοῦτο- τρόπως περὶ θετικῶν πραγμάτων ἀνεπαι- σθήτως φαντασμαγορῶ; ·· καὶ πῶς ἡδυνά- μην ποτὲ νὰ διαψεύσω τὴν καταγωγὴν μου; μήπως δὲν εἶμαι κ' ἐγὼ Ἕλληνας, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα φύσει καὶ ἐμαυτὸν λανθά- νων ποιητῆς, τοῦλάχιστον ὡς πᾶς κ' ἐγὼ Ἕλληνας, ὡς πάντες οἱ Ἕλληνες; ·· καθὼς, — καὶ τοῦτο δὲ εἶναι τὸ παραδοξότατον καὶ θαυμαστότατον — καὶ αὐτὸς ὁ κ. Ροῦδης δεινῶς διαλανθάνει ἑαυτὸν ὡς ποιητῆς οὐχ ἦττον τῶν οὐς τοσοῦτον ἐπιμόνως ζητεῖ νὰ ἐξελέγξῃ, καὶ ἐνῶ μάλιστα οὕτω δεινῶς

πολεμεῖ, καὶ οὐδὲ κἂν παραδέχεται, τὴν ὑπαρξίν τῆς νέας ἐλληνικῆς ποιήσεως! Ναι, φίλε κύριε Ἐμμανουὴλ Ροῦδῃ, διίσχυρίζο- μαι, ὅτι ἡ τόσον κομψὴ ἐκείνη καὶ φιλόκα- λός σου Πάπισσα Ἰωάννα, εἶναι τοιαύτη, διότι κυρίως εἶναι καὶ αὐτὴ ποίημά πως ἐν λόγῳ πεζῶ, καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἐπιμελῶς συνειλεγμένας καὶ παρατεθειμένας ἢ παρηρ- τημένας ἱστορικὰς τῆς παραπομπᾶς ἢ μαρτυ- ρίας! Καὶ τόσον ἀληθὲς νομίζω τοῦτο, ὥστε, ἂν κἀνεὶς ἐπέγραφε τὸ ἔργον σου: «Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα, ἱστορικὸν ποίημα ἐ- πικολυρικὸν ἅμα καὶ κωμικοσατυρικὸν εἰς τὸ πεζόν», θαρρῶ ὅτι δυσκόλως θὰ εἶχες τι ν' ἀντιτάξῃς, ἢ ἐν συνειδήσει νὰ ἐπιφέρῃς κάμμιν ἀντίρρησην κατὰ τοσοῦτον εἰλικρι- νοῦς τίτλου! ·· Διότι μήπως δὲν ὑπάρχου- σιν καὶ ἱστορικὰ ποίηματα; μήπως δὲν ἔχει κῦρος, ὡς εἶδος ποιητικῶν, καὶ τὸ καλούμε- νον ἱστορικὸν τῆς ποιήσεως εἶδος; Ὡστε, εἴτ' ἐκουσίως καὶ ἐν γνώσει, εἴτ' ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀκουσίως, κἄπως ἐφάνης ἐν τούτῳ πα- ραβάτης τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ σοφωτάτου ἐκείνου δελφικοῦ παραγγέλλματος, τοῦ ἀγνώθι- σαυτὸν», κύριε Ροῦδῃ ἂν καὶ ἡ παράβασις αὐτῆ ἔχει τι ὀπωσδήποτε τὸ καλὸν καὶ εὐ- τυχεὲς διὰ σέ, καθότι, εἰ μὲν ἐκουσία, με- τριοφροσύνην μαρτυρεῖ, εἰ δ' ἀκουσίως, πάλιν ἀφελεῖ τινα καὶ ἀξιάγαστον αὐτάγνοϊαν ἐλέγχει.

Ἄλλ' ἂν κατὰ μέρος ἀφῶμεν τὰ καθόλου ποιητικὰ στοιχεῖα, τὰ φύσει εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας κοινὰ, καὶ ἐξετάσωμεν πρὸς στιγ- μὴν ἂν, ὅ,τι καὶ εἰδικῶς καλεῖται ποίησις ἢ ἀξιοῖ νὰ φέρῃ κυρίως τὸν τίτλον αὐτὸν, ὑπαρξῆν ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἑλλάδι ἢ δὲν ὑ- πάρχη, τότε πάλιν ὀφείλομεν ν' ἀπαντή- σωμεν, καὶ μεθ' ὅλας βεβαίως τὰς ἐνστά- σεις, ποτνιασεῖς καὶ διαμαρτυρήσεις τοῦ κ. Ροῦδου περὶ τοῦ ἐναντίου, τοῦλάχιστον

κατὰ τὴν εἰλικρινῆ ἡμῶν πεποίθησιν, κα- ταφατικῶς.

Ναι, ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι ὑπάρχει ποίησις, καὶ μάλιστα λυρική, Δὲν εἶναι βεβαίως ἡ ποίησις αὕτη τελεία· ἐμπεριέχει, καὶ εἰς τοῦτο συμφωνοῦμεν πληρέστατα μετὰ τοῦ κ. Ροῦδου, ὡς καὶ μεθ' ὀποιοῦδήποτε ἄλ- λου παρόμοια φρονούντος αὐστηροῦ ἐπικρι- τοῦ, πολλὰ, πλείστα ὅσα τὰ ἐλλιπῆ καὶ ψε- κτά: πολλὴν ἰλὴν καὶ κόνιν καὶ ὀλίγα ψήγματα χρυσοῦ καὶ, φυσικῶ τῶ λόγῳ ἔτι σπανιωτέρους μαργαρίτας καὶ ἀδάμαντας· ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀπαντῶνται ὀπωσδήποτε καὶ τοιαῦτα πολύτιμα κειμήλια εἰς αὐτήν. Τῆς νεοελληνικῆς λύρας οὐκ ὀλίγαι, δυστυ- χῶς, ἠκούσθησαν καὶ ἀκούονται αἱ παρα- κρούσεις καὶ παραφωνίαι, αἱ ἄμουσοι καὶ παράχορδοι καὶ κακόζηλοι φθογγαί, ἀλλὰ καὶ μέλη λίαν ἐναρμόνια καὶ φθόγγοι γλυ- κεῖς καὶ μελωδικαὶ ἔντεχνοι κρούσεις, καὶ στόνοι τρυφεροὶ, περιπαθεῖς, συγκινητικοί, δὲν φαίνονται σπανίζοντες καθ' ὑπερβολὴν, καὶ ἤκιστα λείποντες ἐξ ὀλοκλήρου. Καὶ ἔπειτα, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, πρὸ πάντων, δὲν πρέπει, νομίζω, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ λη- σμωνώμεν ποῖον στάδιον τῆς ὑπάρξεώς της διατρέχει, ποῖαν περίοδον, ποῖαν ἐποχὴν διέρχεται ἡ πολυπαθὴς καὶ ἀρτιγέννητος πτρίς ἡμῶν: Ἡ παρούσα τῆς Ἑλλάδος ἡμῶν κατάστασις εἶναι μεταβατικὴ, παρο- δική, οὐχὶ ἐδραία καὶ σταθερὰ καὶ συμπα- γῆς εἰσέτι, οὐχὶ παραμόνιμος. Ἡ Ἑλλάς δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη τὴν μεγάλην ἐπι- χείρησίν της, δὲν ἀπεπεράτωσεν ἔτι τὸν ἱερὸν ἀγῶνά της· ἀνακωχὴν μόνον ἔκαμε καὶ ἔχει, οὐχὶ παῦσιν αὐτοῦ. Ἡ πατρίς, ἡ πανελληνίως ἡμῶν πατρίς, χεῖμάζετ' ἔτι ἐθνικῶς καὶ πολιτικῶς, δὲν ἐπανῆλθεν ἔτι ὀριστικῶς τὸ ἔαρ εἰς αὐτήν· ···· καὶ δὲν θὰ σὰς διέφυγε, πιστεύω, τὴν προσοχὴν: ὅτι καὶ κατὰ τινὰς χειμερινὰς ἡμέρας, ἠπιωτέ-

ρας και γλυκυτέρας τῶν λοιπῶν, ψάλλουσιν ἐνίοτε εὐστρόφως, ἠδέως και περιπαθῶς λαρυγγίζουσιν, ῥωδικὰ πτηνά· ἀλλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ἀκόμη τὰ πτηνὰ τοῦ ἔαρος, δὲν εἶναι ἀηδόνες, οὐδὲ τὰ ἄσματά των ἄσματα τῆς ἀνοιξέως. Εἶναι μόνις και μόνον ἀμυδρά τινα, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ καλοῦ καιροῦ προμηνύματα και προαναμνήσεις ἀπλῶς ἔαρινα! ἀλλ' οὐχ ἦττον εἶναι τερπνά και τ' ἀφελῆ αὐτὰ προανακρούσματα και ὑπομνήματα: Καὶ τίς ποτε ἠδύνετο δικαίως νὰ διίσχυρισθῆ, ὅτι στεροῦνται ποιήσεως; . . .

Τοιοῦτοι, φίλοι μου και τῆς νῦν Ἑλλάδος οἱ ποιηταί, τοιαῦτα και τὰ ἄσματά των, και δι' ἀναλόγου μέτρου δέον νὰ μετρῶνται: — Ὅδοιπόροι ἐν ἔρα θέρους και καυμάτων κυνικῶν, μικρὰν καθ' ὁδὸν και μετὰ κόπον πολὺν και κάματον εὐρόντες ὄασιν, ὀλίγην σκιάν, ὀλίγον ὕδωρ πηγῆς μορμύρου δροσερὸν, κάθηνται, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἵνα ἀναπαυθῶσιν ὀλίγας στιγμάς, λούονται, ἀναψύχονται, δροσιζοῦσι τὴν δίψαν των, ὑποτονθορίζουσι κἀνὲν εὐθυμον μελωδῆμα, ψάλλουσι κἀνὲν ἄσμα καλὸν, και, ἀναλαβόντες τὰς δυνάμεις των, ἐξακολουθοῦσι τὸν δρόμον, ἐπαναλαμβάνουσι μέχρις οὗ φθάσωσι τὸ προωρισμένον τέρμα, τὴν μακρὰ και ἐπίπονον ὁδοιπορίαν των! Οὕτω, ναί, οὕτω και οἱ νέοι Ἑλληνας κεκμηκότες ἐκ τῆς θεομῆς ἡμῶν ἐπαναστατικῆς κινήσεως, ἐκ τῆς πολυμόχθου και πολυδύνου ἐλείνης σταδιοδρομίας, ἐκαθήσαμεν ν' ἀναπαυθῶμεν, νὰ ἐξαποστάσωμεν ὀλίγον και ἀναλάβωμεν παρὰ δρόσον και ὑπὸ σκιάν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σταδίου ἀναψυχόμεθα λοιπὸν, ἀναζωογονούμεθα, τραγθοῦμεν τῆς ἀναμνήσεως και τῆς ἐλπίδος τὸ γλυκύπικρον μελωδῆμα, τὸ μελαγχολικὸν ἀλλ' ἐν ταύτῳ πάντοτε και παραμυθητικὸν αὐτὸ τραγῳδίου, και ἐτοιμαζόμεθα πάλιν νὰ δρμήσωμεν πρὸς τὸ φαινὸν τέρμα τοῦ ἀκωνθωδεστάτου

ἡμῶν σταδίου! . . . Καὶ εἶναι δίκαιον λοιπὸν, εἶναι ὀρθὸν και πρέπον, τούτου οὕτως ἔχοντος, νὰ λάβῃ τις ἀνὰ χεῖρας τοὺς κανόνας τῆς Αἰσθητικῆς και Κριτικῆς τοῦ Σλεγέλου και Σχελιγγίου, τοῦ Φιχθίου και Ῥιχτέρου, τοῦ Ἐγέλου και Δεβέκου και τῶν περὶ αὐτοὺς, αἰῶνων ὄλων γενεᾶς και αἰῶνων ὄλων καλλιτεχνικῶς προόδους ὑπ' ὄψιν λαβόντων και μελετησάντων κατὰ τὴν σύνταξιν των, ἵνα μετρήσῃ πρὸς αὐτοὺς τῶν ἐθνικῶς ἀκόμη ἀσυντάκτων και ἀτακτοποιήτων νέων Ἑλλήνων τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφελῆ ποιητικὰ προϊόντα; — Ἀλλὰ και μολαταῦτα, κύριε Ῥοῦδης, ἰδοῦ: δὲν φοβούμεθα δὲν τρομάζομεν τὴν πάνοπλον ταύτην Αἰσθητικὴν, ἣν ὡς φόβητρον μᾶς προτείνεις· μάτην ἐπισείεις φοβεράν τὴν λοφιὰν τῆς περικεφαλαίας της! Ἄς νεύῃ καθύπερθεν ὅσον θέλῃ ὁ λόφος τῆς κορυθοκόλου Κριτικῆς σου, τῆς νέας ταύτης Ἀθηνᾶς, τῆς ἐτοιμοπολέμου ἐκ τῆς κεφαλῆς, ὡς φαίνεται (πῶς γὰρ οὐ; . . .) νέου Διὸς ἐκπηδησάσης, ἀν και χωρὶς βεβαίως νὰ εὐρεθῆ κἀνεὶς νέος Ἡφαιστος ἵνα τὴν σχίσῃ ἐπὶ τούτῳ! Δὲν μᾶς τρομάζουσι παντάπασιν αἱ ἀπειλαὶ και ἐπιδείξεις τῆς Κριτικῆς και Αἰσθητικῆς σου! Ἄλλως τε ἐλησμόνησας, φίλε, ὅτι κανόνες αἰσθητικοὶ και κριτικοὶ οὐδέποτε, οὐδαμοῦ, οὐδαμῶς προηγήθησαν ἢ προηγούνται τῆς γνησίας ποιητικῆς ἢ καλλιτεχνικῆς ἐμπνεύσεως και δημιουργίας, ἀλλ' ἀνέκαθεν ἐξήχθησαν μάλιστα και ἐξάγονται, συνηρμολογήθησαν και συναρμολογούνται ἐξ ἀφορμῆς τούτων; Ἐλησμόνησας, ὅτι ἡ ποίησις προὑπῆρξε τῆς Αἰσθητικῆς και Κριτικῆς, οὐδ' ἐγεννήθη ποτὲ κυρίως κατόπιν αὐτῆς και δι' αὐτῆς και ἐξ αὐτῆς ἡ πρωτότυπος ἐκείνη και πρωτογενὴς θυγάτηρ τοῦ αἰσθήματος και τῆς φαντασίας; Ἐλησμόνησας ὅτι προηγήθη ὁ Ὅμηρος τοῦ Ἀ-

ριστοτέλους, και οὐχὶ ὁ Ἀριστοτέλης τοῦ Ὁμήρου.

Ἄλλ' αἱ πολυειδῶς στενόχωροι περιστάσεις τῆς νέας Ἑλλάδος, ἡ ἐθνικὴ πτωχεία, ἡ ἔλλειψις εὐμαρείας και εὐημερίας κοινωνικῆς και, καθόλου εἰπεῖν, ἡ ἔλλειψις ἐπαρκoῦς πνευματικῆς ἀναπτύξεως και ἀτμοσφαιρας πρὸς ποίησιν προπαρασκευαστικῆς ἰδοῦ, λέγει ὁ κ. Ῥοῦδης, τὰ αἷτια, δι' ἅπερ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῆ, και οὐδ' ὑπάρχει ἐσπόμενος ποίησις τώρα παρ' ἡμῖν. Τῷ ἀποκρίνομαι: Καθὼς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ πνέῃ και ζῆ και συντηρῆται εἰς πάσας τὰς ζῶνας και εἰς πάντα τὰ κλίματα τῆς οἰκουμένης και μᾶλλον ἢ ἦττον, ἐν παντοίαις περιστάσεσιν εὐρισκόμενος, οὕτω δύναται πανταχοῦ και νὰ ἐμπνέηται και ἐργάζεται κατὰ τὸ μᾶλλον και ἦττον ὡς καλλιτέχνης και ποιητῆς, ὑπὸ τὴν ἐπικράτησιν παντοίων περιστάσεων και σχέσεων και καταστάσεων κοινωνικῶν, ἀν και ἄλλως ὁμολογῶ ὅτι πᾶσαι δὲν εἶναι ἐξίσου προσφευεὶς και κατάλληλοι πρὸς τὴν δέουσαν και πλήρη ἀνάπτυξιν πάσης ποιητικῆς εὐφυΐας, εἰς τὴν καλλιέργειαν και προαγωγὴν και ἐπίδοσιν παντὸς ἀνεξαιρέτως σπέρματος, παντὸς πυρῆνος καλλιτεχνικοῦ, και ὅτι, κατὰ συνέπειαν ἴσως, ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ ἀνθρώπινα και ὁ μέγας ἐκεῖνος Ὅμηρος πολὺ δυσκόλως θὰ ἀνεδεικνύετο τοιοῦτος, ἐπαίτης ὢν, και αὐτὸς ὁ Βύρων: Βύρων, ἀν ἦτο μικρογέννητος και πτωχός.

Και ὅμως οὐχ ἦττον πάλιν εἰρήσθω, διότι δίκαιον εἶναι νὰ ῥηθῆ και μὴ λησμονηθῆ, ὅτι οἱ μικροὶ και πτωχοὶ, οἱ πολυειδῶς ἐστενοχωρημένοι και κατατεθλιμμένοι, οἱ παλυπαθεὶς και ὑπὸ ποιητικῆς ἀτμοσφαιρας οὐδόλως, ὡς ὁ κ. Ῥοῦδης διατείνεται, περιβαλλόμενοι, μηδαμῶς, ὑπὸ ζεφυρίτιδος ποιητικῆς αὔρας περιπενόμενοι, νέοι Ἑλληνας και γλώσσαν οὐκ ὀλίγον

γλαφυράν και εὐρυθμον και κομψήν, ἱκανὴν πρὸς ἐκφρασιν διαφόρων ἐπιστημονικῶν γνώσεων, οὐχὶ μόνον τῶν ἄλλων σημερινῶν τῆς κοινωνίας ἀναγκῶν, ἐπλασαν ἤδη ἀπὸ τοῦ αἰοιδίμου Κοραῆ, και ἐφεξῆς ὁσημέραι συστηματικώτερον διαμορφοῦσι και τελειοποιοῦσι, και εἶδη τινὰ τῆς ὠραίας καλουμένης φιλολογίας ἤρχισαν εὐδοκίμως καλλιεργούντες, και εἰδικώτερον μάλιστα τὴν λυρικὴν ποίησιν οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς ἀναπτύσσοντες. Καὶ τούτο τὸ τελευταῖον, πρὸ πάντων, εἶναι, φρονῶ, τοσοῦτον ἀληθές και ἀναντίρρητον, ὥστε μὰ τὴν ἀλήθειαν ἀλλοίμονον! ἐπρεπε νὰ λέγωμεν, και τὴν μοναδικὴν ἡμῶν πνευματικὴν στέρωσιν και ἀθλιότητα και κακομοιρίαν ἐξ ὅλης ψυχῆς νὰ ταλανίζωμεν, και ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς ἀπογόνους τῆς Σαπφοῦς και τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σιμωνίδου και τοῦ Ἀνακρέοντος νὰ ἐλεεινολογῶμεν, ἀν ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα, και ἀν τὰ τρία ἢ τέσσαρα ἐκεῖνα δίστιχα ἢ τετράστιχα (αὐτόχημα δύστιχα; . . .), ὢν περ ἡ φοβερά κριτικὴ κοπίς—οὐχὶ βεβαίως ἀπλῆ γραφίς—τοῦ κ. Ῥοῦδου ἐν τῇ βαθυτάτῃ συγκταβάσει και μεγίστῃ ἐπιεικείᾳ και εὐμενείᾳ αὐτῆς ἠδύοκησε νὰ φεισθῆ (εὐδοκοῦσα, — ὦ! τοῦ θαύματος!—και τοὺς ὑφ' ὧν ἐστιχοιουργήθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν ποιητῶν μόνους σχεδὸν ἐκ τῶν νέων Ἑλλήνων ν' ἀναγράψῃ! . . .) ἀν αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀξιόλογα ποιητικὰ δείγματα, και αὐτὰ και μόνον, ἢ και τὰ παραπλήσια, τοῦ πνεύματος τῆς νέας Ἑλλάδος, και αὐτοὶ και μόνοι, οἱ οὗς ἠξίωσεν ὡς ποιητὰς της ὁ κ. Ῥοῦδης ν' ἀναφέρῃ, οἱ ἀληθεῖς ποιηταὶ αὐτῆς! Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀληθὲς οἱ τοιοῦτοι παραπολλοὶ, ἢ και ἀπλῶς πολλοὶ οἱ καθ' αὐτὸ παρ' ἡμῖν ποιηταί, οἱ ἐκ τῆς περισείας, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἐμφύτων εἰς πάντας τοὺς Ἑλληνας ποιητικῶν στοιχείων εἰς αὐτόχημα εἰδικoῦς ποιητὰς ἀναπτυχθέν-

τες και διαμορφωθέντες, αλλά πάλιν οὐχί, μὰ τὸν Θεόν, καὶ τόσοσ ὀλίγοι, ὅσον ὁ κ. Ροῖδης, οὐκ οἶδ' ὅπως ἀπετόλμησε νὰ δι-
σχυρισθῇ!

α' Αλλά πῶς θέλετε νὰ ὑπάρχη ποιήσεις ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἑλλάδι,» λέγει πάλιν ὁ κ. Ροῖδης, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχη δι' αὐτὴν ἀ-
κόμη ἡ τοῦ ἀνεπτυγμένους τῆς ἐσπερίας λαοὺς ἀφ' ἱκανοῦ ἤδη νεομομένη ψυχικὴ ἐ-
κείνη νόσος, ἡ δίψα ἰδανικοῦ, ἡ πείνα Θεοῦ, ὡς τὴν ὀνομάζει; — Καὶ πάλιν, φί-
λε κύριε, τῷ ἀπαντῶ, ἐὰν κατὰ μέρος ἀφή-
σωμεν ἢ παραβλέψωμεν ἐπὶ στιγμὴν πρὸς
χάριν σου, ὅτι τὸ ἰδανικὸν τῆς νῦν Ἑλλά-
δος, ἐχούσης ὡς ἔχει, καὶ παντὸς ἐπομένως
γενήσιου Ἑλλήνος, συνεπῶς δὲ καὶ παντὸς
ἀληθοῦς Ἑλλήνος ποιητοῦ, ἐν κυρίως εἶναι
καὶ θὰ ᾔηναι: Ἡ τῶν πανελλήνων ἐνότης
καὶ ἡ ἀξιοπρεπὴς ἐθνικὴ αὐτῶν ἀποκατά-
στασις, τὸ γνωστὸν καὶ πολυθρύλλητον ἐ-
κείνο περὶ ἀνιδρύσεως τῆς ἀνατολικῆς βυ-
ζαντινῆς αυτοκρατορίας πανελλήνιον ὄνειρον,
ἂν, λέγω, λησμήσωμεν τὸ διηνεκῶς ὑμνού-
μενον καὶ ὑμνηθὲν, μετὰ διαπύρου πόθου
καὶ περιπαθείας καὶ παραπόνου ὑπὸ παντὸς
σχεδὸν νέου Ἑλλήνος ἀοιδοῦ ψαλὲν καὶ
ψαλλόμενον τοῦτο ἐθνικὸν ἰδεῶδες, οὐπερ
τὴν κατὰ φθασιν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει
ἡ ψυχὴ, πάσαις δυνάμεσι δὲν ἔπαυσεν οὔτε
παύει ὄνειροπολοῦσα κ' ἐπιδιώκουσα¹ θέλο-
μεν καὶ αὐθις, ἐξετάζοντες ἐν συντόνῳ προ-
σοχῇ καὶ ἀμεροληψίᾳ τὴν νεοελληνικὴν ποι-
ησιν, ἀφεύκτως ἀνευρεῖ, ὅτι καὶ τὸ ἐκ τῆς
ψυχικῆς νόσου ἡ δίψης ἡ πείνης Θεοῦ προ-
κύψαν καὶ τοὺς εὐρωπαίους ποιητὰς ἐμ-
πνέον νέον σου αὐτὸ καὶ καθ' αὐτὸ ἀνέφικτον
ἰδανικὸν ἤδη καὶ εἰς τινὰς τῶν ἡμετέρων
ἐκλεκτῶν ποιητῶν ἐνέπνευσε κ' ἐμπνέει —
ἐνίοτε μάλιστα — οὐχὶ βεβαίως τ' ἀσθενέ-
στατα οὔτε τὰ χεῖριστα τῶν ποιημάτων
των οὗτ' ἐν γένει τ' ἀσημαντότατα προϊόν-

τα τῆς νεοελληνικῆς καλῆς φιλολογίας. Καὶ
ἐνταῦθα οὔτε τοῦ Ι. Ρίζου οὔτε τῶν ἀδελ-
φῶν Σούτσων οὔτε τοῦ Ἀλεξ. Ρ. Ραγκαβῆ
οὔτε τοῦ Ζαλοκώστα καὶ Ὀρφανίδου οὔτε
τοῦ Ι. Καρασούτσα οὔτε τοῦ Δ. Βερναρδάκη
οὔτε τοῦ Δ. Παπαρρηγοπούλου οὔτε τοῦ
Σπ. Βασιλειάδου, δικαιούμεθα νὰ ὀλιγορή-
σωμεν, οὔτε ἄλλων τινῶν, ποιητῶν, δηλα-
δῆ, πάντων, ὧν διάφορα ἔργα καὶ ὑπὸ τῶν
εὐρωπαϊῶν εὐαρέστως ἀνεγνώσθησαν καὶ ἀ-
ναγινώσκονται καὶ προθύμως μετεφράσθη-
σαν καὶ μεταφράζονται, ἰδιαιτέρας μνείας
καὶ πολλῆς ἐκτιμήσεως καὶ εἰλικρινῶν ἐπαί-
νων ἀξιοῦμενα. Ἄλλ' ἴσως ἀπορήσητε, κύ-
ριοι, ἀκούοντες, ὅτι ὁ τοσοῦτον ἐξευρωπαϊ-
σμένος κ. Ροῖδης τινὰς τῶν ὑπὸ τῶν φίλων
εὐρωπαϊῶν, — καὶ εὐρωπαϊῶν οὐχὶ κοινῶν,
ἀλλὰ λίαν εὐμούσων μάλιστα καὶ λογίων —
μεγάλως ἐκτιμηθέντας καὶ ἐπαίνων ἀξιο-
θέντας ἡμετέρους λυρικοὺς ποιητὰς¹ ἐντε-
λῶς, ἐντελέστατα, καὶ μέχρις αὐτοῦ ἔτι τοῦ
ὀνόματος, ἀγνοεῖ, ἢ — τοῦθ' ὅπερ χεῖριστον
— φαίνεται ἀγνοῶν!..

Ἐν τούτοις, φρονῶν, ὅτι ἀρκετὰ, εἰμὴ καὶ
πολλὰ ἤδη, εἶπα πρὸς ἀντίκρουσιν καὶ ἀ-
ναίρεσιν τῆς παραδοξολόγου γνώμης τοῦ κ.
Ροῖδου, ἐν ἔτι ἐπιλέγω, ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ
κ. Ροῖδης ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ ἀναφέ-
ρει, χωρὶς κἀν νὰ ὑποπτεύσῃ πόσον εἰς αὐ-
τὸν τὸν ἴδιον ἄριστα δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ
καὶ τοῦτο εἶναι, ὅτι ἀρχαῖός τις φιλόσοφος
εἰς τὸν ἐπιμόνως ἀρνούμενον ἐν τῇ πρὸς
αὐτὸν συζητήσῃ τὴν κίνησιν τὴν μόνην
ἠρκέσθη νὰ δώτῃ περὶ τῆς ὑπάρξεώς της
ἀπόδειξιν: εὐθὺς ἐγερθεὶς ἐνώπιόν του νὰ
κινήθῃ!.. Οὕτω λοιπὸν θαρρῶ κ' ἐγὼ, ὅτι
εἰς ἀποστόμωσιν τοῦ κ. Ροῖδου τὸ συντελε-
στικώτατον εἶναι ν' ἀναφέρῃ τις αὐτολεξεῖ

¹ Οἷον Καρασούτσαν, Τανταλίδην καὶ ἄλλους
ἐκ τῶν νεωτέρων.

ποιήσεις τῶν νέων ἡμῶν ποιητῶν, καὶ τοῦτο
δὴ καὶ νὰ κάμω προτίθεται, μήτε τοὺς
κλασικοὺς μήτε τοὺς ῥομαντικοὺς κανόνας
μήτε τὴν αἰσθητικὴν καὶ κριτικὴν των ὡς
μέτρον ἐκτιμήσεως προτείνων ἢ ἐπικαλού-
μενος, ἀλλ' αὐτὴν καὶ μόνην τὴν φιλοκα-
λίαν καὶ εὐμουσίαν καὶ εὐαισθησίαν παντὸς
ἀληθῶς εὐαίσθητου καὶ εὐμούσου καὶ φι-
λοκάλου.

—
ΣΗΜ. Εἰς ἐπόμενον — δεῦτερον μέρος —

ΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ.

Ἡ φυλὴ δὲν εἶναι μία τῶν πτηνῶν τῶν ἡδυφώνων.
Οὔτε ποιητῶν ἐν γένος εἰς τὴν γῆν ὑπάρχει μόνον:

Ἀπ' αὐτοὺς μακρὰν τῆς τύχης πένουν οἱ βαρεῖς χειμῶνες.
Ἡ ζωὴ των ἔαρ εἶναι, ἔαρ ἐν παντοτεινόν,
Ἄπου τὸ ἡδύ των μέλος κελαδοῦσιν ἀηδόνες
Ἐπὶ ἄθριον καὶ πλήρη ἀμβροσίας οὐρανόν.

Τῆς ψυχῆς ἐκείνων πάλιν Ἄδης ἀφεγγῆς τὰ βῆθη:
Ἡ καρδία των ἐτέθη ἐπὶ ἄκμονος δεινῶν,
Ἄπου, Κύκλωπες ἀκμήτες, τὴν σφυρηλατοῦν τὰ πάθη,
Κ' εἰς βῆρὺν τὴν μεταβάλλουν καὶ βροντώδη κεραυνόν.

Ἀναπαύεται ὁ φίλος τῶν ἐρώτων Ἀνακρέων
Ἐπὶ τοῦ καλοῦ Βαθύλλου τὴν ἐρωτικὴν σκιάν,
Κ' εἰς ἀτμοὺς γλυκείας μέθης τὰς μερίμνας ἀποπνέων,
Ψάλλει τὸ ποτὸν τῆς Κύπρου καὶ τῆς Κύπρου τὴν θεάν.

Πλὴν τὸν Βύρωνα σπαράττει ἡ ἀκοίμητος ὀδύνη
Κόλασιν παντοῦ εὐρίσκει, κ' εἰς τὰ χεῖλη τῆς τρυφῆς
Εἰς τὰ χεῖλη του πικρίαν πᾶσα ἡδονὴ ἀφήνει,
Κ' εἰς τὸν κόσμον ὄλον βλέπει θέατρον καταστροφῆς.

Ἦ Θεεῖ! δὲν ὁμοιάζουν οὗτοι τοὺς θνητοὺς τοὺς ἄλλους:
Μὴ δαιμόνων ᾔηναι γένος καὶ αὐτοὶ ἀποστατῶν;
Μὴ ἐπλάσθησαν δι' ἄλλους κόσμους ὑπερτέρου κάλλους,
Καὶ ἐτέθησαν κατόπιν κατὰ λάθος εἰς αὐτόν;

Ἄγνωστοι συνήθως ζῶσι καὶ θαυμάζονται θανόντες.
Τῶν ἀκτίων των ὁ κόσμος τοὺς ἀποστερεῖ αὐτός:
Εἶναι ὡς λαμπροὶ ἀστέρες, οἵτινες εἰς γῆν πεσόντες,
Ἀποβάλλουσι τὴν λάμψιν τοῦ προτέρου των φωτός!

ΕΚ ΤΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΔΙΑΣΗΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

του ἐν Δεσφία τῆς πρωσικῆς Σαξωνίας
Παραπιστημίου κυρίου

T. ZILLER

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐπειδὴ ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς χώραις ἐλάχιστα περὶ παιδαγωγικῶν ζητημάτων καὶ λέγονται καὶ γράφονται, ἐθεώρησα οὐχὶ ἀσκοπον νὰ δημοσιεύω κατ' ἐκλογὴν τὰ μᾶλλον πρὸς τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας χρήσιμα ἐκ τῆς ἐπ' σχάτων ἐκδοθείσης Παιδαγωγικῆς τοῦ διασημοῦ καθηγητοῦ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ φιλοσοφίας κ. T. Ziller καὶ ἐμοῦ διδασκάλου, ἵνα τὴν ἀσύγγνωστον ταύτην διαρρηξῶ σιγῇ. Εὐκταῖον δ' εἶναι ἕτεροῖ τῶν παρ' ἡμῖν πολλῶ ἐμοῦ κρείσσονες ν' ἀφιερῶσιν ὥρας τινὰς τῆς ἀνέσεως αὐτῶν πρὸς τοιαύτην ἐργασίαν, ἧς τὴν ἀνάγκην καθιστᾷ ἔτι μᾶλλον ἐπαισθητὴν ἢ ἔλλειψις παιδαγωγικοῦ τινος συλλόγου καὶ περιοδικοῦ, δι' ὧν θάττον ἤθελον μετοχετεῦσθαι ὑγιεῖς παιδαγωγικαὶ γνώσεις ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν. Ταχέως δ' ἤθελεν ἴσως ἀποσβηθῆ ἡ ἀγονος καὶ μηχανικὴ τοῦ Λαγγάστρου μέθοδος, ἧτις τοσαῦτα ἔτη λυμáινεται τὴν πολυτλήμονα ἡμῶν πατρίδα. Εὐχομαι δ' ἐν βραχεῖ νὰ ἴδω κοσμουμένην τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος καὶ ὑπὸ παιδαγωγικοῦ τινος συλλόγου μετὰ περιοδικοῦ πρὸς ἐπ' ἀνθρώπων πλείστων τῶν κακῶς ἐν τῇ παρ' ἡμῖν δημοτικῇ παιδείᾳ ἐχόντων!

Α'

Ἐμπειρικὴ τῆς ἀγωγῆς ἐννοία.

Περὶ τῆς ἐμπειρικῆς τῆς ἀγωγῆς ἐννοίας δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν, ὡς αἱ θεμε-

λιώδεις τῆς φιλοσοφίας ἐπιστήμαι, ἢ ἠθικὴ δηλονότι ἢ ἐν εὐρυτέρᾳ σημασίᾳ, ἢ Διαισθητικὴ καὶ ἢ Μεταφυσικὴ περὶ πορισμάτων τῆς πείρας γνωματεύουσιν. Ἐν αὐταῖς ταῦτα τὰ ἀμεσά εἰσιν ἀφετηρία σημεία τῆς ἐρευνῆς, οὐδεμιᾶς περαιτέρω δεόμενα θεμελιώσεως. Ἐν τοιαύτῃ ὁμως σημασίᾳ πείρα ἐν τινι παραγωγῇ ἐπιστήμη, οἷα ἡ Παιδαγωγικὴ, δὲν ἀπαντᾷ. Ἄλλ' ἐκείνης τῆς γνώσεως, ἧτις ἐπιστημονικῶς θεμελιούται, παραστάσεις τινὲς καὶ ἐν τῇ δημῳδαί ἀπαντῶσι κύκλῳ. Δυνατὸν δ' αὐτὰ βεβαίως νὰ ᾖνε συμπεπλεγμένοι μετ' ἐσφαλμένων παραστάσεων, αἵτινες εὐκόλως τὴν ἀμβολίαν προκαλοῦσιν, ἧς ἡ διὰ τῆς πείρας ἐξέλεγχξις ἀποβαίνει ἀνέφικτος. Αὐτὰ δὲ αἱ παραστάσεις ἔχουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀξίαν, ἣν ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστήμη δέον πρῶτον νὰ ὀρίσῃ. Ἡ δὲ δημῳδῆς γνώσις ἐκτείνεται ἐν εὐρεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κύκλῳ. Διότι ἕκαστος ἡμῶν ἀντικείμενον ὑπῆρξεν πρακτικῆς ἀγωγῆς, ὀρθῶς ἢ πλημμελῶς παιδαγωγηθείς. Καθ' ἐκάστην δὲ πρὸ ἡμῶν ὀρώμεν παῖδας παιδαγωγούμενους καὶ ἴσως καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐπειράθημεν τῆς ἀγωγῆς. Ἐκαστος ἐπομένως ἔχει περὶ ἀγωγῆς κύκλον τινὰ γνώσεων πείρας, ἧτις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῆς καὶ ἀλάνθαστος, ὡς αἱ τῶν θεμελιωδῶν ἐπιστημῶν. Ἐχουσιν ἐν τούτοις αὐτὰ διὰ παραγωγῆς ἐπιστήμας ἀξίαν, ταύτας νὰ κκατατάξωσι καὶ ἐκ τούτων οἷον ἐξ ἀφετηρίας εἰς περαιτέρω ἐξακριβῶσιν νὰ προβῶσιν. Θέλομεν δὲ παρακατιόντες πρῶτον τοὺς χαρακτῆρας ἢ τὰ γνωρίσματα τῆς ἐννοίας τῆς ἀγωγῆς ἐπιζητήσῃ, ἅτινα ἐν τῷ δημῳδαί κύκλῳ ἀπαντῶσιν.

Περὶ χαρακτήρων ἢ γνωρισμάτων.

Ὁ πρῶτος χαρακτῆρ ἐστὶν ὁ ἐξῆς· ἡ ἀγωγή ἐφαρμόζεται μόνον ἐφ' ἐνὸς εἶδους

ὄντων. Καθαρώτερον δὲ τοῦτο καταφαίνεται καὶ κατανοεῖται, ἐάν τις διανοηθῇ ὅτι ὁ παιδαγωγὸς εἶναι ταυτοχρόνως καὶ διδάσκαλος, μωρφωτῆς δηλ. τῆς ψυχῆς. Δὲν δύναται τις ἐπομένως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι φυτὰ καὶ ἄλογα ζῶα παιδαγωγοῦνται. Ἐξεῖς τινὲς βεβαίως ἀπαντῶσι καὶ παρ' αὐτοῖς· κυρίως ὁμως τὰ ἄλογα ζῶα τιθασσεύονται, ὥστε ν' ἀποβαίνωσιν ὡς μάλιστα χρήσιμα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τοιαύτη δὲ ἐπ' αὐτῶν ἐπενόεργεια οὐδόλως δύναται ὡς παιδαγωγικὴ νὰ χαρακτηρισθῇ. Ἡ ἀγωγή τὸν ἀνθρώπον ἔχει ἀντικείμενον ἐνεργείας, διότι μόνον αὐτῷ δύναται διδασκαλία καὶ ἠθικὴ μόρφωσις νὰ παρέχῃται, ὡς περὶ τοῦτου ἐπιβεβαίωσι ἡμᾶς ἡ πείρα. Διὰ τὸ ὁμως τὴν ἀγωγήν μόνον διὰ τὸν ἀνθρώπον ν' ἀποδεχθῶμεν δὲν γίνεται ἀμέσως ἐκ τῆς πείρας φανερόν· καὶ ἕτερας ἔτι δυσχερείας παρισταμένης, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ δέον νὰ μορφῶνται ἐξεῖς τινὲς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις ζώοις. Ἐρωτώμεθα δὲ, ἐάν τὰς ἐξεῖς ταύτας δέον νὰ χαρακτηρίσωμεν, ὡς τὰς τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων. Ἐπὶ τῆς πείρας ἐπεριεόμενοι δὲν τολμοῦμεν νὰ ἐξενέγκωμεν ὀρισμένην τινὰ περὶ αὐτοῦ γνώμην. Μένει ἐπομένως τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν τῇ πείρᾳ ἄλυτον.

Τοῦναντίον δὲ ἡ πείρα παρέχει ἡμῖν δευτέρον γνώρισμα ἀσφαλές, τὸ ἐξῆς· ὅτι ἡ κυρίως ἀγωγή δὲν διήκει δι' ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἀλλὰ περιορίζεται ἢ ἐνέργεια καὶ ἢ ἐπιρροή αὐτῆς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ὅθεν οὐχὶ ἐνήλικες, ἀλλὰ παῖδες εἰσὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐνεργείας τῆς ἀγωγῆς· διότι οἱ ἐνήλικες αὐτοπαιδαγωγοῦνται. Ἡ δὲ πείρα βεβαίως ἡμᾶς περὶ τοῦτου ἀνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ. Ἐάν ὁμως καὶ ἐνταῦθα ὁ περιορισμὸς οὗτος δέον νὰ θεωρηθῇ ἔλλογος, δὲν καθίσταται δι'

αὐτῆς φανερόν. Ὑποτιθεμένου δὲ τοῦτου ἐλλόγου, ἀναίρειται ἡ δόξα, ὅτι πολιτεία καὶ λαοὶ δύνανται νὰ παιδαγωγῶνται· διότι αὐτὰ ἐξ ἐνήλικων συντελοῦνται. Περὶ ἀγωγῆς πολιτείας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος μέχρι σήμερον πολλὰ καὶ σπουδαῖα ἐξηνέχθησαν παρὰ πλείστων λογῶδων.

Διδάσκει δὲ πρὸς τοῦτοις ἡμᾶς ἡ πείρα καὶ τρίτον γνώρισμα τῆς ἐννοίας τῆς ἀγωγῆς, τὸ ἐξῆς· ἐν τινι σχέσει δέον νὰ διατελῇ ὁ παιδαγωγούμενος πρὸς τὸν παιδαγωγόν. Βεβαίως ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ μὴ ἀφήσῃ τὸν παιδαγωγούμενον νὰ πολιτεῦται κατὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ὀρέξεις. Διότι τοῦτο ὄντως δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀγωγή. Ὅφειλε δὲ τοῦναντίον νὰ μεριμνᾷ περὶ αὐτοῦ. Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ αὐτῷ ἢ παθητικὴ ἐλπίς, ὅτι ὁ παιδαγωγούμενος θ' ἀποβῇ τι, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐνεργῇ σκοπίμως, ὅπως ἐκεῖνος ἀποβῇ τι ὀφείλει, λέγω, νὰ μορφῶσῃ καὶ ν' ἀναπτύξῃ τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ δυνάμεις κατὰ προεσχεδιασμένην γνώμην, μεριμνῶν ἀόκνως περὶ ἀκριβοῦς αὐτῆς πραγματώσεως. Ὁ δὲ παιδαγωγούμενος ἀνάγκη συνεπεῖα τῆς ἐνεργείας τῆς ἀγωγῆς νὰ μεταβληθῇ. Ἡ δὲ ἀγωγή μεριμνᾷ οὐδόλως φρονούσα, ὅτι ἀνευ τῆς ἐπενεργείας αὐτῆς ὁ ἀνθρώπος οὐδὲν ἤθελεν ἀποβῇ. Διότι αὐτὴ καλῶς γινώσκει, ὅτι καὶ ἀνευ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, οὗτος θέλει ποιᾶν τινὰ προσκλήσεται μόρφωσιν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἀσκόπων καὶ τυχαίων ἐνεργειῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς πείρας δέον ὁ ἀνθρώπος νὰ μὴ ἀφθῇ εἰς τὸ τυχαῖον. Πᾶν ὁμως τυχαῖον συναδον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἀποδεκτόν· ἐάν δὲ τοῦναντίον ἀπάδη πρὸς αὐτόν, ἀνάγκη ν' ἀποκρούηται. Δὲν ἀρκεῖ δὲ σχέδια μόνον νὰ ἐπινοῇ ὁ παιδαγωγός, ἀλλ' ἀνάγκη τὰ ἐπινοηθέντα καὶ μετὰ ὀρι-

μον σκέψιν ὡς κατάλληλα εὐρεθέντα, νὰ πραγματοποιηθῇ.

Ἐὰν δὲ τὰ ποικίλα παιδαγωγικά μέτρα, οἷς ὁ παιδαγωγὸς χρῆται, κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων ἐφαρμόζονται μόνον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἄνευ τινος ἐνόητος καὶ ἀλληλουχίας, ἐπομένως στίγδην (stossweise), ὥστε ἡ ἐπενέργεια μετὰ τινος δοκιμᾶς παύει, ἢ ἐὰν τὰ μέτρα καὶ αἱ δυνάμεις, αἵτινες τῆς πραγματώσεως τοῦ ἀποτελέσματος στοχάζονται, τυχαίως παρ' ἀλλήλαις κείνται καὶ ἴσως ἐν μέρει ἀντιφάσκουσαι ἀναιρῶσιν ἀλλήλας, ὥστε περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου οὐδόλως, ἢ ἐν οὐ δέοντι μέτρῳ καταβάλλεται μέρημα, οὐδὲν καλὸν ἐκ τοιαύτης ἀσκόπου ἐνεργείας δύναται νὰ παραχθῇ. Διότι ἐν τοιαύτῃ ἐνεργείᾳ αἱ μὲν δυνάμεις θέλουσι λίαν ἀσθενῶς ἐνεργεῖν, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα θέλει εἶναι ἀβέβαιον. Ἴνα ὁμοῦς αὗται ἐνισχύωνται πρὸς βεβαίαν τοῦ σκοποῦ ἐπιτυχίαν, δέον (α') τὰ παιδαγωγικά μέτρα νὰ ὄσιν συνημμένα ἐν τινὶ σχεδίῳ, ἐν ᾧ αὗται πρὸς ἀλλήλας ἐν τοιαύτῃ νὰ ὄσιν ἀναφορᾶ, ὥστε ν' ἀποτελῶσιν οἷον σύστημα. β') πᾶσαι δὲ νὰ συνεπενεργῶσιν ἐν πληρεστάτῃ ἀρμονίᾳ, ἀμοιβαίως συμπληρούμεναι καὶ ἐνισχυόμεναι. Δέον ὁμοῦς ἐνδελεχῶς νὰ ἐπενεργῶσι διὰ σειρᾶς τοσοῦτων ἐτῶν, ὅσα πρὸς πραγμάτων τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς ἀναγκαιοῦσιν. Τότε δὲ μόνον τὰ τε παιδαγωγικά μέτρα καὶ αἱ ἐφαρμόζουσαι αὐτὰ δυνάμεις δύναται τοιαύτην ἐπίρρωσιν νὰ πορισθῶσιν, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα ν' ἀποβῇ ἀσφαλές. Τότε δὲ μόνον τοιαύτη ἀρμονικὴ ἐπενέργεια δύναται ἀσφαλῶς νὰ ἐπικρατήσῃ τῶν τυχαίων καὶ ἴσως ἐν ἐσφαλμένῃ ἀναφορᾷ ἐνεργουσῶν ἐπιρροῶν, ὅπερ ἀπαντᾷ ἐνθα οὐδεμίᾳ τελεῖται συστηματικὴ ἐνεργεια.

Πρὸς τοῖς ἄνω προστίθεται καὶ τέταρτος χαρακτήρ. Βύρομεν ἐν τοῖς προειρημένοις

ὅτι διὰ τῶν προσεχειασμένων μέτρων δέον ἐν τῷ παιδαγωγούμενῳ νὰ ἐπέλθῃ μὲν ὁμοίως καὶ ἀνάπτυξις πνευματικὴ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἡλικίαν. Δὲν πρέπει ὁμοῦς νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ἐπαρκεῖ ἡ ποιά αὕτη ἀλλοίωσις. Διότι δυνατὸν αὖθις ν' ἀφανισθῇ καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἔχουσι τῆς προσκτηθείσης μορφώσεως ἐξιτήλου γενομένου. Τοιαύτη δ' ἀγωγή ἀφίσταται μακρὰν τοῦ κυρίου αὐτῆς σκοποῦ. Ὅθεν ἡ διὰ τῆς ἀγωγῆς τελουμένη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μὲν ὁμοίως δέον νὰ ἦε ἕμμορος καὶ ἀνεξίτηλος. Ἐν ἐνὶ λόγῳ δέον ἡ μὲν ὁμοίως αὕτη διαρκῆ νὰ φέρῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τύπον. Ποῖον ὁμοῦς τύπον, ποίαν μορφήν δέον αὕτη παρὰ τῷ παιδίῳ νὰ φέρῃ;

Περὶ τούτου ἡ πείρα παρέχει ἡμῖν νύξεις τινὰς, αἵτινες τὸ πέμπτον ἀποτελοῦσι τῶν ἐρευνημένων γνώρισμα. Ἡ ἀγωγή δὲν στοχάζεται τῆς σωματικῆς τοῦ παιδὸς μορφώσεως διὸ περὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς εὐεξίαν αὐτοῦ μέτρων ἀποφαίνεται ὁ ἰατρός, οὐχὶ δὲ ὁ παιδαγωγός. Ταύτης κύριον μέλημα εἶναι νὰ μορφώσῃ μᾶλλον τὸν ἐπιτελικὸν παιδᾶ, τῷ πνεύματι δηλ. αὐτοῦ νὰ παράσῃ διαρκῆ τύπον. Βεβαίως ἡ σωματικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ φύσις ἀλληλεπιδρῶσι διότι ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς σωματικῆς εὐεξίας. Ὅθεν ἀνάγκη μεταξὺ τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως νὰ ὑπάρῃ ἀρμονία. Τοσοῦτον δὲ μόνον ἀνήκει τῇ ἀγωγῇ. Ἐὰν ὁμοῦς ἀνάγκη πλέον τούτου νὰ πράξῃ, ἐκεῖ δὲν ἐνεργεῖ ἀνεξαρτήτως, ἀλλὰ τῇ ἀμέσῳ συμπράξει τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς ἱατρικῆς, ὧν τὰς διατάξεις ἐκπληροῖ. Ἐν τῇ παιδαγωγικῇ σφαίρᾳ τυχαίως αἱ δύο αὗται ἐνεργεῖαι συναντῶνται. Ἡ ἀγωγή κύριον μέλημα ἔχει τὴν διδασκαλίαν, τὴν ψυχικὴν δηλ. μὲν

φωσιν, ὡς ἐπιβεβαιῶσι καὶ ἡ πείρα. Ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν τὴν ἐπιβεβαιώσιν τῆς πείρας ὡς ἀληθῆ, τότε ἐσφαλμένη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Λοκίου, Ρουσσῶ, τοῦ Beneke, τοῦ Φροϊβέλου καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχαίων, καθ' ἣν ἡ φυσιολογικὴ ὄψις ἐν τῇ κυρίως ἀγωγῇ περιλαμβανεται. Τὴν ἀπάτην δὲ ταύτην οἱ νεώτεροι ἀνθρωπολόγοι ἔτι μᾶλλον προήγαγον. Συνεπῆς εἶναι ἡ ἐξίσου ἐπιμέλεια ἐν τῇ ἀγωγῇ τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τῷ φυσιολογικῷ ὕλισμῳ, ὅστις οὐδεμίαν αὐτοτελῆ παραδέχεται ψυχὴν καὶ ἐν ᾧ ἡ ἐπιμέλεια τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἀχώριστος συνημμένη εἶναι διότι κατ' αὐτὸν ὁ πνευματικὸς βίος εἶναι εἶδος μόνον τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως. Ἐτέρᾳ δὲ συνέπειᾳ τῆς ἄνω ἐσφαλμένης θεωρίας εἶναι ὅτι μόνον φυσιολόγοι καὶ ἰατροὶ δύναται νὰ ἐπαγγέλλωνται τὸν παιδαγωγόν. Τὰ τοιαῦτα ὁμοῦς ἀπάδουσι πρὸς τὴν ἡμετέραν πείραν, παρ' ἣν φρονούμεν δίκαιον νὰ ἐμμείνωμεν.

Μεταβαίνομεν τέλος εἰς τὸ ἕκτον καὶ τελευταῖον γνώρισμα τῆς ἐμπειρικῆς ἐννοίας τῆς ἀγωγῆς. Ἐν ταύτῃ τὸ εἶδος τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ παιδικοῦ πνεύματος κατὰ τινὰ ἀναφορὰν δύναται νὰ ὀρισθῇ. Διότι δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τὸν ἀνθρώπον ἢ καθ' ἑαυτὸν, ὡς ἄτομον ἢ ἐν σχέσει πρὸς τὴν κοινωνικὴν ὁμάδα, ὡς μέλος αὐτῆς. Κατὰ τὴν δευτέραν ἔποψιν ἕκαστος ἀνθρώπος ὡς ὄργανον μόνον πρὸς τὸν κοινωνικὸν σκοπὸν παρίσταται, καθ' ἑαυτὸν οὐδεμίαν ἔχων αὐτοτελῆ ἀξίαν, οὐδὲ χρεῖαν ἰδιαιτέρας τινὸς κατ' ἄτομον ἐπιμελείας. Τὶ ὁμοῦς περὶ τούτου λέγει ἡ πείρα; Κατὰ τὴν πρώτην τοῦ παιδὸς ἡλικίαν οὐδόλως διανοεῖται ὁ γονεὺς περὶ τῆς μελούσης αὐτοῦ ἀξίας καὶ χρησιμότητος ὡς πρὸς τὴν ὀλομέλειαν τῆς ὁμάδος. Καὶ μὴ ἀρτιμελοῦς ἢ ἀσθενοῦς φύσεως ὑποτιθεμένου

τοῦ παιδὸς καὶ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀμφιβόλου ἢ ἀπιθάνου οὐσης, ἐν τούτοις καταβάλλεται κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ κίωνος, ἐν ᾧ ζῶμεν, ἡ αὕτη φιλόστοργος μέρημα ὑπὸ τῶν γονέων, οἷα καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρτιμελοῦς καὶ εὐρώστου παιδός. Οὐχὶ δὲ μόνον ὡς πρὸς τὴν σωματικὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ κατάστασιν.

Ἡ ἀγωγή λοιπὸν ἢ κατ' ἄτομον ἰσχύει τοῦλάχιστον διὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν. Μετ' ὀλίγον ὁμοῦς ἐπιγίγνεται σκέψεις, τίνα ἐνεργότητα καὶ τί ἔργον ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ δύναται ὁ παῖς ν' ἀσκήσῃ. Αὗται ὁμοῦς ὡς πρὸς τὴν ἀγωγήν οὐδεμίαν ἔχουσι σπουδαιότητα διότι ἡ ἀγωγή ἀρχεται τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἄνευ τῆς ἀνάγκης τοιοῦτων σκέψεων. Βεβαία καὶ κατηγορηματικὴ λύσις τούτου ὑπὸ τῆς πείρας δὲν δίδεται. Ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν τούτο ὡς ἀληθές, δέον νὰ μὴ ἐπενεργῇ ὁ παιδαγωγός, ὡς οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἡ μεσαιωνικὴ (τῶν διαμαρτυρομένων) ἐκκλησία ἐπραττον, σκοποῦντες τὸν ἀνθρώπον μόνον μέλος χρήσιμον τῆς κοινωνίας νὰ καταστήσωσιν. Ἡ ἀρχαία Σπάρτη προέβαινε ἔτι πλέον, τοὺς μὴ ἀρτιμελεῖς παῖδας ῥίπτουσα εἰς τὸ βάραθρον τοῦ Ταυγέτου. Ὅθεν κατὰ τὸν νομοθέτην αὐτῆς μόνη ἀστυκὴ ἀγωγή ἐπεκράτει. Ἡ δὲ μεσαιωνικὴ (τῶν διαμαρτυρομένων) ἐκκλησία οὐδόλως ἐλάμβανε ὑπ' ὄψιν τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τοῦ παιδός, πλὴν ἐὰν ἐμελλε νὰ χρησιμεύσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὅθεν κατ' αὐτὴν μόνη ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀγωγή ἴσχυεν. Τοιαῦτα ὁμοῦς θεωρεῖται ἀντιφάσκουσι πρὸς τὴν παρούσαν ἡμῶν πείραν, καθ' ἣν ἐμπρέπει ἕκαστῳ ὡς ἀτόμῳ μέρημα, ἕκαστῳ ἀνθρώπῳ, ὡς ὁ Πισταλόζης γνωματεύει καὶ οὐχὶ ὡς ἡ σχολὴ τοῦ Schleiermacher ἐδόξαζεν ὅτι ἡ ἀγωγή ἐκά-

στου δέον να ρυθμίζεται εν αμέσῳ προς την κοινωνικὴν ομάδα αναφορᾶ.

Ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀγωγή δέον τοῦ ἀτόμου τῆς μορφώσεως, ὡς ἀτόμου, να στοχάζεται, τότε εἶναι ἐσφαλμένη ἡ συνειδησις τῆς τάξεως, ἐφ' ἧς ἡ διδασκαλία, ὡς μέρος τῆς ἀγωγῆς, ἐργάζεται. Ἐὰν δηλονότι γινῶσις ἡ ἐξις, ἥτις δημιουργεῖται καὶ μετοχετεύεται ἐν τῇ σχολικῇ κλάσει, μόνον ἐν ἀπάσῃ τῇ κλάσει εἶναι ἐνεργός, οὐχὶ δὲ ἐν ἐνὶ ἐκάστῳ ἀτόμῳ, ἀλλ' ἡ ἐν τισιν ἀντιπροσώποις τῆς κλάσεως ἡ μόνον τεμαχῆδόν ἐν ἀπάσῃ — ὁ εἷς δηλονότι γινώσκει τοῦτο, ὁ ἕτερος ἐκείνο ἐκ τοῦ ὄλου, ὥστε τὸ ὄλον σχηματίζεται ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν τεμαχίων τούτων ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἐκ τοῦ συνειρημοῦ τῶν ἀπαντήσεων, ἃς ὁτὲ μὲν ὁ εἷς, ὁτὲ δὲ ὁ ἕτερος εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ διδασκάλου διδίδει. Ὅθεν οὐδεὶς τῶν παιδῶν εἶναι τοῦ ὄλου κάτοχος, οὐδεὶς δύναται τὸ ὄλον ἐν συνεχείᾳ ν' ἀποδώσῃ. Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ περιπτώσει οὐχὶ πάντες, ἀλλ' οἱ ἐκλεκτοί. Τοῦτο δὲ τὸ μέτρον ἤθελεν ἐπαρκεῖ, ἐὰν ἡ ἐπενέργεια τῆς διδασκαλίας, τῆς μορφώσεως τῆς συνειδήσεως τῆς κλάσεως (Classenbewusstsein) ἐστοχάζετο. Ἐὰν δὲ τούναντίον ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἐμπρέπη ἰδιαιτέρα μέριμνα, ἐὰν πρόκηται ἡ μόρφωσις ἐκάστης ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τότε ἀνάγκη τοιαῦτα μέτρα να ἐπινοηθῶσι, ὥστε οὐδεὶς να ἦναι ἀδαῆς παντὸς ὅ,τι ἀνήκει πρὸς ἀνθρωπίνην μόρφωσιν. Ὅ,τι πρὸς πάντας διδάσκειται ἀνάγκη να εἰσέλθῃ καὶ ἀποταμειωθῇ ἐν τῇ πνευματικῇ ἐκάστου συνειδήσει καὶ τοῦτο οὐχὶ τυχαίως. Διότι κατὰ τὴν θεμελιώδη ἡμῶν ἐμπειρικὴν ἀρχὴν δὲν πρέπει ὁ παιδαγωγούμενος ν' ἀφῆθῃ τῇ τύχῃ.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ.

Τὴν ἐμπειρικὴν τῆς ἀγωγῆς ἔννοιαν συνοψίζομεν ὡς ἐξῆς· ἡ ἀγωγή εἶναι σκόπιμος καὶ προεσχεδιασμένη ἐπενέργεια ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα καθ' ἑαυτὸν θεωρουμένου κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἡλικίαν, σκοποῦσα, ἵνα ἐν αὐτῷ ὀρισμένη τις καὶ ἔμμενος πνευματικὴ μόρφωσις δημιουργηθῇ. Οἱ ἐν τῇ πείρᾳ εὑρεθέντες οὗτοι χαρακτῆρες πρὶν ἢ ὑποβληθῶσιν εἰς ἀκριβεστέρην ἐξέλεγχσιν δὲν δύνανται να θεωρῶνται ὡς ἀσφαλεῖς. Προσεκρούσαμεν κατὰ τὴν διασκόπησιν αὐτῶν ἐπὶ ἀμφιβολιῶν τινων, ἃς δὲν ἠδυνήθημεν διὰ τῆς πείρας ν' ἀρωμεν καὶ πιθανὸν αὐτὰ να ὦσιν ἀπατηλαί. Διότι κατὰ τὴν πείραν ἡμῶν φαίνεται ὡσεὶ ὁ ἥλιος περὶ τὴν γῆν περιστρέφεται· τοῦτο δὲ τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι ἀληθὲς, ἀλλ' ἡ ἀπάτη εἶναι τοσοῦτον ὑπερβάλλουσα, ὥστε καὶ ἐπιστημονικῶς ἀφοῦ περὶ τοῦ ἀληθοῦς διδασχθῶμεν, ἐξοκολοουθῶμεν ἐν τούτοις τὴν δοκοῦσαν τοῦ ἡλίου περὶ τὴν γῆν κίνησιν να βλέπωμεν. Οὕτως πιθανὸν καὶ ἕκαστος τῶν ἐν λόγῳ χαρακτῆρων τῆς ἐμπειρικῆς ἐννοίας τῆς ἀγωγῆς να ἦναι ἀπατηλὸς καὶ βέβαιον εἶναι ὅτι δὲν εἶναι παντελῶς ἀσφαλὲς, ἐὰν τοιαῦτα τις ἐπενέργεια τῆς ἀγωγῆς, οἷαν ἡμεῖς ὑπεθέσαμεν, ὄντως ἦναι ἐφικτὴ· ἐὰν δὲ ὑποθεθῇ ἐφικτὴ, δὲν εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν προσκορῶν ἐπὶ ἐτέρων κωλυμάτων. Βεβαιότατα ὅμως ἡ διὰ τῆς πείρας ἐξήγησις αὐτῶν εἶναι ἀτελεστάτη. Διότι δι' αὐτῆς οὐδ' αὐτὸς ὁ τύπος τῆς πνευματικῆς μορφώσεως τοῦ παιδὸς ὀρίζεται.

Βεβαίως δὲν ἔχει τὴν ἀξίωσιν ἡ ἐμπειρικὴ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς τὴν ἐπιστήμην να προκαταλάβῃ. Αὕτη χρησιμεύει μόνον ὡς ἀφετηρία τῆς ἐπιστήμης· διὸ κρίνομεν ἀναγκαῖον να συνεχίσωμεν τὴν διασκόπησιν

ἡμῶν ἐντὸς τῆς σφαιρας τῆς πείρας, πρὶν ἢ πρὸς συμπλήρωσιν καὶ θεμελίωσιν τῶν τῆς πείρας μεταβῶμεν.

ΕΥΣΤΡ. ΚΕΧΑΓΙΑΣ
παιδαγωγός.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΠΛΟΥ ΤΗΣ
«ΝΟΒΑΡΑΞ»

Μετ' ὀλίγους μῆνας πληροῦται εικοσῆτηρὶς (ἀπὸ τῆς 30ης Ἀπριλίου 1857 λογιζομένη), ἐξ ὅτου ἡ ἱστοφόρος φρεγάτα *Νοβάρρα* κατ' ἐντολὴν τοῦ τότε ἡγέτου τῶν ναυτικῶν τῆς Αὐστρίας ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου Μαξιμιλιανου¹, κατέλιπε τὸν λιμένα τῆς Τεργέστης, ἵνα ὑπὸ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ ναυάρχου V. Wuellerstorf-Urlair ἐπιχειρήσῃ ἐπιστημονικὸν πλοῦν περὶ τὴν γῆν. Αἱ δ' ἐντολαὶ τῆς περιηγήσεως ὑπεσημάνθησαν ὡς ἐξῆς «τὸ χρηρηγῆσαι τοῖς ἐπιβαίνουσιν ἀνδράσι κατ' ἐξοχὴν εὐμενῇ εὐκαιρίαν πρὸς πρακτικὴν ἐκμόρφωσιν· τὸ ἀναπετάσαι τὴν σημαίαν τῆς αὐτοκρατορίας ἐν τόποις τῆς οἰκουμένης, ὅπου προτοῦ δὲν ἐκυμάτισε· τὸ ὁδοποιῆσαι ἐπωφελεῖς τῇ αὐτοκρατορικῇ κυβερνήσει μετ' ἀπωτέρων ἐμπορικῶν ἐθνῶν συμβάσεις, τὸ ποιῆσαι ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας καὶ συλλογὰς, μάλιστα τοιούτων φυσικοῖστορικῶν ἀντικειμένων, ὧν ἡ κτῆσις τῷ καθ' ἕκαστον ἐπὶ ἐρευνῇ περιηγουμένῳ διὰ τὸ δυσχερὲς, ἢ πολυδάπανον τῆς μετακομιδῆς μικροῦ δεῖν ἀδύνατος ἀποβαίνει, τέλος τὸ συνδέσαι ἐπικοινωνίαν τῶν κατὰ τὰς ὑπερωκεανίους χώρας καθιδρυμάτων πρὸς τὰ ἐγγχώρια.»

Δοιοπὸν μετὰ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ σχεδὸν μηνῶν ἀποδημίαν, ἐν ἧ ἡ *Νοβάρρα* κατὰ τὰ

¹ Τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοκράτορος τοῦ Μεξικου.

διάφορα μέρη τῆς γῆς ἐπεσεύφατο εἴκοσι καὶ πέντε σταθμοὺς, διανύσασα 51, 686 θαλάσσια μίλια, καὶ 551 ἡμέρας εἰς πλοῦν, καὶ 298 ἐπ' ἀγκύρας, ἐπανέκαμψεν εἰς τὸν ἐξ οὗ ἀνήχθη λιμένα μετὰ φορτίου παντοίων ἐπιστημονικῶν θησαυρῶν. Ὑπὸ δὲ τὴν αἰγίδα τοῦ γαληνοῦ ἀρχηγέτου καὶ προστάτου τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος περιηγήσεως συνέστη ἐν Τεργέστη ἰδιαιτερον γραφεῖον, ἐν ᾧ πλείστοι ἀξιωματικοὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ναυτικοῦ προεξάρχοντος τοῦ προειρημένου ναυάρχου Wuellerstorf συνήγαγον τὰς κατὰ τὸν πλοῦν γενομένας ἀστρονομικο-γεωδαιτικὰς, μαγνητικὰς καὶ μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐπεξεργάζοντο, τοῦ διδάκτορος Scherzes ἀναλαβόντος τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐνάρξασθαι τῆς ἀφηγήσεως τῶν κατὰ τὸν πλοῦν. Ἄλλεπαλλήλως λοιπὸν εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος (ἐν τρισὶ τόμοις εἰς 8ον) τὸ περιγραφικόν, τὸ ναυτικόν, τὸ φυσικόν καὶ τὸ ἰατρικόν μέρος, καὶ παρὰ τὸ ἀκατάλληλον τῶν καιρικῶν περιστάσεων τηλικούτον διετρανώθη τὸ ὑπὲρ τοῦ πατριωτικοῦ ἐγχειρήματος δραστηκὸν διάφορον, ὥστ' οἱ δύο πρῶτοι τόμοι τοῦ περιγραφικοῦ μέρους καὶ περ πεντακισχιλίων ἀντιτύπων ἐκδοθέντων ἐξητηλήθησαν, πρὶν ἢ ὁ δεύτερος τόμος προαχθεῖς εἰς φῶς ἐκτεθῇ ἐν τῇ βιβλιοπωλείᾳ. Τὸ δ' ὅλως ἀπροσδόκητον τοῦτο ἀποτέλεσμα παρῶρμησε τὸ ἐν Βιέννῃ χρηρηγὸν βιβλιοπωλεῖον τοῦ Gerold οὐ μόνον να παρασκευάσῃ ἀναδημοσιεύσιν τῆς πολυτελεστάτης ἐκδόσεως εἰς τρισχίλια ἄλλα ἀντίτυπα, ἀλλὰ καὶ τὴν προνομίαν τῆς ἐκδόσεως να ἰδιοποιήθῃ. Καὶ ὅσον μὲν λυσιτελῶς παρεσκευάσθη ἡ ἐκδοσις τοῦ περιγραφικοῦ μέρους τῆς ἀποδημίας, οὕτω μικρὰ τούναντίον ὑπέφωσεν ἡ ἐλπίς τοῦ ἰδεῖν καὶ τὰς ἀκριβῶς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, τῶν περιηγητῶν τῆς *Νοβάρρας* ἐν ὁμοίῳ τρόπῳ ἐκτυπομένας.

Ὁσφ δὲ μεγαλοπρεπέστερον παρίστατο τὸ ὑλικόν, ὅσφ σημαντικώτερα χρηματικά μέσα ἀπητούντο πρὸς τὴν τούτου ἀπεργασίαν καὶ τὴν ἐκτύπωσιν, τοσούτω μᾶλλον νύξάνοντο αἱ ἀμφιβολαὶ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ. Τέλος καὶ ἐνταῦθα ἐξενίκησε τὸ ἐπιστημονικὸν φρόνημα, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ καρτερία τοῦ ἀρχιδουκῆ προστάτου, αἵτινες ἠξιώθησαν κρατεροτάτης τῆς ὑποστηρίξεως παρὰ τῶ ὑπὲρ ἐρεῦνης καὶ ἐπιδόσεως καθ' ὄλου ἐμμανῶς διακειμένῳ αὐτοκράτορι, ἑαυτοῦ αὐταδέλφῳ.

Ὅθεν δι' αὐτοκρατορικοῦ γράμματος ὠρίσθη, ἵνα ἡ περαιτέρω ἐκδοσις τῶν ἐπιστημονικῶν δημοσιεύσεων περὶ τοῦ πλοῦ τῆς Νοβάρας συναποτελεσθῆ ὀπὸ τὴν ὑφήγησιν τῆς αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Καισαροβασιλικοῦ ὑπουργείου καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ διετέθη χρηματικὸν ποσὸν 80,000 φλωρινίων. Ἡ δ' ἐπιτροπεία, ἧτις ἤδη εἶχε ν' ἀποφασίσῃ τὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ποικίλων τούτων ἐργασιῶν, ἡ καλουμένη Ἐπιτροπεία τῆς Νοβάρας ἐπλήρωσεν εὐσεβῶς τὸ ἑαυτῆς καθήκον καὶ οἱ νῦν ἤδη τὰ πιεστήρια καταλιπόντες ὀκτωκαίδεκα (4ου μεγέθους) ὡς τὸ πλεῖστον περιεκτικοὶ τόμοι τεκμηριούσι οὐχ ἥττον τὸ ἀπροσωπώληπτον, ὅσον τὴν ἀμφιλαφῆ αὐστηρὰν κρίσιν τὴν καθοδηγήσασαν τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπείας κατὰ τὰς ὑπὲρ τῆς ἐκτυπώσεως συστηθείσας ἐργασίας. Ὁ δ' εἰς ἐπηκριβωμένην βάσανον ὑποβάλλον τὰς μεγαλοπρεπεῖς ταύτας, ἅμα δὲ καὶ ἐν πολυτελεστάτῃ διακοσμήσει προσφερομένας δημοσιεύσεις, ὀφείλει ν' ἀποθαρμάσῃ τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐπιστημονικὸν ὑλικόν, ὃ ἐνταῦθα ἄνδρες πολυμαθεῖς καὶ περὶ τὰ καθ' ἕκαστον μόρια τοῦ ἐπιστητοῦ εἰδικοί ὀξυδερκῶς καὶ ἐμβριθῶς μετ' ἀπαραμιλλήτου ἐπιτυχίας ἐπεξεργάσθησαν. Ἐν τῷ προκειμένῳ ἔργῳ ἀπαντᾷ ὁ διφῆτωρ ἄθροισμα πείρας ἐρευνῶν καὶ ἀποτελεσμάτων, ἃ

οὐ μόνον κατὰ τὸ μῆκος, ἔλλα καὶ κατὰ τὴν τελειότητα καὶ τὸ περιεχόμενον ἐξετάζόμενα δύνανται νὰ χωροστατήσωσιν ἐν τοῖς μᾶλλον ἐγκρίτοις δημοσιεύμασι τοῦ παρόντος αἰῶνος. Πρὸς ἐμπέδωσιν δὲ τῶν λεγομένων προσεπάγομεν τὴν βραχεῖαν τὴν δε ἀνάλυσιν.

Τὸ ἀνθρωπολογικὸν τμήμα (τετράτομον) ἐκπονηθὲν ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ἐπωφεληθέντων τὸ ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Scherzer συνειλεγμένου ὑλικόν, περιλαμβάνει τὸ κρατιολογικόν, τὸ ἀνθρωπομετρικόν, τὸ ἐθνογραφικόν καὶ τὸ γλωσσολογικόν μέρος. Μάλιστα δ' αἱ ὀπὸ τοῦ δόκτορος Weisbach κατὰ τὸν πλοῦν εἰς πολλὰς ἑκατοστύας ἀτόμων τῶν διαφορωτάτων φυλῶν ὑπὸ τῶν κυρίων Scherzer καὶ Schwarz γενόμεναι ἀνθρωπομετρήσεις καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Friedrich Mueller συνταχθὲν γλωσσολογικὸν καὶ ἐθνογραφικὸν μέρος διανοίγουσι τῇ Ἀνθρωπολογία ἀπειροπληθεῖς νέας ἀπόψεις καὶ περιποιούσι τοῖς εἰς αὐτὸ διατρίψασιν λογίοις ἰδιαιτέραν τιμὴν.

Τὸ δὲ βοτανικὸν τμήμα, εἰς οὗ τὴν συγγραφὴν μετέσχον ἄνδρες, ὧν ἡ αὐθεντία τυγχάνει μεγίστη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ (οἷον τῶν κκ. Grunow, τοῦ Krempelhuber καὶ τοῦ διδάκτορος Reichard, τοῦ καθηγητοῦ Mettenius ὡς συνεργατῶν καὶ τῶν διδασκῶν Senzl καὶ Milde ὡς συντακτῶν), καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἔκτοτε τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος ναυτικοῦ ἱατροῦ διδάκτορος Schwarz ἐκδεδομένον ἱατρικὸν μέρος ἀφορῶσι μὲν εἰς στενὸν κύκλον εἰδικῶν ἀνδρῶν, πλὴν ἀλλ' ἅμωσι δι' αὐτοὺς τούτους μεγάλῃν ἔχουσι τὴν ἀξίαν. Τούναντίον δὲ τὸ γεωλογικὸν τμήμα, περὶ ὃ ἡσχολήθησαν καὶ οἱ καθηγηταὶ Hochstetter, Ehreubery, Reuss, Zittel, Suess, Karner καὶ οἱ δόκτορες Zirkel, Haast, Stolitza, Stache, Hoernis, Hauer καὶ Schwazer ἀντιποιεῖται μείζονος ἐνδιαφέροντος καὶ τάσ-

σεται εἰς τὰς λαμπροτάτας, σπουδαιοτάτας καὶ πολυτιμοτάτας ἐργασίας τῆς ἐπιστημονικῆς περιηγήσεως. Ὁ δὲ προμνησθεὶς καθηγητὴς Hochstetter ἐξερεύνησεν ἐπὶ ἐννέα μῆνας, συνεχῶς τὴν Neu Seeland¹ ἀνά πάσας τὰς διευθύνσεις, συναγαγὼν, ὡς εἰκόσ, καὶ χρυσὸν καὶ ἀνθρακας, καὶ ἐγένετο ὁ πρῶτος ὁ τῇ δημοσιότητι παραδοὺς μικρὰν ἐπιστημονικὴν ἀφήγησιν τῶν ποικίλων φυσικῶν θησαυρῶν καὶ βοηθημάτων τῆς εἰρημένης νήσου τῶν Ἀντιπόδων, οἵτινες καὶ εἰς εὐρύτερον κύκλον κατέστησαν προσίτοι διὰ τινος ἐκ τοῦ ἐν Στυτγάρδῃ μεγάλου βιβλιοπωλείου τοῦ Γύθα δημοτικῷ τῷ τρόπῳ ἐκδοθέντος ἔργου. Τούτου ἕνεκα τὸ ναυτικοφυσικὸν τμήμα κέκτηται οὐχ ἥττον μεγάλῃν ἐπιστημονικὴν, ὅσον πρακτικὴν σημασίαν.

Οἱ δ' ἀστρονομικοὶ καὶ γεωδαιτικοὶ ὀρισμοί, αἱ μαγνητικαὶ παρατηρήσεις καὶ τὸ μετεωρολογικὸν Ἡμερολόγιον μετὰ παμπληθῶν καὶ μάλα διδακτικῶν μικρῶν χαρτῶν εἰσὶν ἀνεκτίμητοι οὐ μόνον διὰ τὸ σπουδαστήριον τοῦ φυσικοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ναυτικόν, τὸν ἀντιπαλαιότατον πρὸς τὸ στοιχεῖον καὶ ἐπι μᾶλλον, διότι αἱ προκειμέναι ἐργασίαι ἤχθησαν εἰς πέρας ἔνθεν μὲν ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τοῦ ναυάρχου V. Wnelleztorf διὰ τοῦ ἀξιολόγου ὑδρογράφου τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ R. Mueller, ἔνθεν δ' ὑπὸ τοῦ ναυάρχου αὐτοῦ, ὅστις πρὸς τῇ αὐστηρᾷ ἐπιστημονικότητι καὶ ἀκριβείᾳ συνενοῖ διορθῆ καὶ τὸ ἐν τῷ ἐπιτηδευματικῷ βίῳ ὠφέλιμον. Ἡ δὲ περὶ τῶν τυφῶνων θεωρία ἐπλουτίσθη ὡς ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Wuelerstorf μετὰ προσθηκῶν, ἃς χαρακτηρίζει μεγάλη σπουδαιότης καὶ διαρκῆς ἐπιστημονικὴ ἀξία.

Τὸ δὲ στατιστικὸν ἅμα καὶ ἐμπορικὸν τμήμα, τὸ ὑπὸ τοῦ δόκτορος Scherzer ἐκπονηθὲν, σκιαγραφεῖ διὰ βραχέων τὰς φυσικὰς καὶ πολιτικὰς σχέσεις τῶν πολυφοιτήτων χωρῶν, τ' ἀξιολογώτερα προϊόντα τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ τοῦ ἐμπορίου, τὴν κατὰστασιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰς χρεῖας τῶν ἰθαγενῶν, τὴν ἐναυσίαν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου καὶ ὑφιστάτα μέσα τῆς ἐπικαινω-

νίας, παρέχουσα παρεκτὸς τούτου καὶ συνοπτικὰς μονογραφίας περὶ τῶν ἀξιολογώτερον ἀποικιακῶν φυτῶν, περὶ τῆς ὀλικῆς τούτων παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν κατὰ τὰ ἐνόητα ἐπέκτασιν τῆς καλλιεργείας αὐτῶν καὶ λοιπῶν καὶ διαλευκαίνουσα καὶ ἀνυψοῦσα τὴν ἀξίαν τῶν ἀνακοινώσεων διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀτλάντων καὶ ἰχνογραφημάτων. Καὶ ὅσον τὸ ἐμπορικοπολιτικὸν τοῦτο μέρος κατὰ φύσιν προώρισται ὅπως ἐξεγείρῃ τὴν προσοχὴν μείζονος κύκλου ἀναγνωστῶν, τοσούτον τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος τῆς οἰκονομίας καὶ διεξαγωγῆς συνεβάλετο ἐπι μᾶλλον εἰς τοῦτο, ἵνα τῷ μὲν ἔργῳ πορίσθῃ τὴν εὐρυτάτην διάδοσιν, τῷ δὲ συγγραφεῖ τὴν τιμιωτέραν τῶν ἐπιτυχιῶν. Μάλιστα ἐδείχθη εὐκτὴ καὶ ἀνύσιμος ἡ παρασκευὴ προχειροτέρας καὶ εὐνοωτέρας ἐκδόσεως χάριν τῶν πολλῶν.

Καὶ ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγράμματος ἡ *Αὐγουσταία Ἐφημερίς* δι' ἐνός τῶν πολυμαθεστέρων συνεργατῶν αὐτῆς ἐξῆρε «πῶς ὁ Scherzer διὰ νεκρῶν ἀριθμῶν, δι' εἰδήσεων εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς εἰσάγει τὴν ζωηρὰν ἀπόδειξιν ὑπὲρ τοῦ ὠραίου νόμου, καθ' ὃν ἡ κατ' ἐπίφασιν φίλαυτος τάσις τοῦ ἀτόμου πρὸς ὑλικὸν κέρδος εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς εὐδαιμονίας ἀπάντων.» Καὶ ὁ ἀείμνηστος Peschel ἐν τῷ γνωστῷ περιοδικῷ «Ausland»¹ ἀπεφάνετο ὡδ' ἀεπειδὴ ὁ Scherzer δι' ἐνός βλέμματος εἰσάγει τὸν ἀναγνώστην πρὸς κατόπτεισιν ὑλικῶν συμβεβηκότων ἐν τῇ δραστηκότητι τῆς ὀλης τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας, καταδείκνυται ἐργασθεῖς δι' Οὐμβολδεῖου πνεύματος. Καὶ καθ' ἅπερ ὁ μέγας οὗτος (ἦτοι ὁ Οὐμβόλδος) ἀνακαινιστὴς τῆς τῶν προϊόντων στατιστικῆς δὲν περιωρίσθη εἰς τὸ παρατιθέναι ἀξίαν πρὸς ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ χώρον ἐξερευνᾷ τοὺς τοπικῶς διαφόρους τρόπους τῆς παραγωγῆς, τὰ γεωπονικὰ εἶδη τῆς κτήσεως καὶ τοὺς εἰς αὐτοὺς ἀναφερομένους ἀποικιακοὺς νόμους, οὕτω καὶ ὁ Scherzer ἐζήλωσε τὸ κλασικὸν ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου διφῆτορος τῆς φύσεως.»

¹ Νήσου τῶν Ἀντιπόδων.

¹ Ἦτοι «Ἀλλοδαπή».

Τὸ δὲ *ζωολογικὸν τμήμα*, τὸ περιεκτικώτατον καὶ κατὰ γε τὴν διακόσμησιν τὸ ἀπάντων βαρυτιμότατον, ὃ συνωδᾷ τῷ ἀρχικῷ σχεδίῳ ἔμελλε νὰ συναποτελέσῃ δύο τόμους, διαρκούσης τῆς συγγραφῆς ἐπιυξήθη διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς καινότητος τοῦ συγκομισθέντος ὑλικοῦ εἰς ἑξὶ κομφοὺς τόμους (4ου μεγέθους). Μάλιστα τὰ ὑπὸ τοῦ δόκτορος Ceyetan ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸν ἔκτοτε τελευτήσαντα ἑαυτοῦ υἱόν, τὸν Rudolf Selder καὶ τὸν Rogenhofer εἰς πέντε τεύχη ἐκπεπονημένα *Λεπιδοδέρμα*, (ἃ διαλευκαίνουσιν 140 ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ εἰκονογράφου Karl Geyer ἐν Αὐγούστη, ἀπαρμύλλως γραφέντες καὶ χρωματισθέντες πίνακες καὶ ὑπερδιακόσια ἀπεικάσματα), ἀποτελοῦσιν ἐπιστημονικὴν καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης ἐκπεπονημένην ἐργασίαν, ἥτις καταλέγεται εἰς τὰ διαπρεπῆ κεφάλαια οὐ μόνον τοῦ ζωολογικοῦ τμήματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου ἔργου. Κρίμα, ὅτι ἡ ἔκδοσις τοῦ ἐν σχεδίῳ χρωμολιθογραφικοῦ λευκώματος, δι' ἧς αἱ ἐξαίρετοι σκιαγραφίαι τοῦ Selleny ἔμελλον νὰ καταστῶσι κοινὸν κτῆμα ἀπάντων τῶν ἐραστῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, δι' ἑλλειψιν χρηματικοῦ ἐπὶ τούτῳ κεφαλαίου ἔμεινε τέως ἀνέκδοτος. Τί δὲ κατὰ τὸν πλοῦν τῆς *Νοβάρας* ἐξετέλεσεν ὁ πνευματώδης οὗτος καὶ ἀκαμάτως δημιουργῶν τεχνίτης ἐν ἀναλόγως ἀτυχέσι καιροῖς ἐκπληκτικῶς ὅσον ἐλέγχει ὁ θύλαξ αὐτοῦ, περιέχων 150 διὰ χρωστήρος σκιαγραφίας, 108 ἰχνογραφήματα, 15 διαγράμματα κεχρωματισμένα, 138 ὑδρογραφήματα κτλ., συνελόντι δ' εἰπεῖν **946** **ΦΥΛΛΑ** (!) τῶν μάλιστα διαφερόντων ἀντικειμένων ἐκ τῶν τεσσάρων βασιλείων τῆς φύσεως.

Ἡ ἔκδοσις τέλος τῶν δαψιλῶν ἐπιστημονικῶν ἀποτελεσμάτων τοσοῦτον ὑπερέβη τὸ δι' αὐτὰ ὀρισθὲν ποσόν, ὥστε ἀδύνατος πλέον καθίστατο ἡ σκέψις περὶ δημοσιεύσεως τοῦ τεχνικοῦ μέρους. Αἱ δαπάναι τοῦ πονήματος (ἐξαίρεσις τοῦ ἀρχικῶς διὰ λο-

γαριασμὸν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ περιγραφικοῦ μέρους, ναυτικο-φυσικοῦ καὶ ἰατρικοῦ τμήματος) ἀνήλθον εἰς 125,894 φλωρίνια, ἐξ ὧν πάντως δύναται ν' ἀφαιρεθῇ ποσὸν δισημυρίων φλωρινίων, ἃ ἐπέτεύχθησαν πρᾶθέντων τῶν καθ' ἕκαστον τόμων τοῖς βιβλιοπωλείοις. Ἄλλ' ἐπειδὴ διὰ τὸ πολυδάπανον τμήμα τοῦ πολυτελεστάτου συγγράμματος ἀναβαίνουσιν 376 φλωρίνια (κατ' ἀντίτυπον) ἢ 752 μάρκας¹ μόνον δημόσια βιβλιοθῆκαι καὶ καθιδρύματα τοῦ κράτους, ὡς καὶ εὐάριθμοι προνομιοῦχοι λόγιοι δύναται νὰ πορισθῶσιν αὐτὸ, διὰ ταῦτα διπλασίως ἐπαινετὴ ἀποβαίνει ἡ μεγαλοδωρία τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις προηγήθη καὶ κατὰ τὴν διάδοσιν τοῦ ἔργου ὡς οἶόν τε ἐλευθεριώτατα.

Περαιόντες τὸν λόγον ἐπιλέγομεν μετὰ τοῦ ἐπικριτοῦ, ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπιβλητικὴν ἐντύπωσιν τῶν μεγαλοπρεπῶν καὶ ἀξιολόγων ἐπιστημονικῶν ἀποτελεσμάτων ἐπιφαίνεται ἡ τῆς *Νοβάρας* περιήγησις, ὡς μία τῶν εὐκλεσεστάτων, αἵτινες συνδέονται τῷ ὀνόματι τοῦ γενναίου φρονος ἐκείνου πρίγκιπος βραβέως τῶν ἐπιστημῶν, οὗ ἡ καλῶς ἐννοουμένη πολυπραγμοσύνη καὶ ἡ ιδεώδης τάσις ἔσχον τὸ τραγικώτατον ἐκεῖνο τέλος ἐν Κουρεστάρφ. Ὅτι δὲ ἡ ἐπιχείρησις κατέστη μία τῶν ἐνδοξοτέρων ἀναμνήσεων, ὅτι ἐγένετο πραγματικὸν μνημεῖον γερμανικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐρεῦνης, ἀποδοτέον εἰς τὴν ἀφθιτον ὑπηρεσίαν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἷς ὁ γαληνὸς προστάτης ὁ αὐτίδμος Μαξιμιλιανὸς διεπιστεύσατο τὴν διεύθυνσιν τῆς περιηγήσεως καὶ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ποιικίλων αὐτῆς ἐπιστημονικῶν ἐντολῶν.

Ἐν Πύργῳ, κατὰ Μάϊον λήγοντα, 1877.

Ν. ΠΕΤΡΗΣ.

¹ Τὸ νέον ἐν κυκλοφορίᾳ κατὰ τὴν Γερμανίαν νόμισμα δυνάμενον δρ. 1 καὶ 35 λεπτὰ καθ' ἡμέτερον ὑπολογισμὸν.